

22
AID

Nanda Mohan Palit

P. O. Serphog

Dated

Kamrup

Barnagar H. S. School

তিনি অক্ষৌয়া সামান্যিক নাট

অগ্রগামী

প্রণেতা

শ্রীসরানন্দ পাঠক

বরপেটা ।

বেচ—ছটকা মাত্র

২০

প্রকাশক :—

গ্রন্থকার :—বরপেটা, দলাহাটী

শ্রীকৃষ্ণ কান্ত মহন্ত

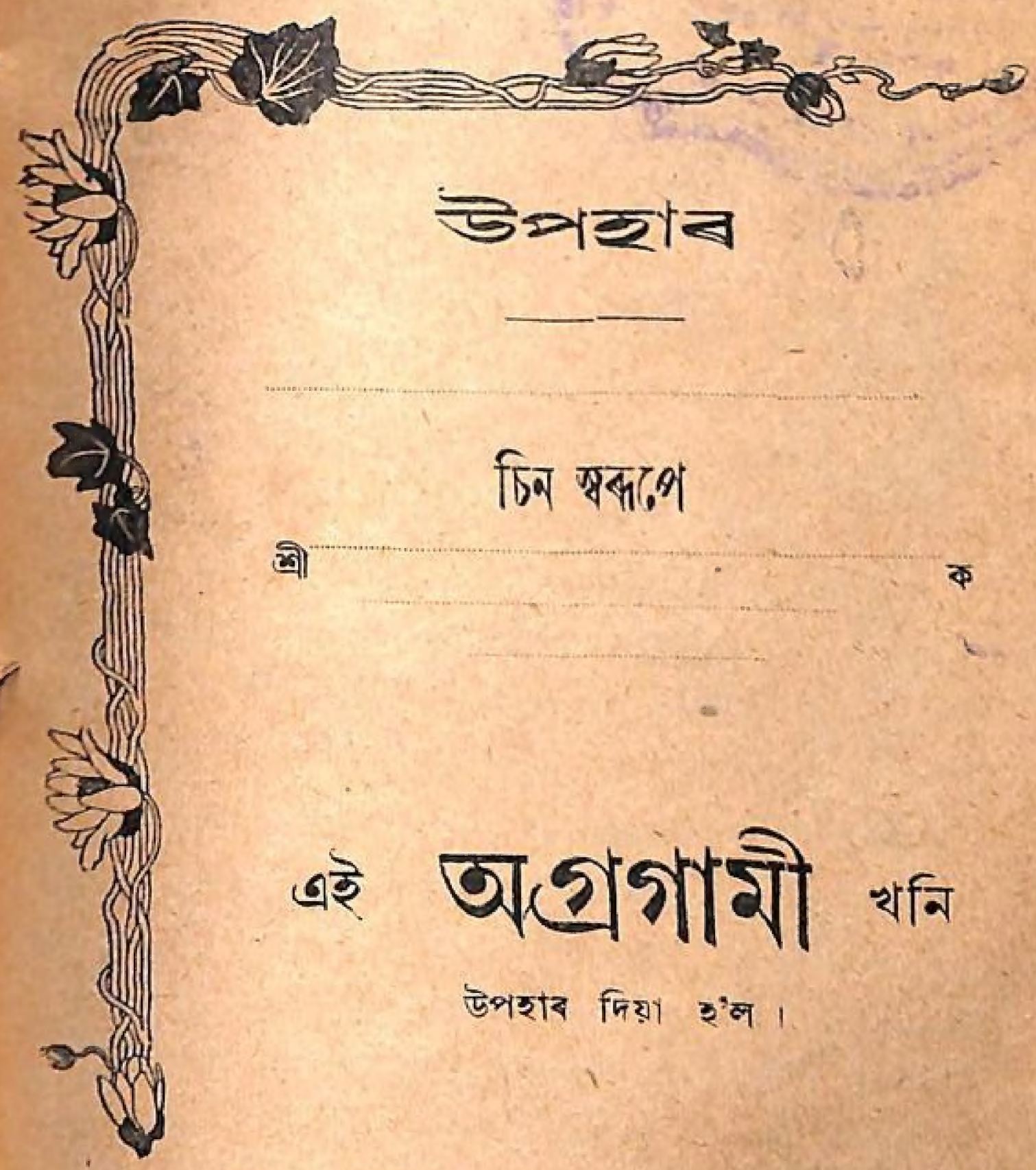
বারপুজীয়া, নগাওঁ ।

প্রথম প্রকাশ
৫০০ শব্দবান্দ
১৯৪৯ চন ।

ছপাকরোতা :—

শ্রীশ্রকপ চন্দ্র কলিতা

আদাম প্রেছ, গুরাহাটী ।

উপহার

চিন স্বরূপে

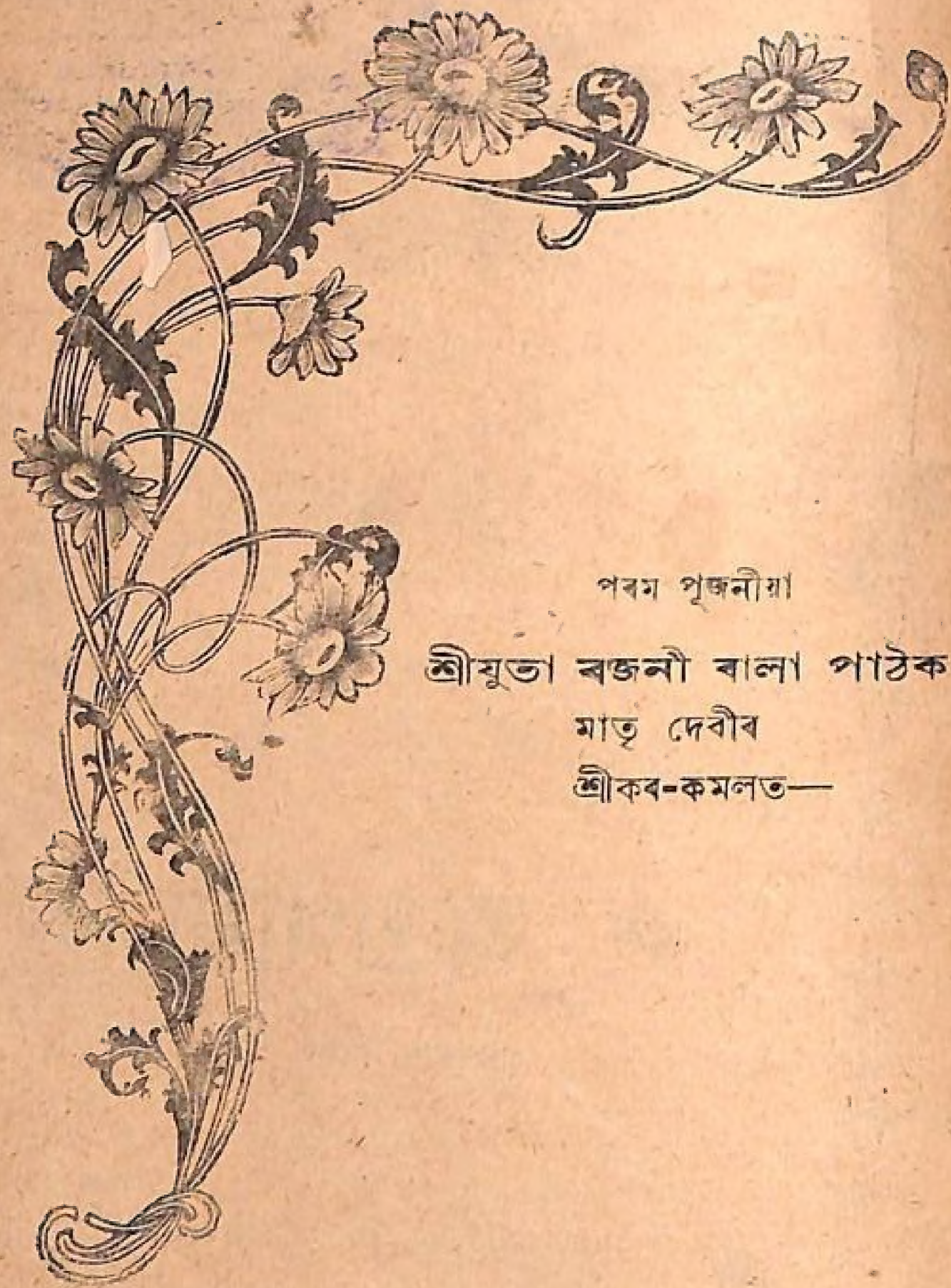
শ্রী

ক

এই অগ্রগামী খনি

উপহার দিয়া হ'ল ।

শ্রী

পৰম পূজনীয়া

শ্ৰীযুতা বজ্জনী বালা পাঠক
মাতৃ দেবীৰ
শ্ৰীকব-কমলত—

প্ৰণেতাৰ কথা

স্বাধীন অসমৰ উন্নতিশীল সমাজৰ ভাব ধাৰাৰ সৈতে বাজতা
খোৱাকৈ গঠন মূলক অসমীয়া সামাজিক নাটৰ সৈনে দৰ
কাৰ হৈ পৰিছে তেনে অভাবৰ কথাও নাট্যমোদী আৰু
পঢ়ুৱৈসমাজে অনুভৱ নকৰা বুলি আমি নাভাবো। সেই
গতিকেই “অগ্ৰগামী”ক বাইজৰ ওচৰত ডাঙি ধৰিবলৈ আমাৰ
ই প্ৰচেষ্টা। নাটখন অসমীয়া সদাশয় বাইজৰ মনোগ্ৰাহী
হৈছে নে নাই সেইটো বিচাৰ কৰিব বাইজেই। তথাপি ক্ষুদ্ৰ
লিখকৰ লিখনীৰে গঁকা “অগ্ৰগামী”য়ে বাইজৰ মৰম চেনেহ
পাব বুলি আশা কৰিলোঁ। গুৱাহাটী ইউনিভাৰ্চিটিৰ অধ্যা-
পক শ্ৰীযুত নবহৰি দাস এম্ এছ্ চি আৰু অন্যান্য বহু
কেইজনমানৰ উৎসাহ উদগনি পাই নাটখন লিখি উলিয়াও।
নীলম্বৰ নাটৰ সুযোগ্য প্ৰণেতা শ্ৰীযুত প্ৰশন্ন লাল চৌধুৰা
বি এ দেৱে নাটখন চাইমেলি কিছুমান ভাব অদল-বদল
কৰিবলৈ উপদেশ নিদিয়া হলে ইমান সোনকালে প্ৰকাশ
কৰিবলৈ সাহ কৰিব নোৱাৰিলোহেঁতেন। এই মহৎ উপকাৰ
বাবে আমি তেখেতৰ ওচৰত চিৰঞ্চনী। অসম মিউজিয়ামৰ
সহঅধ্যক্ষ শ্ৰীযুত মুবাৰি চৰণ দাস এম এ আৰু শ্ৰীযুত
বিচিত্ৰ নাৰায়ন দত্ত বৰুৱা বি এল্ দেৱে চানেকি কাকত চাই
দিছিল। তেখেত সকললৈও শলাগৰ শব্দই আগ বঢ়ালে।

কাকত, ছপাকার্য ইত্যাদি ক্ষেত্রে শ্রীযুত বৈদ্যনাথ শর্মা
আৰু শ্রীযুত কৃষ্ণ কান্ত মহন্তৰ এচৰতো আমি ধৰুৱা।
তত্পৰি নাটখন ছপাখানাত থকা অৱস্থাতে “পলাশবাৰী
লিটাৰেৰী ক্লাব” বঙ্গমঞ্চত তৃতীয়বাৰ অভিনয় কাৰ্য্যত শ্রীযুত
অৱলা কান্ত গোস্বামী এম্ এ. বি এল্ বিটি আৰু তেখে-
তৰ কমিটি মেম্বাৰ সকলৰ উৎসাহৰ কথাও আমি নাপাইবো।
১৫।৮।৪৯ ইং তাৰিখে শ্রীযুত সিদ্ধেশ্বৰ শৰ্মা আৰু মঃ তালেব
আলিৰ উদ্যোগত ৪র্থ বাৰ “অগ্রগামী” অভিনয় কৰা হয়।
হাতেলিখা অগ্রগামীৰ অভিনেতা সকললৈও আমাৰ আন্তৰিক
ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰিলোঁ।

ইতি—

আমিনগাওঁ

বাইজৰ আশীৰ্বাদ ভিক্ষাৰী

১৩।৮।৪৯ ইং

—সৰ্বানন্দ—

চৰিত্ৰ

—পুৰুষ—

কিৰণ চৌধুৰী.....বিখ্যাত ব্যৱসায়ী।
বিপুল.....কিৰণৰ মিল মেনেজাৰ।
বিলাত ফিৰং।

গোবিন্দ.....কিৰণৰ গোমস্তা।
পানীমল.....ঐ ভৃত্য।

বংশীধৰ কাছাৰীৰ মহৰি।

বজত...বংশীৰ পালিত পুত্ৰ।

মহানন্দ...কুপণ গাঁৱলীয়া।

মিহিৰাম...নগৰীয়া গুণ্ডা।

গুণধৰ.....সহকাৰী।

চতুৰ্ভূজ...সহকাৰী।

বন্য পীড়িত গাঁৱলীয়া, আৰু তেওঁৰ লৰা-ছোৱালীবোৰ দাৰোগা,
কেৰিবালা, বাটকৰা, ডাক্তৰ, সেৱক-দল।

—ভিকতা—

বীণা.....কিৰণৰ কন্যা।

মাধুৰী...বংশীৰ স্ত্ৰী।

মইনা.....অপহৃত্য যুৱতী!

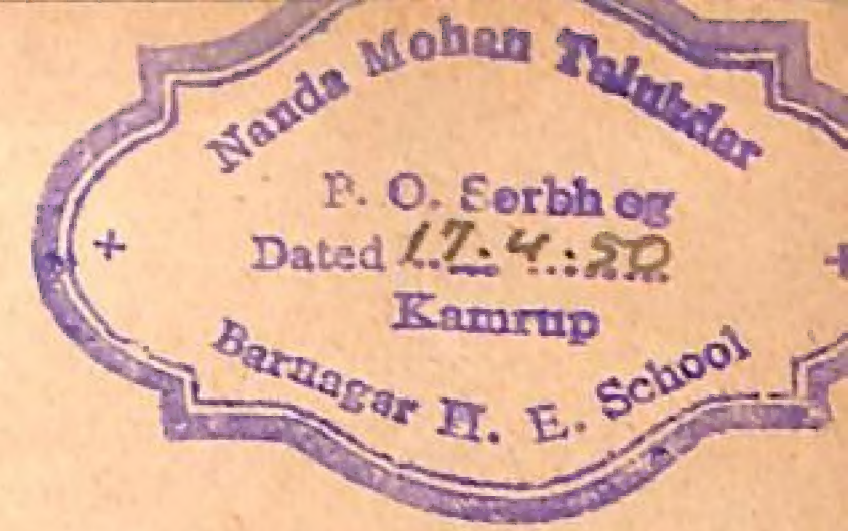
সখীসকল।

অগ্ৰগামী

হাতে লিখা অৱস্থাতে আমিন গাওঁৰ “দি গ্ৰেণ্ড ইনচ্টিটিউট”
আৰু “পলাশবাৰী লিটাৰেৰী ক্লাব” ইত্যাদি বন্ধমণত
চাৰিবাৰ অভিনীত হয়।

—ভূমিকালিপি—

কিৰণ...শ্ৰীকৃষ্ণ কান্ত মহন্ত।
গোবিন্দ...শ্ৰীযোতীন্দ্র মোহন শৰ্ম্মা।
বিপুল...শ্ৰীদয়াল দাস, শ্ৰীপিয়ুষ ভৌমিক।
পানীমল...মঃ আবুকালাম
বংশী...শ্ৰীমহেশ্বৰ নাথ, শ্ৰীগান্ধী শৰ্ম্মা
বজ্জত...শ্ৰীসৰ্বানন্দ পাঠক
মহানন্দ...শ্ৰীদ্বিজেন্দ্ৰ ডেকা, শ্ৰীসুৰেশ দাস
মিহিবাম...শ্ৰীশৰৎ দে
চতুৰ্ভূজ...শ্ৰীহৰমোহন তালুকদাৰ। শ্ৰীনৰেশ দাস
গুণধৰ...শ্ৰীখগেন্দ্ৰ শৰ্ম্মা। শ্ৰীবাছি বাম কলিতা
বন্যাপীড়িত...মঃ চমিকদ্দিন আহমদ
ভদীয়া...শ্ৰীদেবেন দাস
ডাক্তাৰ...শ্ৰীভবেন দাস
দাৰোগা...শ্ৰীসদানন্দ তালুকদাৰ
ফেৰিৱালা...শ্ৰীপতিশীল
বাটকৰা...মিঃ জন্ ডেভিদ
বাণী...শ্ৰীহৰেন্দ্ৰ পাটগিৰী। শ্ৰীনন্দি দাস
মাধুৰী...শ্ৰীদয়ানন্দ শৰ্ম্মা
মইনা...শ্ৰীবীৰেন্দ্ৰ কাকতি, শ্ৰীভুবন দাস

অগ্ৰগামী

প্ৰথম অঙ্ক

প্ৰথম দৰ্শন

—সভামণ্ডপ। সময়—আঢ়ৈলি—

[সভামণ্ডপত বহুত গাঁৱলীয়া মানুহ জাতীয় পতাকাৰ তলত
গোট খাইছে। যথা স্থানত সভাপতি আৰু অন্যান্য
গাঁৱলীয়া শিক্ষিত ডেকা কেইজনমান। জাপি
ছাতি, লাঠি, ইত্যাদি লৈ দুফালৰ পৰা আকৌ
কিছুমান বুঢ়া, ডেকা, মাইকী সোমাই
আহি যথা স্থানত বহে]

[সভাপতি, বজ্জত আৰু গাঁৱলীয়া বাইজ]

সভাপতি—তাৰ পিচত শ্ৰীবজ্জত হাজৰিকাৰ বক্তৃতা
আপোনালোকে শুনক।

বজ্জত—উপস্থিত বাইজ,

ভাৰতৰ সবহভাগ মানুহেই হৈছে কৃষিজীবি।

কৃষকেই জাতিক জীয়াই ৰাখিছে। কিন্তু অতি শোক লগা কথা যে মাতৃৰ বৰ পুত্ৰ এই কৃষক সমাজ আজি দৰিদ্ৰ ব্যাধিযুক্ত, অবহেলিত, পদদলিত। যি খেতিয়কে জাতিক জীয়াই ৰাখিছে সেই খেতিয়কৰ সবহ ভাগেই আজি নিৰক্ষৰ, নিৰ্যাতিত, শোষিত। কয়? ইয়াৰ প্ৰধান কাৰণ হৈছে গাওঁবোৰত শিক্ষাৰ অভাব—প্ৰকৃত পথ প্ৰদৰ্শকৰ অভাব উপযুক্ত চিকিৎসাৰ অভাব, উন্নতিকামীৰ অভাব ইত্যাদি। কিন্তু আজি এই গণস্বাধীনতাৰ দিনত আমি এইদৰে বহি থাকিলে নহব। গাৱলীয়াৰ দুঃখ মোচন কৰি দেশ উন্নত কৰিবলৈ হলে আমি আদৰ্শগাওঁ গঢ়িব লাগিব। নিৰক্ষৰতা হ্ৰাস কৰি শিক্ষাৰ পোহৰলৈ আহিব লাগিব। নিপোড়ণ বন্ধ কৰি সোণৰ দেশ গঢ়িব লাগিব।

গতিকে হে মোৰ গাৱলীয়া ভাই ভনী সকল আপোনাসকলে আজিৰ পৰা হিংসা, দ্বেষ কপটতা, মলিনতা অস্পৃশ্যতাৰ মূৰত বজ্জহানি মহামানব মহাত্মাৰ জ্যোতি পথত অগ্রগামী হওক। আমি স্বাধীন। আমি হব লাগিব দেশৰ গোৰু জাতিৰ আদৰ্শ, মাতৃৰ উপযুক্ত সন্তান। আহা আহা মোৰ ভাই সকল আমি নতুন মন, নতুন প্ৰাণ, নতুন উৎসাহ উদ্যম লৈ গাওঁ সংগঠনৰ পথত আগবাঢ়োঁক।

[বক্তৃতা শেষ হোৱাৰ লগে লগে ৰাইজে হাত তালি দিয়ে]

পাতি—তাৰ পিচত সামৰনি গীত।

(এজনে লগাই দিয়ে আৰু সকলোৱে গায়)

জাতীয় সঙ্গীত

অ' মোৰ আপোনাৰ দেশ

অ' মোৰ চিকুনি দেশ—

এনেখন গুৱলা এনে খন সুফলা এনে খন মৰমৰ দেশ

অ' মোৰ ওপজা ঠাই—

অ' মোৰ অসমী আই

চাই লওঁ এবাৰ যুখনী তোমাৰ হেপাহ মোৰ পলোৱা নাই

অ' মোৰ সুখীয়া মাত—

অসমৰ সুৱদি মাত

পৃথিৱীৰ কতো বিচাৰি জন্মটো নোপোৱা কৰিলেও পাত

অ' মোৰ আপোনাৰ.....

প্রথম অঙ্ক

দ্বিতীয় দর্শন

—বংশীধর শইকীয়ার ঘর।

[বংশীধর, মাধুরী, মহানন্দ, বসন্ত]

[বংশীধর শইকীয়াই এটি চাকির পোহবত সুর লগাই
ডাঙর ডাঙরকৈ নামঘোষা পড়ে। মাজে মাজে
ছুই এটা শব্দ বানান কবি পড়ে। তেওঁর
ঘৈলী মাধুরীয়ে ওচৰতে বহি বেজীবে
ফটা কাপোৰ চিলাই কবি থাকে।]

ছবি।

ভজন।

যুক্তিত নিস্পৃহ যিটো সেহি ভক্ততক নমো,
বসময়ী মাগোহো ভক্তি।
সমস্ত মস্তকমণি নিজ ভক্ততৰ বশু,
ভজো হেন দেব যত্নপতি। ১
যাব বাম কৃষ্ণ নাম নারে ভবসিদ্ধ তবি,
পারে পবম্পদ পাপী যত।
সদানন্দ সনাতন হেনয় কৃষ্ণক সদা
উপাসা কৰোহো হৃদয়ত ॥ ২

[হাথে আধা পটাকৈ এৰি]

২য় দর্শন

অগ্রগামী

৫

বংশী— কতা সি এতিয়ালৈকে উলটি আহিব নালাগেনে?
ভাত নাই পানী নাই টলো টলোকে মেল মিটিং
কবি ফুৰিলেই পেট ভৰিবনে? তাৰ মাক বাপেকে
তাক পানী কেচুৰাতে এৰি থৈ স্বৰ্গধামলৈ গ'ল।
বাইজ্ঞে আনি সোধাই দিলে আমাক।

তেতিয়াবে পৰা নিজৰ লৰাৰ দৰে তুলি তালি তাক
মানুহ কৰিলো। আক সি এতিয়া আমাক এই-
দৰে ধন ঘটি খুৰাব ধৰিছে। নিজৰ লৰা নহলে
সকলো মিছা।

মাধুরী— দিনো পুৱাতে ওলাই যায় আক ঘৰলৈ ফিৰিব
নাম নাই। তাক কিহে পাইছে কিহে ছুইছে কব
নোৱাৰো।

বংশী— [খং কৰি] আজি আহক নহয়—ত্ৰিভূৱন দেখুৱাম
বাপেকে। মেল মিটিংৰ ভূত জাৰিম আজি।
তইহে সকলো সৰ্বনাশৰ মূল।

মাধুরী— মইহে সকলো সৰ্বনাশৰ মূল? সচাই মিচাই
খোঁচমাৰি কাজিয়াখন নেপাতিবচোন।

বংশী— দে, দে হৈছে এতিয়া। অ' কত এৰিলো? অ' অ'

[আকো নামঘোষা পড়ে]

নমস্কাৰ ।

মৎস্য কুৰ্ম নবসিংহ বামন পৰশুৰাম,
হলিবাম ববাহ শ্ৰীবাম ।
বুদ্ধ কঙ্কী নামে দশ, আকৃতি ধৰিছা প্রভু
তমু পারে কৰোহো প্রণাম ॥ ৩
একান্ত ভকত সরে, নিগুণ কৃষ্ণৰ গুণ,
গারে সদা বসিয়া বধাত ।
বৈকুণ্ঠকো পৰিহরি, যোগীৰো হৃদয় এৰি
থাকা হৰি সাক্ষাতে তথাত ॥ ৪

[এনেতে হাতত মহাজনী লাল বহী লৈ মহানন্দ মহাজনে নেপথ্য
পৰা বিজিয়াই মাতে]

মহানন্দ—বংশীধৰ আছানে ? অ' বংশীধৰ ! বংশীধৰ—
বংশী—সেইয়া আহিলেই নহয় ধন কুৰেবটো। এওঁতো কম
গোসাই নহয়। টকা আদায় কৰাত কাবুলিৰো বোপা
ককা । হেৰো ! লাঠেকৈ ঘৰত নাই বুলি ক—
কিজানি আজিলৈ বন্ধা পৰোয়েই । নহলে ত্ৰাহি
মধুসূদন দেখুৱাব নহয় ।

মহানন্দ—বোমো বংশীধৰ আছানে ? এতিয়াই নামঘোষাব
অমৃত বস শ্ৰবণ কৰিলো— আৰু এতিয়াই সকলো
চুপ্‌ গপ্‌ । অ'—বংশীধৰ ।

মাধুৰী—আপোনাৰ মাত শুনিলে হবলা ।

বংশী—আজি আকৌ মাৰীচৰ কি মায়া ধৰি আহিছে কোনে
জানে ? মাধুৰী ! তই ভিতৰলৈ যা ।

মাধুৰী—ভাল । [মাধুৰীৰ প্ৰস্থান]

বংশী—[বিজিয়াই মাতি ছৱাৰ খুলি দিয়ে] আমাৰ মহাজন
ডাঙৰীয়া আহিছেনেকি ? আহক, আহক ।

[মহানন্দৰ প্ৰবেশ]

মহানন্দ—কিহে বংশী ! মাতিলেও মাত এয়াৰ নিদিয়া কিয়হে ?

বংশী—বহক, বহকু, এ নকব দেউ, আজি কিছুমান দিনৰ
পৰা মোৰ কাণৰ বেমাৰটো বেচি হৈছে। অৰ্থৰ
অভাবত ঔষধৰ ব্যবস্থাও একো কৰিব পৰা নাই।
আপুনিতো জানেই আজি কালি কাছাৰিৰ মহবিগৰী
কৰি খোৱাটো কেনে সুকঠিন হৈ পৰিছে। মানুহ-
বোৰৰ চকু ফুকাল। সিহঁতে আজিকালি উকিলকে
সহজতে পইচা দিব নোখোজে, আৰু আমাৰ দৰে
প্ৰাণীৰ কি মোল বুজিব। ভিতৰৰ গাওঁৰ ফালৰ দুই
এটা গো গোবৰ্দ্ধন মক্কেল পালেহে সাত ঘণ্টা লেকচাৰ
জাৰি কৰি দুই এটকা আদায় কৰোঁ। বৰ বেয়া দিন
আছিল মহাজন ডাঙৰীয়া—বৰ বেয়া দিন আছিল।

মহানন্দ—মোৰো বেপাৰ বণিজ প্ৰায় বন্ধ হোৱাৰ নিচিনাই
হৈছে। ইফালে কন্ট্ৰোল—সিফালে কন্ট্ৰোল, পূবে
কন্ট্ৰোল—পশ্চিমে কন্ট্ৰোল—মাথো কন্ট্ৰোল, কন্ট্ৰোল।

কলা বজাৰ চোৰ চামাৰি কৰিছে যি ছুটা পইচা পাওঁ । নহলে আক নাই ।

[কথাৰ মাজে মাজে বংশীয়ে হয় হয় বুলি মহানন্দক সমর্থন কৰে]

মহানন্দ—[লাহেকৈ বহি থুলিলে] পিচে মোৰ টকা পাঁচশৰ কি ব্যৱস্থা কৰিলো? বেচি দিন বাথিলে তোমাৰহে লোকচান । সূতে মূলেতো বোধহয় আঠশমান হৈছেগৈ । মই আক অপেক্ষা কৰিব নোৱাৰো । ভাবি চোৱা বংশী । মই তোমাক কেনে বিপদত সহায় কৰিছিলো । তোমাৰ লৰাই টকাৰ অভাৱত কলেজত পঢ়িব নোৱাৰিলেহেতেন । সেই দুৰ্ঘোৰ বিপদত মই তোমাক সহায় কৰিছিলো । গতিকে আজি হয় টকা দিয়া নহলে কিবা এটা সুব্যৱস্থা কৰা ।

বংশী—আপোনাৰ উপকাৰ মই জীৱনত নাপাইবো । বজাতে বি-এ পাছ কৰিলে যেতিয়া অলপ দিনৰ ভিতৰতে চাকৰি পোৱাৰ সম্ভাৱনা । সি চাকৰি পালে কিস্তিবন্দী কৰি টকা দি থাকিম ।

মহানন্দ—হাঃ হাঃ হাঃ । গছত কঠাল ওঠত তেল । বজাতে চাকৰি পাব আক তুমি মোক টকা দিবা । সি মেল দৰবাৰত যেনেকৈ গা এৰি দিছে কেতিয়াবা জেললৈ নগলেও বন্ধা । আজি হয় টকা দিয়া নহলে অইন কিবা এটি বন্দবস্ত কৰা । আজিয়েই ।

বংশী—আজি দেখিছো আপুনি বঙা ঘোৰাত উঠি আহিছে । নহলে মই দিওঁ ক'ব পৰা ?

মহানন্দ—[খং কৰি] নহলে মানে? নহলে মানে কি ?

বংশী—মানে আক কি হব । আজি দিওঁ ক'ব পৰা ?

মহানন্দ—আজি দিওঁ ক'ব পৰা মানে ? টকা নাই ঘৰ মাটি বন্ধক দিয়া । তোমাৰ ঘৈণীৰ গলৰ সোণ চান্দি যি আছে—তাকে দিয়া ।

বংশী—[খং কৰি] কি ? ইমানেই তোৰ ধনৰ অহঙ্কাৰ ? ইমান ঠোঙ্গোনা-মোঙ্গোনা কথা ? হেজাৰ হেজাৰ টকা ধাৰ কৰিও মানুহে গেপ্ গেপ্ কৰে বহি আছে । তোৰ সামান্য পাঁচ শ টকাতেই মই মোৰ তিৰোতাৰ হাতৰ কাণৰ উদং কৰিম ? ভালে ভালে গুচি যা মোৰ ঘৰৰ পৰা ।

মহানন্দ—কি ? মোক কুকুৰী পিটা কৰিলি ? তোৰ ঘৰলৈ মই ভিক্ষা কৰিবলৈ অহা নাই । মোৰ ন্যায্য টকা তই নাকেখত খাই হলেও শোধ কৰিব লাগিব । মোক তই কি বুলি ভাবিছ ? তোক মই তোৰ তিৰোতাৰে সৈতে জেলত থব পাৰো ।

বংশী—সাবধান কথো কৰি । মোৰ নাম বংশীধৰ শইকীয়া । মোৰ ঘৰলৈ আহি মোকে অপমান কৰা মজা পাবি এতিয়াই । ছপইচাৰ মানুহ নাছিলি তই । তোৰ মুখত ওফাইডাং কথা—

মহানন্দ—ইমান অপমান ! মই যদি মহানন্দ মাহাজন হওঁ
তেনেহলে তোক মই জেলত থৈহে এৰিম । যাওঁ
কালি পুৱাতেই কাছাৰিত দলীলখন দাখিল কৰোঁগৈ ।
এইবাৰ হয় তোৰ মাটিঘৰ, নহয় জেল—জেল-
জেল । [প্ৰস্থান]

বংশী— যা । যা ! তই ওফোন্দাই গঙ্গাটোপটোৱে মোক
জেল দেখুৱাবলৈ আহিছ । মোৰ চক্ৰান্তৰ মেৰ
পাকত পৰি কিমান জনে জেল খাটিলে তাৰ
লেখ নাই ।

[মাধুৰীৰ পুনঃ প্ৰবেশ]

মাধুৰী— মোৰ হলে বৰ অসহ্য হৈ উঠিছে । ইমান অপমান
নিন্দা আৰু গালি শপনি মই সহ্য কৰিব নোৱাৰোঁ ।
ইমান অপমান সহ্য কৰাতকৈ মোৰ গহনা-গাঁঠৰি
যি আছে তাকে বিক্ৰী কৰি টকা শোধাই দি
আহক । দিন ভাল হলে আকৌ কেতিয়াবা ঈশ্বৰে
দিব । এয়া লওক ।

[কণ্ঠহাৰ সোলোকাই বংশীক দিব খোজে আৰু
উচুপি উচুপি কান্দে]

বংশী— কি কৰিম ! মোৰ মৰণেই মঙ্গল আছিল । এই-
বোৰ ভাবিয়েই বজতক কলেজত পঢ়ুৱাবলৈ মোৰ
মত নাছিল । তইহে এইবোৰ কলেজাৰীৰ মূল ।
তোকনো ছফিম কি ? মোৰেই কপাল মন্দ ।

লোকৰ লবাই বি,এ এম,এ পঢ়ি হাকিম উকিল হৈ
বাপেক মাকক লাহ বিলাহত বাখিছে । আমাৰ
লবাই বি,এ পাছ কৰি বুঢ়া মহায়েকৰ তেজ পানী
কৰা খাটনিৰ পইচাৰে ভাত খাইছে । বাক ।
মই নমৰোঁ মানে তোৰ মনি মাছুলি কোনে নিব
পাবে ? এয়া পিন্ধি ল ।

[বংশীয়ে মাধুৰীক কণ্ঠহাৰ পিন্ধাই দিয়ে । এনেতে
বেগেৰে বজতৰ প্ৰবেশ । ঘৰ সোমাই পাঞ্জাবীটো
সোলোকাই থয় । বংশী আৰু মাধুৰীয়ে একেথৰে
বজতৰ ফালে খং মনেৰে চাই থাকে ।

বজত— মাহীদেউ ! বৰ ভোক লাগিছে । কি আছে অলপ
খাবলৈ দিয়ক, কৃষকসভাৰ কামত ঘূৰোতেই বাতি হল ।

মাধুৰী— কৃষক সভাৰ কামত পকাই ফুৰিলেই ভাল আছিল ।
সেই পুৱাতে ওলাই গৈ এই বাতি সময়ত মুখ
দেখুৱাৰ কি দৰকাৰ ? ঘৰখনত কি আছে, কি নাই,
কি লাগে কি নালাগে তাৰ চিন্তা তোৰ নাই ।

বংশী— কেৱল মেল মিটিং— লেক্চাৰ—লেক্চাৰ—লেক্চাৰ ।

বজত— মহাদেউ । আপুনি খং কৰিছে নেকি ? অৱশ্যে
আজি বৰ পলম হ'ল । বাক আজিৰ পৰা সোন-
কালে সোনকালে উলটি আহিম ।

বংশী—আমি আৰু বি-এ পাছ লৰা দেখা নাই । মানুহৰ
লবাই উচ্ছলিকা লাভ কৰি ঠেঙা, টুপী, জোতা পিন্ধি

ফিট্‌ফাট্‌ চাহাবহৈ—বজাব চাউল খাই—কেনে
আনন্দেৰে মাকে বাপেকক ভৰণ পোষণ কৰিছে।
আক তই শিক্ষিত হৈ টলো-টলো কৈ ভিকল
মগনিয়াৰ দৰে ঘূৰি ফুৰ। সেই ক, খ নজনা
অশিক্ষিত খেতিয়ক কেইটা হৈছে তোৰ নলে গলে লগা
বন্ধু। এয়ে তোৰ শিক্ষা ?

মাধুৰী—ভালৰ ভাল সৰ্ব্বতি কাল বেয়াৰ ভাল কতো নাই।
সেই কালৰে পৰা এই কাললৈকে সুখৰ মুখ দেখা
নাপালো। আমাৰেই ভাগ্য নাই। লৰাক দোষ দিলে
হব কি ?

[স্বগতঃ] টেঁচা পৰি যোৱা ভাত কেইটাকে আনি দিওঁ। [প্ৰস্থান]
বজ্জত—মহাদেউ! আপুনি খং নকৰিব। মইতো কোনো
গৰ্হিত কাম কৰা নাই। অন্ধক চক্ষু দান দিয়া জ্ঞানীৰ
কাম। নিবন্ধক বিদ্যা দান কৰা জ্ঞানীৰ কৰ্ত্তব্য।
সমাজ গঠন কৰা জ্ঞানীৰ কৰ্ত্তব্য। আমাৰ হোজা
গাৱলীয়া কৃষক সমাজ আজি অজ্ঞান অন্ধকাৰত ডুব
গৈ আছে। সিহঁতক জ্ঞানৰ পোহৰলৈ আনিব
লাগিব। সিহঁতক স্বাধীনতাৰ মহান মৰ্ম্ম বুজাব
লাগিব। নানা আৱৰ্জনা আৰু অৱহেলাৰে আবৃত
আমাৰ এই গাওঁখন। এই গাওঁ আমি আদৰ্শ গাওঁ
কৰি গঢ়িব লাগিব।—নহলে শিক্ষাৰ মূল্য কত ?
কৃষক সমাজ আজি অন্ধাৰী, অন্ধনগ্ন, অশিক্ষিত,

আৱৰ্জনাৰূত। সিহঁতৰ উপযুক্ত খোৱা পিন্ধাৰ ব্যৱস্থা
কৰিব লাগিব মহাদেউ।

বংশী—[ভেঙুচালি কৰি] ইস্। সিহঁতৰ উপযুক্ত খোৱা
পিন্ধাৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগিব। তোৰ খোৱা পিন্ধাৰ
ব্যৱস্থা কৰে কোনে ? এই ভাটি বয়সত—এনে জুই
ছাই বজাবত সামান্য এটা মহবিগিৰীৰে মই তহঁতক
খুৱাওঁ কেনেকৈ ? তই এতিয়া উপযুক্ত হৈছ। এতিয়া
তোক মই খুৱাব লাগে—নে তই মোক খুৱাব লাগে।
আজিলৈ এটি দিয়াচলাইৰ কাঠীৰ মানুহ নহলি তই।
ধিক তোৰ শিক্ষা। তোৰ লগৰে সেই মহেশ্বৰক চাগৈ।
ছুইশ টকাৰ চাকৰি কৰি মহানন্দে দিন কটাব ধৰিছে।
একেলগে বি-এ পাছ কৰিছ।

বজ্জত—চাকৰি কৰাৰ কাৰণেই উচ্চ শিক্ষা লাভ কৰা উদ্দেশ্য
ঘণণীয়। তেনেকুৱা মানুহ স্বাধীন সমাজত আদৃত
হোৱা অনুচিত। শিক্ষা লাভ কৰি যদি মোৰ জন্ম-
ভূমি অন্ধকাৰ গাওঁখনকে উন্নত কৰিবলৈ যত্ন নকৰে।
তেন্তে ধিক মোৰ শিক্ষা—ধিক মোৰ জীৱন। এনেকুৱা
শিক্ষাৰ আমূল পৰিবৰ্ত্তন হোৱা উচিত মহাদেউ!

বংশী—সেইবোৰ বুজিলো। কিন্তু নিজৰ পেটৰ ব্যৱস্থাৰ পিনে
কি— ?

বজ্জত—অসমত কোনো মানুহেই আজিলৈ খোৱাৰ অভাৱত
জীৱন-ত্যাগ কৰা নাই আৰু নকৰেও। ভগবানে খুৱাব।

বংশী—ইমান দিনে ভগবানেই তোক খুঁজি আছে। মিছাতেহে

বংশী শইকীয়াই টানি আজুৰি মৰিব ধৰিছে।

বজত—আপোনাকো ভগবানেই দিছে।

বংশী—মোৰ মগজুত জুই নজলাবি। কথা বেয়া হব। সেই

ধনকুব্ৰেৰ মহানন্দৰ ভৰিত পৰি টকা আনি তোক

কলেজত পঢ়ুৱাইছিলোঁ। আজি সেই টকাৰ কাৰণেই

নিজৰ তিবোতাৰ হাতৰ কাণৰ বন্ধক দিব লগীয়াত

পৰিছোঁ। মাটিঘৰ বন্ধক দিব লগীয়াত পৰিছোঁ। সেই

টকাবোৰ মোক এতিয়াই দে। এতিয়াই দে। লাজ

নালাগে তোৰ? মুখ।

[এনেতে মাধুৰীয়ে কাহীত ভাত লৈ পুনঃ প্ৰবেশ]

মাধুৰী—যি হৈছে—হৈছে। এতিয়া বলকি থাকিলে কি হব?

শল্যপৰ্বখন এতিয়া এৰকচোন। দিনৰ দিনতো সি

একো খোৱা নাই। মুখখন শুকাই গৈছে। যা বজত

ভাত খা এতিয়া।

বজত—মহাদেউ! মোক ক্ষমা কৰক। এই মুহূৰ্ত্তে মই

টকাৰ সন্ধানত বাহিৰ হলো। মোক আশীৰ্বাদ

কৰক। [আকৌ চোলা পিন্ধে]

মাধুৰী—আকৌ কলৈ যা বজত। ভাত খাই যা

বজত—মোৰ ভোক নাই মহাদেউ [প্ৰস্থান]

মাধুৰী—বজত! বজত! [বজতৰ পিচে পিচে প্ৰস্থান]

দৃশ্যপট

তৃতীয় দর্শন

—নগৰৰ আলিবাট—

[বজত, ফেৰিৱালা, মহানন্দ, মিহিৰাম, চতুৰ্ভূজ, গুণধৰ]

[বজতে বিধ্বংসনেৰে কেইবাটাও অফিচৰ আগেৰে

গৈ কৰ্মখালি লক্ষ্য কৰে। কিন্তু সকলোতে

“No Vacancy” আৰু “খালি নাই

লিখা থাকে। সেইবোৰ দেখি

সি মাজে মাজে কৰুণ দৃষ্টিৰে

চাই ছুনিয়াহ কাচে]

বজত—সকলোতে লিখা আছে “পদখালি নাই”। কি
বিপদ। সকলোবোৰ অফিচতেই লালবাতি জ্বলিল
নেকি? নে ছুনিয়াৰ মানুহবোৰ মৰি খাস্তাং হল।
এতিয়া উপায়?

[এনেতে হাতত বহুত খবৰৰ কাকত লৈ এজন
ফেৰিৱালাৰ প্ৰবেশ]

ফেৰিৱালা—[সুৰ লগাই বিজিয়াই]

আসাম ট্ৰিবিউন, জনতা, আৱাহন, নতুন অসমীয়া

ডেকা অসম, আনন্দবাজাৰ—

বজত—হেবো ফেৰিৱালা, এখন আসাম ট্ৰিবিউন দেখোন।

ফেৰিৱালা—এয়া লওক বাবু।

[বজতে কাকত লৈ ফেব্ৰুৱালাক জেপৰ পৰা
হুই অনা পইচা দিয়ে । আগৰ দৰে বিদ্রিয়াই
বিদ্রিয়াই ফেব্ৰুৱালাৰ প্ৰস্থান]

বজত— চাওঁচোন কোনো কৰ্মখালি আছেনে ।

[অলপ সময় মনে মনে পঢ়ি হতাশ হয়]

নাই—কোনো কাম খালি নাই । এতিয়া কি কৰোঁ ।
হায় দৰিদ্ৰতাৰ কি মহাশক্তি । মোৰ জীৱনৰ এক-
মাত্ৰ লক্ষ্য হৈছে স্বাধীন গ্ৰাম্য সমাজ গঢ়ি তোলা ।
কিন্তু দৰিদ্ৰতাই সেই সকলোবোৰ মহৎ উদ্দেশ্য
ভেঙে কৰি দিছে ।

[হাতত দলীল লৈ বেগেৰে মহানন্দৰ প্ৰবেশ]

মহানন্দ—কিহে বজত । বাটে পথেও খবৰৰ কাকত আৰু
লেকচাৰ জাৰি আবন্ত কৰিলা নেকি ? এই ৰাজ
আলিত এতিয়া মটৰৰ চেপা নাথালেও ভাল ।

বজত— অ' আপুনি, কলৈ ওলালনো ।

মহানন্দ—কলৈনো যাম—অকৃতজ্ঞতাৰ প্ৰতিদান দিবলৈ ।

বজত— তাৰ অৰ্থ ।

মহানন্দ—অৰ্থ আৰু হব কি ? তোমাৰ মহাদেউৰে মোক
তেওঁৰ ঘৰতেই যি অপমান কৰিলে—তাক আৰু
কি বৰ্ণাম ।

বজত— কেনে ? কি হল ?

মহানন্দ—মোৰ টকাৰে তুমি লিখা পঢ়া শিকিলা ! কিন্তু
ফিৰাই দিয়াৰতো নাম নাইয়েই—সাধিবলৈ গলেও

অপৰাধ—গতিকে আজি চেকাৰৰ সহায় লম বুলি
ওলাই আহিলো ।

বজত— ডাঙৰীয়া ! আপুনি আমাক নিপদত সহায় কৰিছে ।
আপোনাৰ ওচৰত আমি চিৰঋণী । আপোনাৰ প্ৰাপ্য
ভগবানে দয়া কৰিলে শোধ নকৰাকৈ নাথাকো । আৰু
অলপ দিন অপেক্ষা কৰক ।

মহানন্দ—আৰু অলপ দিন অপেক্ষা কৰিলে তুমি কৰ পৰা
দিবা ? অ' তোমাৰ পৰিণয়ৰ সময়ত তোমাৰ
শহুৰে পণ কৰা টকা আনি দিবা নেকি ?

বজত— ছিঃ ছিঃ ছিঃ । মই তেনেকুৱা নীচ মনোবৃত্তিৰ
নহয় ডাঙৰীয়া ।

মহানন্দ—কিছুমান শিক্ষিত ডেকাই তেনে ব্যৱস্থাকে অবলম্বন
কৰে দেখোঁ ।

বজত— তেনেকুৱা মানুহক শিক্ষিত নোবোলে—বোলে ক্ষমতা
হীন, কাপুকম, পৰমুখপেক্ষী । বাক সেইবোৰ যাওক,
আপুনি আৰু অলপ দিন বাট চাওক । মই
চাকৰিৰ বাবে চেষ্টা কৰিছো আপোনাক কাৰো
কৰিছো আৰু দুদিনমান অপেক্ষা কৰক ।

মহানন্দ—কিন্তু ইপিনে স্মৃত যে—

বজত— দিবই লাগিব ।

মহানন্দ—বাক তেনেহলে । তোমাৰ কথাৰে মানিলো । কিন্তু

মই হলে বেচি দিন অপেক্ষা কৰিব নোৱাৰো।

[প্রস্থান]

বজ্জত— আমাৰ ধনৌ সমাজে দুখীয়াৰ দুখ বুজিবলৈ এতিয়াও
শিকিব পৰা নাই। গৰিবক কন্দোৱাটোৱে যেন
তেওঁলোকৰ মহতালি,
এওঁ যে কিমানৰ মাটিবাবৌ এওঁদৰে কাটি নিলে।
কিন্তু ইয়াৰ প্ৰতিকাৰৰ ব্যৱস্থা কি কৰোঁ।

[চিন্তাশ্ৰিত হয় আৰু খবৰৰ কাকত পঢ়ে। এনেতে
ডকাইত তিনিজনৰ প্ৰবেশ]

মিহি— চুপ্, চুপ্। এটা ভাল চিকাৰ পালো। মই
তাৰ সৈতে গল্প আৰম্ভ কৰিম ইতি মধ্যে তহতে
জেপ কাটিব।

চতুৰ্ভুজ, গুণধৰ—বাক ! আমি সাজু আছে।

মিহি— [আঙুৱাই গৈ] অ হেৰি ! আপুনি কৰ মাছুহ
ডাঙৰীয়া ?

বজ্জত— মই হৰিপুৰ গাওঁৰ। কিয় ?

মিহি— পিচে এটি কথা—[চিগাৰেট উলিয়াই] চিগাৰেট খাওঁক।

বজ্জত— মই সেইবোৰ নাখায়। পিচে আপোনাক দেখোঁ
চিনি নাপালো।

মিহি— অ' আপুনি চিগাৰেট নাখায়। বৰ ভাল—বৰ ভাল
কথা। [নিজে খায়] পিচে আগিহে এই কুঅভ্যাস

টো এবিধ নোৱাৰিলো। আপুনি নাখায় ভালৈই।
এইবোৰত অনর্থক পইচা নষ্ট। কিন্তু কি কৰিম
মোৰ হলে পুৰাই উঠি এটি চিগাৰেট নুহুপিলে
শোচেই নহয়। অ'—পিচে আপুনি এতিয়া কলৈ
যায় ?

বজ্জত— কলৈনো যাম। এটি চাকৰিৰ অনুসন্ধানত ওলাইছো।

মিহি— অ'—বৰ ভাল কথা। পিচে পোৱাৰ আশা হৈছেনে ?

বজ্জত— এতিয়ালৈ কতো একো ঠিক কৰিব পৰা নাই।

[ইতিমধ্যে চতুৰ্ভুজ আৰু গুণধৰে বজ্জতৰ জেপ
এখন কেচিৰে কাটে]

মিহি— চাকৰি নিশ্চয় পাব। ভাল—আহিলো এতিয়া।
আজি বৰ সুন্দৰ কথা ছবি আছে। তাকে চাবলৈ
আহিছো। এসাজ লঘোনে থাকিব পাবো কিন্তু ছায়া
ছবি নোচোৱাকৈ বৰ নোৱাৰো। ভাল। থাকিব
দেই।

বজ্জত— ভাল। [গুণাসকলৰ প্ৰস্থান]

বজ্জত— এসাজ লঘোনে থাকিও ছায়াছবি চোৱা অভ্যাস!
চমৎকাৰ ! এই চিগাৰেট আৰু ছায়াছবিয়ে যে
দিনো কিমান হেজাৰ হেজাৰ টকা লুটি নিব
ধৰিছে সেইটো জানো ইহতে এবাৰ ভাবি চাইছে ?

[প্ৰস্থানোদ্যম হৈ বজ্জতে জেপত খবৰৰ
কাকত খবলৈ গৈ আচৰিত হয়]

বজ্রত— হায় হায়। জেপত আঠি অনা পইচা আছিল।
ইহতেই বোধ হয় জেপ কাটি নিলে। বাস্তবতে দুখীয়াৰ
দুখ খোজে প্রতি এই বোৰলৈ চাই আমাৰ গাওঁ
বিলাক অতি পবিত্র। নগৰ চল চক্ৰান্তেৰে ভৰপুৰ
বাক নিয়ক। কপালখনটো কাটি নিব নোৱাৰে।

[প্রস্থান]

—দৃশ্যপট—

চতুর্থ দর্শন

—কিৰণ চৌধুৰীৰ টেবলক খানা।—

[কিৰণ, গোবিন্দ, বীণা, পানীমল, বজ্রত]

কুঠৰীটো আধুনিক ধৰণেৰে সজোৱা আছে। কিৰণ

চৌধুৰীয়ে দীঘল নলিচাৰ ছকাত ধপাত টানি থাকে।

পানীমলে ধপাত সজাই দিয়া, চাহ দিয়া ইত্যাদি

কামত বাস্ত থাকে। গোবিন্দই ওচৰতে

বহি চাউলৰ হিচাপ লিখি থাকে।

কিৰণ— তেনেহলে সৰ্ব্বমুঠ চাউল মজুত হ'ল দহ হাজাৰ
মোণ। মাৰোৱাৰীয়ে পচিশ টকাকৈ কিনিবলৈ
কালিও আহিছিল। গোবিন্দ! গড়পতা কিমানকৈ
আমাৰ খৰিদ আছে?

গোবিন্দ— আমাৰ গড়পতা খৰিদ আছে পোন্ধৰ টকা চাৰি
অনা। অৰ্থাৎ এতিয়া সকলোবোৰ চাউল এৰি
দিলে, লাভ হয় এক লক্ষ দুই হাজাৰ পাঁচশ।

[বহিত লিখি বাহিৰ কৰে]

কিৰণ— তেনেহলে লাভতো নিচেই কম নহয়? এতিয়া কি
কি কৰা যায়? মোৰ মনৰে হলে দাম আকৌ
বাঢ়িব যেনহে লাগিছে, কাৰণ এই বহুত খেতি

সিমান সুবিধা নহল। আক আকাল ক্রমাত
বাঢ়িহে আহিছে।

গোবিন্দ—মই ভাবো—চাউলৰ দাম মোনে ছুকুৰি
নাহোৱাকৈ যাব কলৈ? দেখিছেই নহয়, এইবাৰৰ
দৰে বৰষুণৰ পানীৰ নিচিনাকৈ কোনো বছৰেতেই
ভৰ্ ভৰ্ কৰে দাম বৃদ্ধি হোৱা নাছিল। পোন্ধৰ
টকাৰ পৰা একে জাপে ওঠৰ টকা। তাৰ দুদিন
পিচতেই কুৰি টকা। তাৰ পিচতেই তেইশ টকা
আঠ অনা। তাৰ পিচতেই এতিয়া পঁচিশ টকা
পাইছেহি। খাৰ্মোমিটাৰত সান্নিপাত জ্বৰৰ উত্তাপ
উঠাৰ দৰে উঠিছে আঠাশবৈৰৰ পৰা একশ পাঁচ
ডিগ্ৰীলৈকে।

কিৰণ—তেনেহলে আক দুদিনমান খাপ লৈ থকাই মোৰ
বিবেচনা মতে যুক্তি যুক্ত বুলি ভাবোঁ।

[উণ সূতাৰ চোলা বোৱাই বোৱাই বীণাৰ প্ৰবেশ]

বীণা—দেউতা! সিদিনা মই যে কৈছিলো।

কিৰণ—কি আইটী?

বীণা—মই গান শিকিম বুলি যে কৈছিলো।

কিৰণ—অ' মই পাহৰিছিলো গান শিকিবা বুলি কৈছিলো
নহয়। বাক গোবিন্দ! বীণা আইটীয়ে গান শিকিবলৈ
আগ্ৰহ কৰে। তুমি কি কোৱা—শিকাম নে?

গোবিন্দ—সংসাৰ মকভূমিত—গান তাত সৰোবৰ। সেই

গন্ধৰ্ব বিদ্যাটো অৱশ্যে শিকা বেয়া নহয়। আজি-
কালি গানৰ যথেষ্ট আদৰো হৈছে! তত্পৰি আজি-
কালিৰ দৰাই অইন গুণ বিশেষ নাথাকিলেও গান
গাব পাৰা ছোৱালীয়ে বিচাবে। বীণা আইটীয়ে জানি
শুনিয়াই গান শিকিব খুজিছে।

বীণা—আপুনিও আকৌ—মুখত যি ওলায় তাকে কয়। মোৰ
লগত একে শ্ৰেণীতে পঢ়া আৰতি, চিত্ৰলেখা, মিনতি
শেৱালি সকলোৱে বৰ গুৱলাকৈ হ'ব মনিয়মত গান
গাব পাৰে। মইহে নাজানো। সিহঁতে গান গোৱা
শুনিলে মোৰ বৰ ইৰ্ষা হয়। আক ইচ্ছা হয় যেন
এদিনতেই তাইহঁতৰ দৰে গান শিকি পেলাম।
দেউতা! মই গান শিকিম।

কিৰণ—[বং কৰি] মোৰ চৈধ্য পুৰুষেও গান নাজানিলে।
মই নিজে নাজানা কামটো তোমাক শিকাও
কেনেকৈ? কিবা বোলে সা, বে, গা, মা, ধাপা,
ধামা—এইবোৰ আগতে শিকিলেহে গান শিকিব পাৰি।
গোবিন্দ—অকল সেইবোৰ শিকিলেই নহয়। আকৌ কিবা
বোলে দাদৰা, মাদৰা, ঠুংৰী, ডেগাৰ, দোতলা,
তেতলা এইবোৰো শিকিব লাগে।

কিৰণ—হয়, হয়,। সেইবোৰ আমাৰ মুখতেই নোলায়।
বাক। গানৰ শিক্ষক লাগে বুলি খবৰৰ কাকতত
আজিয়েই এটি জাননী দিবা গোবিন্দ।

গোবিন্দ—ভাল ।

বীণা—তেনেহলে আজিয়েই জ্ঞাননৌ দিব । নাপাহৰিব ।
নহলে মই আপোনাক কালি আকৌ আমনি কৰিম ।
[প্রস্থান]

কিৰণ—ছোৱালীজনী কম নহয় । লাগে বুলিলেই লাগে ।
এতিয়া আকৌ গান শিকিবৰ ইচ্ছা হ'ল ।
[পানীমলে কিৰণ চৌধুৰীক সেৱা জনাই এখন
সৰু কাকত দি থিয় হয়]

কিৰণ—[পঢ়ি] কোন বজত হাজৰিকা ? বাক আহিবলৈ দে ।
পানীমল—ভাল দেউতা ।

[সেৱা জনাই প্রস্থান । অন্তৰ্গত পিচতে বজতক লৈ
প্রবেশ । বজতে প্রণাম জনাই থিয় হয় ।]

কিৰণ—তোমাবেই নাম বজত হাজৰিকা ?

বজত—হয় মহাশয় ।

কিৰণ—কি লাগে ? সাক্ষাত কৰাৰ প্রয়োজন ?

বজত—মহাশয় । মই এজন অতি দুখীয়া মানুহ । বি, এ
পাছ কৰি চাকৰি নাপাই বহুদিন ঘৰতে বহি
আছিলো । এতিয়া আক ছবেলা ছমুঠিৰ কাৰণেই
কঠিন হৈ আহিছে । গতিকে মহাশয়ৰ অনুগ্রহ
হলে দুখীয়াৰ প্রাণ বক্ষা হয় ।

গোবিন্দ—বৰ্ত্তমান আমাক কোনো মানুহ নালাগে । আমি
দুঃখিত যে তোমাক সহায় কৰিব নোৱাৰিলো ।

অৱশ্যে কিছুদিন পিছত খবৰ লব পাৰা ।

বজত—[সেৱা জনাই] বাক তেনেহলে সেৱাহে এতিয়া ।
[প্রস্থানো দ্যম]

কিৰণ—[অলপ ভাবি] ববা ! ববা ! তুমি গান জানা নেকি ?

বজত—হয় মহাশয় জানো ।

কিৰণ—শিকাবও পাৰা ?

বজত—হয় পাৰো ।

গোবিন্দ—ভালেই হল । তেনেহলে নমুনা হিচাপে এটি
আবস্ত কৰাচোন ।

কিৰণ—এটি গীত গোৱাচোন । মনত লগাকৈ গাব পাৰিলে
চাকৰিৰ সম্ভাবনা আছে ।

গোবিন্দ—লাজ নকৰিবা । গোৱা ।

বজতৰ গীত

তোৰ কিনো বেজাবৰ হিয়াৰে

সেই বাণা ভৰা তান বাজি উঠে

শোকৰে সাগৰৰ তীৰে ॥

বেজাবৰ বোজাৰে দক্ষিণীয়া বয়

হিয়া তোৰ কৰি উত্তলা—

শোকৰে সুৰটি গাই গাই

বৰাগী বীণাটি ধৰে

স্বৰগে মৰতে চৌ উঠে

বিবহী কৰিবে গীত—

ব্যথা ভবা তানত তোৰ যে
চকু পানী চকু ভবে ।

তোৰ যে আশা নহল পূৰণ
নিবাশাবে হিয়া তোৰ

চাওঁতে চাওঁতে একাৰে ঢাকিলে
বিষাদৰ বিজুলি মাৰে ।
সেই ব্যথা ভবা তান.....

কিৰণ— গোবিন্দ ! তুমি কোৱা কথা সত্য । সংসাৰ মক-
ভূমিত গান তাত সৰোবৰ । এওঁকেই বীণাৰ
শিক্ষক হিচাপে বন্দবস্ত কৰিলে কেনেকুৱা হয় ?
লিখা পঢ়া আৰু গান ছয়োটা শিকাব পাৰিব ।

গোবিন্দ—তুপাৰি লৰাটো বেচ গস্তিৰ আৰু শাস্ত্ৰ প্ৰকৃতিৰ
যেন বোধ হয় । গানৰ নমুনা হিচাপে বেচ শিকাব
পাৰিব । কিন্তু বয়সলৈ চাই—বাক । চকুৰ আগত থাকিব
যেতিয়া কোনো আশঙ্কাৰ কাৰণ নাই । এওঁকে ৰাখক ।

কিৰণ— তোমাৰ গান শুনি মই সন্তুষ্ট হ'লো । মোৰ
ছোৱালীজনীক গান শিকাব লাগে । বাক, মোৰ
ঘৰতে থাকি খাইলৈ মাহেকত পঞ্চাশ টকাকৈ
দিলে হবনে ?

ৰজত— সেইটো মহাশয়ৰ দয়া ।

কিৰণ— বেচ তেনেহলে । বীণাক এতিয়াই— খবৰটো দিয়াগৈ
গোবিন্দ ! [এনেত বীণাৰ প্ৰবেশ]

অ' তুমি আহিলাই । তোমাৰ উপযুক্ত গানৰ শিক্ষক
পালো । জাননী দিয়াৰ আৰু দৰকাৰ নাই । এওঁক
পানীমলৰ হতুৱাই থকা খোৱাৰ এটি ব্যৱস্থা কৰাই
দিয়াগৈ বীণা ।

বীণা— [লাজ কৰি] আহক তেনেহলে ।

[ৰজত আৰু বীণাৰ প্ৰস্থান]

কিৰণ— গোবিন্দ ! তুমিও যোৱা । তুই এহেজাৰ মোণ চাউল
আকৌ মজুত কৰিবলৈ ব্যৱস্থা কৰা গৈ । এই
বজাৰতে ছপইচা গোটাই লব নোৱাৰিলে আৰু
পাবলৈ নাই ।

গোবিন্দ—ভাল ।

[ছয়োৰো ছফালে প্ৰস্থান]

—দৃশ্যপট—

পঞ্চম দৰ্শন

কিৰণ চৌধুৰীৰ দুমহলীয়া দালানৰ এটি কুঠৰী—

[বিপুল, বীণা, বজ্জত, পানীমল]

[কুঠৰীৰ ভিতৰখন সুন্দৰ সুন্দৰ মূল্যবান মেজ চৌকি আৰু

অইন অইন বহুমূলীয়া আধুনিক বস্তুৰে আধুনিক

প্ৰণালীৰে সজোৱা আছে। একালে ছটা

আলমাবিত বহুত কিতাপ সজোৱা আছে

আনফালে এখন সজ্জিত পালেঙ্গিত

হাৰমনিয়ম ডুগি-ডাইনা ইত্যাদি

বাস্তবজ কিছুমান আছে। চাহাবি

ধবণেৰে টুপী কোট চোলা

ইত্যাদি পিন্ধি বিপুলে

বীণাক মাতি

প্ৰবেশ কৰে।]

বিপুল— বীণা ! বীণা ! বীণা ক'ত ? কতা ইয়াতো নাই দেখোন।

আজি সন্ধ্যা কথাছবি চাবলৈ যাম বুলি পৰহিয়েই

কৈ থৈছো অথচ এতিয়ালৈ বীণাৰ দেখা দেখিয়েই

নাই। [হাত ঘড়ীলৈ চাই] এতিয়া পাঁচটা বাজিলেই

[অলপ ভাবি] অ' বুজিছো। বোধহয় গানৰ

শিক্ষক বজ্জতৰ সৈতে কৰবালৈ ফুৰিবলৈ গ'ল।

আজি কেইদিন মানৰ পৰা বজ্জতৰ লগতেহে বীণাৰ

বেচি ভাব যেন দেখিছোঁ। তেন্তে কি মোৰ মনৰ

আশা পুলিটি ঠন ধৰি ভুটিব ? বীণা কপে গুণে লক্ষী।

তত্পৰি তাই চৌধুৰীৰ একমাত্র কন্যা.....

বীণা সখিয়েকৰ ঘৰলৈও যাব পাৰে। মটৰ কাৰ-

খানলৈ এবাৰ বিচাৰি আহোঁগৈ নিশ্চয় তাতেই

আছে। [প্ৰস্থান]

[বীণাৰ প্ৰবেশ ভিতৰ সোমাই চাবিওফালে এবাৰ
লক্ষ্য কৰি পালেঙ্গৰ ওপৰত থকা হাৰমনিয়মৰ
ওচৰতে বহে]

বীণা— কালি শিকাই দিয়া গীতটোকে বজ্জতৰ নাইহে মানে
অলপ অভ্যাস কৰোঁ। বজ্জত দা দুখীয়া হলেও
বাস্তবতে বৰ গুণী মানুহ। তেওঁৰ নিচিনা সকলোৱে
যদি দেশৰ মঙ্গলৰ কাৰণে ভাবিলেহেতেন— নিজৰ
স্বার্থ ত্যাগকৰি সৰ্বসামান্যৰ ভবিষ্যত হিতাৰ্থে
মন প্ৰাণ ঢালি দিলেহেতেন—তেনেহলে দুদিনতে
সোণৰ দেশ গঢ়ি উঠিল হয়। সচাকৈয়ে তেওঁক
মোৰ বৰ মৰম লাগে। ইমান সহজ, ইমান সৰল,
ইমান সহ্য গুণী মানুহ জগতত কেইজন আছে ?

[হাব্‌মনিয়মত হাত বুলাই গান মিলাই থাকে
এনেতে বজতৰ প্ৰবেশ]

বজত— বীণা ! মেনেজাৰ চাহাবে তোমাক বিচাৰি ফুৰিছে।
দেখা হোৱা নাইনে ?

বীণা— কতা মইতো তেওঁক দেখা নাই । কিয়
বিচাৰিছে ?

বজত— নাজানো ।

বীণা— অ' মনত পৰিছে । আজি কথাছবি চাবলৈ যোৱা
কথা আছিল । সেই কাৰনেই বিচাৰিছে হবলা ।
বলক তিনিও জনে যাওঁগৈ ।

বজত— তোমালোক যোৱা বীণা । মোক আক কিয় ? মই
আকৌ বজাৰ কৰিবলৈ যাব লাগিব নহয় ।

বীণা— আপুনি লগত নহলে ভাল নালাগে । আপুনি নগলে
মইও নযাও । বাক । কালি শিকাই দিয়া গীতটো
হাব্‌মনিয়মত মিলাব পৰা নাই । আজিও এবাৰ
শিকাই দিয়ক বজত দা । গীতটো মোৰ বৰ ভাল
লাগিছে ।

বজত— বাক তেন্তে । মোৰ লগে লগে গোৱা ।

বীণা— ভাল । আপুনি হাব্‌মনিয়ম ধবক ।

বজত— বাক ।

[বজতে হাব্‌মনিয়ম লৈ গীত আৰম্ভ কৰে
বীণাই সুৰ মিলাই যায়]

—বীণা আৰু বজতৰ গীত—

প্ৰথম উমাৰ সোণালী কিৰণ পৰি

উজলি উঠিছা যে তুমি ॥

বিশ্বৰ জেউতি ভৰা প্ৰকৃতিৰ বাণী তুমি

হে মোৰমাতৃ ভূমি ॥

উজলি উঠিছা যে তুমি ।

তাহানি বুগৰ কত অমৰ কাহিনী ভৰা

গৌৰৱৰ মধু লীলা ভূমি

[তুমি] গৌৰৱৰ মধু লীলা ভূমি ।

কবিৰ কবিতা জাগে পাষণ্ডৰ তজ্জা ভাঙে

হে মোৰ অসমী জননী

উজলি উঠিছা যে তুমি

[গীতৰ শেষৰ লগে লগে বিপুলৰ পুনঃ প্ৰবেশ]

বিপুল— বীণা তুমি ঠিয়াত ? তোমাক বিচাৰি বিচাৰি মই
হাৰাশাস্তি হলো । এতিয়াই কাপোৰ পিন্ধি
সাজি কাচি ওলোৱা । বাহিৰত মটৰকাৰ সাজু
আছে । আজি বৰ সুন্দৰ চিনেমা (Cinema)
আছে—বন্ধন । সোন কালে ওলোৱা । সময় প্ৰায়
হৈ আহিল । বজত ! তুমি দেখোন দিনেৰাতি
মাষ্টাৰী কৰিব ধৰিছা । বৰকৈ মনপুতি লাগি গৈছা
নহয় নে ?

বজত— বীণাটো কোৱা কাৰণে কালি শিকোৱা গীততে!
আকৌ এবাৰ শিকাই দিলো ।

বিপুল— শিকাবাতো। নিশ্চয় শিকাবা! এবার ছুঁবার কিয়
এশবার শিকাবা। বীণা! বহি বলা দেখোন।
তৈয়ার হোঁরা।

বীণা— আপুনিএ বাক যাওক। মোৰ যাবলৈ ইচ্ছা নাই।
বন্ধন ছবিখন কেইবাদিনো দেখিছো।

বিপুল— অ' সেয়েহে ইচ্ছা নাই। বলা তেনেহলে নদীৰ
পাৰে পাৰে এবাৰ ফুৰিয়েই আহোঁ। আবেলি
সময়ত মলয়া বতাহ লোৱা যুগুত।

বীণা— আজি মোৰ শৰীৰটোও সিমান ভাল নহয়। মই
আজি আক কলৈকো নাযাওঁ। আপুনিএ যাওকগৈ।

বজ্জত— বীণা! তোমালোকে বহা। মোৰ অইন কাম আছে।
[প্রস্থানোদ্যম]

বীণা— বজ্জাৰ কৰা কামটো—। বাক মই তাৰ ব্যবস্থা
কৰোঁ। আপুনি বহক।

[বিজিয়াই] কোন আছ! কোন আছ!

[পানীমলৰ প্ৰবেশ]

পানী— [সেরাজনাই] কি আইদেউ?

বীণা— আজিৰ বজ্জাৰ খিনি তইয়ে কৰিবি। বুজিছ।

পানী— ভাল আইদেউ। [প্রস্থান]

বিপুল— [স্বৰ্গতঃ] বুজিলো। ইহঁতে ভালকৈএ লেটা
পকাইছে। বজ্জত। তই মোৰ কলিজাত কামোৰ
মাৰি ধৰিবলৈ সাজু হৈছ। মোৰ চিৰবাঞ্ছিত,

চিৰ আকাঙ্ক্ষিত, চিৰ সাধনাৰ ধন লুটি নিবলৈ প্ৰস্তুত
হৈছ। ইৰিণ হৈ বাঘৰ গালত চুমা খাবলৈ বিচাৰিছ।
কালি আহি আজি তই বীণাৰ মালিক। বাক।
তোক মই ধনে প্ৰাণে ধ্বংস কৰিম। তই কিমান
পানীৰ মাছ এবাৰ বুজি চাম তোক এই ঘৰৰ পৰা
উলিয়াইহে এৰিম।

বীণা— মনেমনে থাকিল দেখোন। বহক। বাক গীতটো
আকৌ এবাৰ গাওঁ শুনক। বৰ সুৰদি গীত।

বিপুল— বাক গোৱা। মোৰ অইন কাম আছে।

[অভিমান কৰি প্ৰস্থান]

বীণা— তেওঁ বোঁহ কৰিলে বোধহয়। বোঁহ কৰিলে কি
কৰিম। বজ্জত দা। আকৌ এটি নতুন গীত শিকাই
দিয়ক।

বজ্জত— বাক। তেনেহলে আগতে এবাৰ শুনি লোৱা।

[বজ্জতে হাব্‌মনিয়মত গীতৰ সুৰ মিলাই এনেতে
পানীমলে আহি এখন চিঠি বজ্জতৰ হাতত দিয়ে।

পানীমল— [সেরাজনাই] মাষ্টাৰ মহাশয়ৰ এইখন চিঠি আহিছে।

[বজ্জতক চিঠি দি পানীমলৰ প্ৰস্থান। বজ্জতে চিঠিৰ
খামটো কালি চিঠি উলিয়াই পঢ়ে আৰু উদবাউল
ভাৱ দেখুৱায়।]

— ঘৰক পৰা আহিছে নেকি? আপুনি শোঁতা পৰি

গ'ল কিয় ? কিবা অমঙ্গলীয়া বাতৰি নেকি ?

বজ্জত— ঘৰৰ নহয় বীণা। এজন গাওঁৰ মানুহে লিখিছে।
গাওঁত বোলে ভীষণ বানপানী হৈছে। মানুহৰ ঘৰ-
দুৱাৰ গক-মহবোৰ উটি যাব ধৰিছে। গক মানুহ
সমানে বেমাৰত পৰিছে। খাবলৈ নাপাই মানুহে
কঙ্কাল মূৰ্তি ধাৰণ কৰিছে। উঃ মানুহৰ কি ভীষণ
দুৰ্দশা। বীণা। মই সিহঁতক কেনেকৈ বক্ষা কৰোঁ।
এই মহা বিপদৰ পৰা ? মই কি কৰোঁ ? উঃ
ভগবান।

বীণা— অস্থিৰ হৈছে কিয় ? আপুনি এজন মানুহে শ শ
বিপদগ্ৰস্ত সৰ্বহাৰাক কেনেকৈ বক্ষা কৰিব ?

বজ্জত— নহয় বীণা। সিহঁতক বক্ষা কৰিবই লাগিব।
ভগবানে মোক শক্তি যোগাব। তুমি নাজানা।
সিহঁত খেতিয়ক। সিহঁতেই অন্ন যোগাই সকলোৰে
প্ৰাণ ৰাখি আছে। সিহঁত আজি নথকা হলে
জগতৰ সকলো মানুহ মৰি কাহানিবাই উচ্ছন্ন গ'ল
হৈতেন। অন্নদাতা খেতিয়কৰ এনুৰা বিপদত আমি
নিশ্চয় সৰ্বতোভাবে সহায় কৰিবই লাগিব।

বীণা— [স্বৰ্গতঃ] বাস্তবতে কৃষকসমাজ মানব জাতিৰ
অগ্রগণ্য। [ফুটাই] কিন্তু এটা বিশাল নদীৰ মাজত
থকা এডাল খেৰৰ দৰে কি উপায়েৰে অকলে
সিহঁতক বক্ষা কৰিব।

বজ্জত— বীণা! মই এতিয়াই গৈ সেৱক দল গঠন কৰিম।
নগৰে চহৰে ভিক্ষা কৰি আনি শৰ্যাগত জনক
শুশ্ৰূষা কৰিম। অন্ততঃ সিহঁতৰ প্ৰাণ বচাবলৈ
নিজৰ জীৱন পৰ্য্যন্ত আত্মত্যাগ দিবলৈ সাজু হম।

বীণা— [স্বৰ্গতঃ] আপুনি মহাপ্ৰাণ। ধন্য আপোনাৰ
শিক্ষা। অনুকৰণীয় আপোনাৰ আদৰ্শ। অগ্রগামী
বীৰ আপুনি।

(ফুটাই) বজ্জত দা! আপুনি আজি মোক নতুন
পোহৰৰ বাট দেখুৱালে। সেই পোহৰৰ বাটে বাটে
মইও অগ্ৰসৰ হম।

[নিজৰ কণ্ঠহাৰ সোলোকাই]

এই কণ্ঠহাৰ ডাল লওক। এইডাল বিক্ৰী কৰি
আপুনি যি মূল্য পায় তাৰে অন্ততঃ কিছুমানক
সহায় কৰিব পাৰিব। লওক কোনো লাজ নক-
ৰিব। [দিব খোজে]

বজ্জত— বীণা।

বীণা— লওক। মানবৰ হিতাৰ্থে, স্বদেশৰ মঙ্গলার্থে বিপদ
গ্ৰস্ত কৃষকৰ সাহায্যার্থে মোৰ এই ক্ষুদ্ৰাতিক্ষুদ্ৰ
দান। ইয়াক অবহেলা নকৰিব। দেউতাক কৈ আকৌ
কিছুমান চাউল পঠাবলৈ মই ব্যৱস্থা কৰাম।

[অলপ ভাবি]

বলক। মইও আপোনাৰ লগতে যাও। মইও

সিহতক কিঞ্চিৎ সহায় কৰিব পাৰিম।

বজ্জত— [কণ্ঠহাব লৈ] নালাগে বীণা ! তুমি ইমান কষ্ট
সহ্য কৰিব নোৱাৰিবা। তাতে আকৌ লাহ বিলাহত
ডাঙৰ দীঘল হোৱা নগৰৰ ধনীৰ ঘৰৰ কণ্যা তুমি।
তুমি যাব নালাগে। প্রপীড়িত মানবৰ সাহায্যার্থে
আজি যি ভাগ দেখুৱালা এয়ে বজ্জত। এনেকুৱাকৈ
দুখীয়াৰ দুখ অনুভৱ কৰা মানব হিতাকাঙ্ক্ষী ছোৱালী
নগৰত কেইজনী আছে বীণা।

বীণা— বজ্জত দা !

বজ্জত— বীণা ! তুনি হবা মোৰ পথৰ যাত্ৰী। তোমাৰ
সহায়তে মই গৌৰবৰ জয়মালা পিন্ধিম। আহিলো
বীণা। আক থিৰেৰে বব নোৱাৰো।

বীণা— আপুনি কেতিয়া ফিৰিব ?

বজ্জত— নাজানো বীণা।

[বজ্জতৰ প্রস্থান। বীণাই বজ্জত যোৱাৰ পিনে
একেপৰে ব লাগি চাই থাকে।]

—দৃশ্যপট—

ষষ্ঠ দর্শন

—কিৰণ চৌধুৰীৰ বৈঠকখানা—

(গোবিন্দ, বিপুল, কিৰণ, বীণা)

[গোবিন্দ আৰু বিপুলৰ আলোপ কৰি কৰি প্ৰবেশ]

বিপুল— কামটো আপোনাৰ দ্বাৰা নিশ্চয় সমাধান হব।
আক মইতো বীণাৰ অযোগ্য নহও। মোৰ দৰে
বিলাত ফিৰত কেইজন আছে ? গতিকে অন্যান্য
কথাৰ পাকতেই এই প্ৰস্তাবতো চৌধুৰীৰ শুচৰত
দাঙি ধৰি অলপ গম গতি লব।
যদি কাম হয় তেন্তে পৰিণয়ৰ দিনাই আপোনাক
নগদ পাচ হাজাৰ টকাৰে পুৰস্কৃত কৰিম।

গোবিন্দ—কোনো চিন্তা নকৰিবা বিপুল। সকলো ঠিক হব।
বলেৰে নোৱাৰা কাম বুদ্ধিৰে কৰিব পাৰি গোবিন্দৰ
বুদ্ধিৰ মেৰ পাকতেই চৌধুৰীয়ে আজি নগৰৰ প্ৰথম
ধনী বুলি পৰিগণিত হৈছে।

বিপুল— কিন্তু প্ৰথমতে সেই বজ্জত কেলেহুৱা কুকুৰটোকহে
আতৰাব লাগে ! সেই দৰিদ্ৰ পঞ্চাশ টকীয়া কুকুৰ
টোৱে মোৰ মুক্তপথ অববোধ কৰি বীণাক লভিবৰ
বুদ্ধি সাজিছে। চৌধুৰীওটো কম নহয় ! ছোৱালীৰ

গান শিকার দরকার কি ? বোধহয় ফিল্মষ্টার (Film Star) সজ্জাব খুজিছে । গান শিকি কিমান ছোরালী য়েযে অধঃপতনত নামি পিতৃ মাতৃৰ নাম ডুবালে সেই হিচাপটো তেওঁ পোৱা নাই হবলা । বজতক দেখিলেই মোৰ গা জ্বলি উঠে ।

গোবিন্দ—সকলো ব্যৱস্থা হব বিপুল । কিন্তু বিয়াৰ দিনাই পাঁচ হাজাৰ—

বিপুল— সেইটো আক কবলৈ লাগিছেনে ?

গোবিন্দ—সকলো ব্যৱস্থা মই কৰিম । তিলাৰ্দ্ধও চিন্তা নকৰিব এতিয়া যোৱা । চৌধুৰীও আহিবৰ হল ।

বিপুল— কিন্তু নাপাহৰিব । আপুনিযেই মোৰ সৰ্ব্বভৰসা ।

[বিপুলৰ প্ৰস্থান । আন ফালেৰে চৌধুৰীৰ প্ৰবেশ
গোবিন্দই হিচাপৰ বহিত লিখিব ধৰে ।]

কিৰণ— দেশত ভীষণ আকাল হৈছে গোবিন্দ ! এনে আকাল কোনো বছৰতে হোৱা নাছিল । চাউলৰ দাম এতিয়া বজাৰত পঁয়ত্ৰিছ টকালৈকে উঠিছে । এইবাৰ আমালোকৰ আনন্দ চায় কোনে ?

গোবিন্দ—প্ৰভুয়ে যি কৰে মঙ্গলই কৰে । বৰ্ত্তমানে আকৌ ছই হাজাৰ মোণ চাউল মজুত কৰা হৈছে ।

কিৰণ— বাস্তবতে লক্ষীদেবী মোৰ ওপৰত সুপ্ৰসন্ন । দেশৰ বেচি ভাগেই আজি এমুঠি অন্নৰ কাৰণে হাহা-কাৰ কৰি মৃত্যুৰ মুখত পৰিছে অথচ কিৰণ চৌধুৰীৰ

ভৱালৰ চাউল আজি পচি যাব ধৰিছে । হাঃ হাঃ গাঃ । ইও এটি নিয়তিৰ খেলা । এতিয়া যিয়েই হ'ক, এই ছেগতে চাউলবোৰ বিক্ৰা কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰা ।

গোবিন্দ—আপুনি ইমান অধৈৰ্য্য হৈছে কিয় ? মই প্ৰথমতেই আপোনাক কৈছো যে চাউল এইবাৰ চল্লিশ টকা নোহোৱাকৈ যায় কলৈ । বাকী পাঁচ টকা আকাশৰ পৰাতো নপৰে ।

কিৰণ— কিন্তু যদি চঠাং দাম পৰি যায় ? তেনেহলে ?

গোবিন্দ—কোনো চিন্তা নকৰিব । মাত্ৰ চাই থাওক কৰ পানী কলৈ যায় ।

কিৰণ— দেখা যাওক কপালত কি লিখা আছে । সকলো গোবিন্দৰ ইচ্ছা ।

[বীণাৰ প্ৰবেশ]

কিৰণ— বীণা ! দুইতিনি দিনমান দেখা বজতক দেখা নাই । ঘৰলৈ গ'ল নেকি অ ?

বীণা— নহয় দেউতা । বানপানী হোৱা অঞ্চলৰ সাতা-যাৰ্থে কিছু দিনৰ কাৰণে গাওঁলৈ গৈছে ।

কিৰণ— বান পানী হোৱা অঞ্চলৰ সাহায্যার্থে ? সি সিহঁতক কিহেৰে কি সহায় কৰিব ? অনর্থক কষ্ট কৰি লাভ কি ? সি নিজে কৰে পঞ্চাশ টকাৰ চাকৰি ।

বীণা— প্ৰাণত উৎসাহ উদ্দীপনালৈ দেশৰ দহৰ সেৱা

কবিবলৈ হলে ভগবানে তেওঁৰ শক্তি যোগাব দেউতা

কিৰণ— যি হওক। স্বভাবটো মই ভাল নেদেখিলো।

গোবিন্দ—বকমটো মইও সুবিধা দেখা নাই।

বীণা— দেউতা! মোৰ এটি অনুবোধ বাখিবনে?

কিৰণ— নিশ্চয়, নিশ্চয়। অ' গলৰ হাৰ ভাল দেখো আজি
পিন্ধি অহা নাই। নতুন ধৰণৰ আকৌ এডাল
লাগে বোধ হয়।

গোবিন্দ— মানে আধুনিক ধৰণৰ মেট্ৰো পেটান।

বীণা— সেইটোতো আছেই। কিন্তু আন এটি অনুবোধ।

কিৰণ— কি? কোৱা আইটী নগৰৰ ভিতৰত ধনী দেউতাবে
আজি তোমাৰ এটি অনুবোধ বাখিব নোৱাৰিবনে?
কোৱা লাগে কি?

বীণা— দেউতা! দেশ জুৰি আজি হাহাকাৰ লাগিছে।
শ শ মানুহে পিন্ধিবলৈ এটুকুৰা কাপোৰ আক
থাবলৈ এমুঠি অন্ন নাপাই প্ৰাণ বিসৰ্জিবৰ উপ-
ক্ৰম কৰিছে। দেশৰ অৱস্থা আজি ঘোৰ বিপন্ন।
কিন্তু আনহাতে আপুনি নিবন্ধৰ মুখৰ অন্ন কাঢ়ি
আনিছে ধনৰ লোভত। ধনৰ লোভতেই হাজাৰ
হাজাৰ মোন চাউল গোটাই লৈ দেশৰ ভীষণ
শত্ৰুতা আচৰণ কৰিছে। গতিকে মোৰ অনুবোধ
আপোনাৰ ভৰালৰ চাউলৰ কিছু অংশ এই বন্ধা-
পীড়িত সকলৰ মাজত বিলাই দি সিহঁতক মৃত্যুৰ

মুখৰ পৰা বক্ষা কৰক!

কিৰণ— (আচৰিত হৈ) তুমি কৈছ কি বীণা? মই একো
বুজা নাই।

গোবিন্দ—এই কুবুদ্ধি তোমাক কোনে শিকালে বীণা?

কিৰণ— আজলী। এতিয়াও তুমি ঘোৰ অন্ধকাৰত। সংসাৰৰ
দুৱাৰ ডলিত তুমি প্ৰবেশ কৰিব পৰা নাই।
কিন্তু এদিন বুজিবা যদিবা এই কিৰণ চৌধুৰৰ
দৰে জটিল সংসাৰ চলাব লগীয়াত পৰিবা।

বীণা— সেইবোৰ মই বুজিলো। মোৰ অনুবোধ আপুনি
বাখিবই লাগিব দেউতা।

গোবিন্দ—বীণা! এই দৃষ্টিপূৰ্ণ পীড়িত সকলক খুৰাবলৈ এনেকুৱা
এটি ভড়াল নালাগে—দহোটা ভৰালেও হুজুৰিব।

কিৰণ— আইটী এইবোৰ তোমাৰ বলিয়ালি মাথো।

বীণা— আপোনাৰ কোনো যুক্তি হুগুনো। মোৰ অনুবোধ
আপুনি বাখিবই লাগিব।

কিৰণ— [খংগেৰে] ভিতৰলৈ যোৱা বীণা। বাৰে বাৰে মোক
অনৰ্থক আমনি নকৰিবা। যোৱা।

বীণা— তেন্তে বুজিলো দেউতা! আপুনি হৃদয়হীন। জগতত
মাথো ধনকেই চিনিছে। দেশৰ স্বৰ্থতকৈও মোমাইক
ডাঙৰ কৰিছে। আপুনি দেশৰ কলঙ্ক বদনৰ
অভিনেতা।

[বেগেৰে প্ৰস্থান]

কিৰণ— আশ্চৰ্য্য! বীণাৰ হঠাতে ইমান পৰিবৰ্ত্তন কিয়?

গোবিন্দ— অৱশ্যে আচৰিত হ'ব লগা বিশেষ একো নাই।
বাস্তৱতে দেশৰ বৰ্ত্তমান যি দূৰৱস্থা—তাকে কাকতে
পত্ৰে পঢ়ি শুনি বোধ হয় এনুৱা ভাৱৰ উদয়
হৈছে। [বিপুলৰ প্ৰবেশ]

অ' বিপুল আহিছা? বহা। [বিপুল বহে]

কিৰণ—পিচে ধানৰ কল, তেলৰ কল আৰু চাহ বাগিচাবোৰ

ভালকৈ চলিছেতো? কোনো গণ্ডগোল নাইতো?

বিপুল—ভালেই চলিছে। কিন্তু কেতবোৰ উদ্ধত কৰ্মচাৰীয়ে
দল পকাই মজুৰি বৃদ্ধিৰ কাৰণে আন্দোলন কৰিছে।
সিহঁতে প্ৰকাশ কৰিছে যে এমাহৰ ভিতৰত সিহঁতৰ
দাবীবোৰ মানি নললে সিহঁতে কাম নকৰা হ'ব।
এই মজুৰি বোলে সিহঁতৰ জীৱন নিৰ্বাহৰ পক্ষে
অত্যপ্ৰ। এই মজুৰিয়ে নো জো বে।

কিৰণ—এই মজুৰিয়ে নো—জোবে? কিৰণ চৌধুৰীৰ ওপৰতেই
সিহঁতে ঠেংউত ঠেং তুলি খাইছে। নহলে নাখাই
শুকাই মৰিল হেতেন। বাক। প্ৰধান আন্দোলন-
কাৰী কেইজনমানৰ পদোন্নতি কৰি সকলোকে জনাই
দিবা যে পিচত বিবেচনা কৰা হ'ব।

বিপুল—মইও তেনেকুৱা বুদ্ধিকেই সাজিম বুলি পাঙ্গিছো।

অ' এটা কথা। বীণাৰ কাৰণে বোধহয় এজন গানৰ
শিক্ষক ৰাখিছে?

কিৰণ—হয়। কিয়?

বিপুল—কিছুদিন আগতে মই তাক বাটে বাটে অনাই বনাই
ঘূৰি ফুৰা দেখিছিলো। শুনিবলৈ পাইছো। মানুহজনৰ
স্বভাব চৰিত্ৰও সিমান সুবিধা নহয়।

গোবিন্দ—হয় নেকি? তেনেহলে.....!

কিৰণ—দেখাত কিন্তু তাক শান্ত শিষ্ট সবল গম্ভীৰ যেন দেখি।
বৰ্ত্তমানে সি কোনো দোষ কৰা নাই যেতিয়া—।

বিপুল—কৰিবলৈনো আৰু কিমান সময় লাগে। বাক। মুঠ
আছিলো। [প্ৰস্থান]

কিৰণ—বীণাৰ বয়স এতিয়া ষষ্ঠৰ বছৰত ভৰি দিলেহি।
বিবাহৰ এটি বন্দবস্ত কৰিব পাৰিলে কন্যাদায়ৰ পৰা
মুক্ত হ'ব পাৰো। কিন্তু তেনেকুৱা উপযুক্ত লৰা মোৰ
চকুতেই পৰা নাই গোবিন্দ! বীণাৰ কাৰণে এটা
উপযুক্ত দৰা বিচাৰি উলিয়াবলৈ চেষ্টা কৰাচোন।
ভগবানে মোক লৰা সন্তান নিদিলে। তাইয়ে মোৰ
পুত্ৰ আৰু কন্যা দুয়োটাই। তায়েই মোৰ ভবিষ্যত
উত্তৰাধিকাৰী।

গোবিন্দ—বীণাৰ উপযুক্ত দৰা পোৱা সুকঠিন। তথাপি মোৰ
বোধেৰে বিপুল বীণাৰ অনুপযুক্ত নহয়। তত্পৰি
তেওঁ এতিয়া আপোনাৰ সম্পত্তিৰ মেনেজাৰ হৈ
সুচক্ৰূপে কাম চলাই আছে। আশাকৰো ভবিষ্যতেও
বীণাৰ—গাত বতাহ নলগাকৈ সি সম্পত্তি চলাই

থাকিব পাৰিব । সি বিলাত কিবৎ শাস্ত্যবান, সুশ্রী ।

সকলে। গুণ তাৰ আছে ।

কিৰণ—মইও বিপুলৰ কথাকেই মাজে মাজে ভাবো । বিধাতাই
কত জোৰা বান্ধি থৈছে নাজানো । বীণাক বিপুললৈ
দিলে বে-য়া ন-হ-ব ।

গোবিন্দ—অতি উদ্ভূত হব । পলম নকৰি অহা বহাগতে বিয়াখন
পাতিলে বেয়া নহয় ।

কিৰণ—ভালকৈ বিবেচনা কৰি চাব লাগিব । মই আহিলো
গোবিন্দ ! তুনি চাউলৰ হিচাপবোৰ ঠিক কৰি লোৱা
আৰু আকৌ কিছু চাউল যোগাবৰ চেষ্টা কৰা ।

গোবিন্দ—ভাল । [কিৰণৰ প্ৰস্থান]

—দৃশ্য পট—

সপ্তম দর্শন

—পানী পৰুইয়া অঞ্চলৰ ভগা পজা এটি—

[গৃহস্থ, আৰু তাৰ লৰা ছোৱালীবোৰ, বজত আৰু সেৱকদল]

[পজাটিৰ চাৰিও ফালৰ বেৰ বোৰ ভগা । ঘৰৰ

বয়বস্ত্ৰবোৰ অশুৰনী অৱস্থাবে পানথিতি নোহোৱাকৈ

পৰি আছে । ভগা খাটৰ ওপৰত মৰণাপন্ন

অৱস্থাবে কেইবাটিও লৰাছোৱালী শুই

থাকে । শুচবতে কঙ্কাল মূৰ্ত্তি

অৰ্দ্ধগত বুঢ়া গৃহস্থ জনে

মূৰে কপালে হাত

দি মাটিতে বহি

থাকে]

লৰা ছোৱালীবোৰ—ভগবান ! ভগবান ! বক্ষা কৰা প্ৰভু ।

গৃহস্থ— ভগবান ! ভগবান ! বক্ষা কৰা প্ৰভু ! আজি

ইমান দিন ধৰি এটি খুদকণ পেটত পৰা নাই ।

মানুহেনো নোখোৱাকৈ আৰু কিমান দিন জীয়াই

থাকিব ? জন্ম-জন্মান্তৰেও এনে আকাল—এনে

হাহাকাৰ হোৱা নাছিল ককণাময় । মানুহবো এনে

অৱস্থা হয়নে ? ঘোৰ কলি, ঘোৰ কালি—এয়ে

কলিৰ শেষ । জগৎজুৰি পানীময়—পৃথিৱী জুৰি

হাহাকাৰ । এতিয়া কোনে কাৰ মুখলৈ চায় ? সকলো উচ্ছন্ন গল । গোহালি ভৰা গকৰ ভিতৰত মাত্ৰ ছুটা গক আধামৰা হৈ জীয়াই আছে । কিছু মানগল উঠি, কিছুমান বেমাৰত মৰিল । হায় হায় মোৰ লক্ষীকপিণী ঘৈণী কালি মৰিল জহনীত । [কান্দি কান্দি] উঃ । কিনো বৰ্ণাম তাইৰ গুণ ! তাই মোৰ গৃহলক্ষী আছিল । বাকী লৰাছোৱালী ছুডোখৰৰো অন্তিম অৱস্থা ।

ভদীয়া— দেউতা ! দেউতা ! মৰিলো ! অলপ ভাল খাবলৈ দিয়ক ।

[গৃহস্থজনে দুখেৰে ভাতৰ খালি চকু হাততলৈ ককণ ভাবেৰে চায় আৰু হাতৰ পৰা সোলকি পৰি চকুটো ভাঙি যায়]

গৃহস্থ— ভাত ক'ত পাৰি বাচাহত । পানী খা ।
(মাটিৰ পানীৰ কলহটো হাতত লয় আৰু খুন্দা খাই ভাঙি যায় । এনেতে ভদীয়াই চটফট কৰিবলৈ ধৰে)

বোপা ভদীয়া ! ভদীয়া ! চকু থিয় কৰিছা কিয় ?

ভোক লাগিছে নহয় ?

ভদীয়া— দে—উ—তা [বৃত্ত]

গৃহস্থ— গল ! গল ! মোৰ বাচাও মাকৰ লগতে গ'ল । মোক এৰি কলৈ গলি ভদীয়া । মই যে তোৰ দেউতাৰ হও । কালি তোৰ আইতা গ'ল আজি তইয়ো মোক এৰি গলি ? মই কাৰ সতে পৃথিবীত

জীয়াই থাকো ? মোকো লৈ যা ভদীয়া । মোকো লৈ যা তোৰ লগতে ।

[এনেতে বজতে সেরক দলেৰে গৈতে বস্তাচ চাউল আৰু বটলত ঔষধ লৈ প্ৰবেশ]

বজত— কিহল ? কান্দিছা কিয় ?

গৃহস্থ— [উত্তৰ নিদি কান্দি থাকে]

বজত— কান্দিছা কিয় ভাই ?

গৃহস্থ— আজি ভদীয়া গ'ল । ভদীয়াও গল মাকৰ লগতে উ' উ' উ'.....

বজত— নাকান্দিবা ভাই । সকলো ভগবানৰ ইচ্ছা । ধৈৰ্য্য ধৰি বাকী কেইজন জীয়াবলৈ যত্ন কৰা ।

(সেরক দলৰ মানুহবোৰে বাগৰি থকা লৰা ছোৱালীবোৰক শুদ্ধা কৰে, ঔষধ খুৱায় আৰু বস্তাৰ পৰা কিছু চাউল উলিয়াই দিয়ে)

সেরক— এই চাউলেৰে ভাত বান্ধি খোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰা । নাকান্দিবা ।

গৃহস্থ— ঘৰত মানুহ মৰিল আৰু ভাত খাওঁ কেনেকৈ ?

বজত— আপদত নিয়ম নাস্তি । তুমি নাখালে এইবোৰক শুদ্ধা কৰিবা কেনেকৈ ? আগেয়ে নিজৰ জীৱন বন্ধা কৰা । আমি যাওঁ এতিয়া ভাই । অইন কামবোৰ ততালিকে সমাধা কৰি আহি এই মৰা শটোৰ সৎকাৰৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগিব ।

গৃহস্থ— মোক শোক সাগরত এৰি থৈ কলৈ যোৱা বোপাইত।
মোৰ যে সংসাৰত কোনো আপোন নাই। তোমা-
লোকৰ পৰিচয় নাপালো। তোমালোক মানুহ নে
দেৱদূত বোপাইত।

বজত— পৰিচয়ৰ এতিয়া দৰকাৰ নাই। আমিও তোমাৰ
দৰে মানুহ। মানুহ মানুহৰ নিমিত্তে এয়ে মানব
ধৰ্ম। ভয় নাই। আমি এতিয়াই ফিৰি আহিম।

[সেৱকদল আৰু বজতৰ প্ৰস্থান]

গৃহস্থ— [কান্দি কান্দি] তই কলৈ গলি ভদীয়া। এঘাৰ
মাত দে ভদীয়া। [কান্দি থাকে]

—দৃশ্যপট—

অষ্টম দর্শন

—বংশীধৰ শইকীয়াৰ ঘৰ—

[বংশী, মাধুৰী, বীণা, বজত, মহানন্দ]

[মাধুৰীয়ে উৰালত উৰাল মাৰিবে খান বান্ধি থাকে]

মাধুৰী—(স্বগতঃ) চাওঁতে চাওঁতে যৌৱনৰ সোনালী দিনৰ
উপভোগৰ সময় উকলিব লগা হ'ল। তথাপি মোৰ
কপালৰ গাঠি ভুখুলিল। পুৱাতে উঠি চকু মেলিয়েই
ৰাতি চকুজাপ নোযোৱালৈকে কামৰ ওপৰতে কাম—
কামৰ ওপৰতে কাম। তাতে আকৌ সিজ্ঞনৰ গালি-
শপনি। ইটোহে নহল—সিটোহে নাপালো—ইটো
বেয়া হল সিটো পলম হ'ল। কাকনো কম কোনেনো
পতিয়াব—। আজি কালিও মই এইদৰে দেহা
মৰাকৈ খাতনি খাটিব পাৰোনে? এতিয়া ন বোৱাবীৰ
কৰা খাব পাব লাগিছিল বজতক বিয়াৰ কথা
কলে সি চুই গাজী নাথায়।

[বংশীয়ে কাছাৰীৰ পৰা আহি ঘৰ সোমায়ই কাকতৰ
টোপোলা আৰু দোৱাত কলম ইত্যাদি মেজৰ
ওপৰত থয়]

বংশী— পুরাতন যে বজত ওলাই গৈছিল ফিৰি অহা নাই হবলা ?

মাধুবী— তাৰ গুণৰ কথানো কম কি ? সেই একেটি স্বভাব। সচানে মিছা নাজানো—নগৰলৈ গৈ চাকৰি কৰা বুলিও দেখা গুনিছিলো। আকৌ এমাহ নোহওতেই ফিৰি আহি আগৰ স্বভাবকে ধৰিছে। মোৰ মতে হলে—মায়াৰ ডোল তাৰ গলত পিন্ধাই দিলেহে দণ্ডিত বান্দৰ নাচিব।

বংশী—এঁহ, ঘৰত নাই পইচা এটি তই খাব খোজা বকা-চাউলৰ বাতি ॥ মতি গতি ভাল দেখিলেহে লোকে ছোৱালী আগবঢ়ায়।

এতিয়া আকৌ টলো টলো কৈ বিচাৰি ফুৰিব ধৰিছে—কাৰ ঘৰৰ মৰাশ পেলাব লাগে, কাৰ ঘৰত বেমাৰী শুশ্ৰূষা কৰিব লাগে। ভিক্ষা কৰি আনি কাৰ পেট পূজা কৰিব লাগে। হেৰো। তই যে এইবোৰ অকাম কৰি ফুৰ—তোৰ আপদ বিপদত কোনোবাই চকুমেৰি চাবনে ? এতিয়াও মহানন্দ মাহাজনৰ ধাৰৰ টকাৰে গলপোটলৈ আছে। দিনো তাৰ নবম গৰম কথা সহ্য কৰিব লগিয়াত পৰিছে। কোনোবাই এবাৰ ফিৰি চাইছে—নে এবাৰ মাতকেই দিছে। হেৰো। সিহঁতে ভোকত নাখাই মৰিল বা জহনীতেই গ'ল, তোৰনো গাটো ফৰ্ ফৰায় কিয় ?

বীণা— [নেপথ্যৰ পৰা] ঘৰত আছেনে ? বোলো ঘৰত আছেনে ?

মাধুবী—ধনকুবেৰ মহানন্দ বেজীয়া বৌকটো আহিছে হবলা।

বংশী—জহনীত ইমানবোৰ মানুহ মৰিব ধৰিছে, ইয়াকনো যমে বিচাৰি নাপায় কিয় ? মোৰ কেচা মজ্জা খাবলৈ কিয় জীয়াই বাখিছে ?

বীণা—[নেপথ্যৰ পৰা] ঘৰত আছোন ? বজত দা !

বংশী—মাধুবী ! বজত দা বুলি মাতে যে ?

মাধুবী—জহনীত যোৱাটো নহয় হবলা। মাইকী মানুহৰ মাত যেনেহে লাগিছে।

বংশী—বন্ধা ! সেই কুকুৰটো নহয় তেনেহলে, মাধুবী, ছুৱাৰৰ সুক্কাৰে এবাৰ সুক্ককৰে চাই আহচোন।

মাধুবী—[ছুৱাৰৰ সুক্কাৰে চাই ঈষত্ হাঁহি মাৰি আহি] কোনোবা এজনী দীললিপ ছোৱালী বাহিৰত থিয় হৈ আছে।

বংশী—কি ? দীললিপ ছোৱালী ? খুলি দে। খুলি দে। ততালিকে ছুৱাৰ খুলি দে।

(মাধুবীয়ে ছুৱাৰ খুলি দিয়াত বীণা ভিতৰলৈ সোমাই আহে)

বীণা— বজত দা হতৰ এইটোৱেই ঘৰ নহয় নে ?

মাধুবী— হয়। এইটোৱেই আমাৰ পজা। বহা আইটী।

[মাধুবীয়ে পীবা পাৰি দিয়াত বীণা বহে]

বীণা— বজত দা ক'ত ?

বংশী— সি পুরাতেই ওলাই গৈছে কৰবালৈ। কোন তুমি আই?

বীণা— মই কিবন চৌধুৰীৰ কন্যা। বজত দাই মোক গান শিকায়। ঘৰলৈ আহি বছদিন নোযোৱা কাৰণে তেওঁৰ বাতৰি লবলৈ আহিলো। আপুনি বোধহয় তেওঁৰ দেউতাক হয়?

বংশী— দেউতাক অৱশ্যে নহও—মহায়েকহে হও। এওঁ বজতৰ মাহীয়েক।। সি পানী কেচুৱাতে মাউৰা হোৱা গতিকে আমি অধমেই তুলি তালি তাক মানুহ কৰিছো। এতিয়া আমি়েই তাৰ মাক-বাপেকৰ নিচিনা। তত্পৰি তাৰ বাহিৰে আমালোকৰ আপোন বুলিবলৈ আক কোনো লৰা-ছোৱালী নাই—ভগবানে নিদিলে।

বীণা— মোৰ সেৱা লওঁক [ছয়োকা প্ৰণাম কৰে] পিচে তেওঁ কেতিয়া আহিব?

[এনেতে বজতৰ প্ৰবেশ]

বজত— (অলপ মাচৰিত হৈ) বীণা! তুমি ইয়াত! কেতিয়াকৈ আহিলা?

(প্ৰকৃত হৈ) আমি বৰ গৰীব বীণা! আমাক তুমি কৃতার্থ কৰিলা।

বীণা— মোক লাজ দিয়ে কিয়? এন্তুৱা খেৰৰ পজাত বাসকৰি সুজলা সুফলা জননী জন্মভূমিৰ বৰ পুত্ৰ হবলৈ পাৰিছে কেইজনে?

বজত— কি সকামত ইমান কষ্টকৰি আহিলা বীণা?

বীণা— আজি ভালেমান দিন দেখো আপুনি আমাৰ ঘৰলৈ যোৱা নাই। কোনো বাতৰিও পঠোৱা নাই সেই কাৰণেই আহিলো।

বজত— আহি ভানেই কৰিছা। ময়ো দুই এদিনৰ ভিতৰতে পাৰিলে যাম বুলি ভাবি আভিলো।

বীণা— আজি মোৰ মহাভাগ্য যে তুমি অধমৰ পৰ্ণকুটিৰত পদধূলি দিলা।

(মাধুবীলৈ চাই) কি চাই আছ। অলপ জলপানৰ ব্যৱস্থা কৰগৈ

বীণা— নালাগে মাহীদেউ! এখন তামোলকে দিয়ক। মই উঠিমহে এতিয়া।

মাধুবী— ছখীয়া বুলি ঘিণ নকৰি আহিলা যেতিয়া অলপ বহা আঠটী।

বীণা— ধনীতকৈও ছখীয়াৰ মন উদাৰ মাহীদেউ।

[মাধুবীৰ প্ৰস্থান] বজতদা! গাওঁৰ অৱস্থা এতিয়া সামাতালৈ আহিছে বোধহয়?

বজত— এতিয়া বহু ভাললৈ আহিছে। বাস্তৱতে বীণা! গাওঁতহে সমাজৰ প্ৰকৃত স্বৰূপ নিৰ্ণয় কৰিব পাৰি নগৰত নহয়। তুমি অলপ বহা বীণা। এবৰত ঘৰৰ সকলোৱে বেমাৰত আক্ৰান্ত হৈছে। সিহঁতৰ তালৈ যাবলৈ সময়কে পোৱা নাই।

বীণা— ভাল যাওঁকগৈ । আপোনা কৰ্ত্তব্যত বাধা নিদিওঁ !
মইও তামোল এখন খাই উঠিমহে এতিয়া । তেহে
ছই এদিনৰ ভিতৰতে আপুনি যাব বুলি বাট চাই
থাকিম বজতদা ।

বজত— বাক ।

(বজতৰ প্ৰস্থান আৰু মাধুৰীয়ে বাটত চাহ আৰু
বটাত তামোললৈ পুনঃ প্ৰবেশ কৰে)

বীণা—এইবোৰ কৰি কিয় অনর্থক কষ্ট কৰিছে মাহীদেউ ?

বংশী—আমি অতিকৈ দীনহীন আই ! এনেয়ে খাবলৈ নাই

তাতে আকৌ ধাৰে ধাৰে গল পোট গৈ আছে ।

সুখৰ লগত চিৰ বিবাদ ।

মাধুৰী—চাহখিনি খোৱা আই ।

বীণা—ভাল । [চাহ আৰু তামোল খায়]

মাধুৰী—আমাৰ আলাই বালাইৰ কাহিনী কোনো কম আইটী ।

পানীত হাঁহ নচৰা অবস্থাহে হৈছে । কথাতে কয় বোলে

মানুহৰ একালত দুখ হলেও একালত সুখ হয় । কিন্তু

আমাৰ দুখৰ বাতি নুপুৱাল সুখৰ সোণালী পোহৰ

নেদেখিলো । [কথা কোৱাৰ লগে লগে কান্দি পেলায়]

বংশী—[কান্দোন মূৰা হৈ] মই কপাল ফুটা । মোৰনো

আৰু সুখ হবনে ? নহয় । পৃথিবীৰ মহাভাৰ হৈ জনম

লভিছিলো । এতিয়া ভগবানে আমাক ভবনদী পাৰ

কৰিলেহে বন্ধা পৰো ।

বীণা—ইন্ । নেকান্দিব ! কান্দিব নাপায় নহয় । এইয়া

লগত তিনি শ কপ । মাজে সময়ে মই আক দি থাকিম ।

(তিনিটা বেগৰ পৰা মাধুৰীক কপ দিয়ে) টকা দিয়া কথাটো

বজতদাক নকব । মোৰে শপত নেকান্দিব সেৱাহে

এতিয়া ।

মাধুৰী }
বংশী } — দুখীয়া বুলি ঘিণ কৰি বাট নেবিবা আইটী ।

বীণা—ভাল [বীণাৰ প্ৰস্থান] মাধুৰী আৰু বংশীয়ে অলপ
আগুৱাই থৈ আছে ।

বংশী—মাধুৰী ! নগৰৰ ভিতৰত ধনী কিৰণ চৌধুৰীৰ এই
জনীয়েই জীয়াবী । কিন্তু বজতৰ লগত দেখো বৰ
পীৰিতি ভাব দেখিলো ?

মাধুৰী—মইও তাকেই ভাবিছো । ধনী নহলেনো মুখৰ
কথাতে তিনিশ কপ দিয়ে নে ? ছোৱালীজনী লক্ষী ।
বাক, তাইক বজতলৈ প্ৰস্তাব কৰিব নোৱাৰিনে ?

বংশী—বোপাই ঐ ! তেওঁলোক হৈছে বজা মহাবজা । কিমান
জনে তাইৰ পানি প্ৰাৰ্থী হৈ দিনে নিশাই সপোনৰ
ছবি আকিব ধৰিছে । আৰু আমাৰ নিচিনা পুঠী
খলিগাই— ।

মাধুৰী—কিন্তু বজতক তাই যিমান ভাল পোৱা দেখুৱালে
যেন সি নহলে তাই থাকিবই নোৱাৰে । চৌধুৰীয়েও
বোধহয় বজতক বৰ মৰম চেনেহ কৰে । আপুনি এদিন

চৌধুরীক কাগজুৱাই কথাটোৰ উম্ ঘাম্ নলয় কিয়? কাল
চক্ৰত বাজকন্যাও দুখীয়াৰ পজাত গৃহচক্ষী হয়। বিধাতাৰ
ক্ষোৰা বন্ধন মানুহৰ অভ্জাত।

বংশী—কথাটো অৱশ্যে দলিয়াই পেলাব নোৱাৰি। এদিন
সাহকৰি গৈ অলপ আও ভাও বুজি আহিম তেনেহলে।
আমাৰ কাছাৰী ঘৰৰ ওচৰতে চৌধুৰীৰ ছমহলীয়া দালান।
(মহানন্দ মহাজনৰ প্ৰবেশ। মহানন্দক দেখি বংশীয়ে ভয়তে
ধতমত্ থায়। মাধুৰীৰ প্ৰস্থান)

মহানন্দ—[বংশীক এখন কাগজ দেখুৱাই] এইখন চোৱা
বংশী। পৰহি তোমাৰ বৰ মাটি নীলামৰ তাৰিখ।
অৱশ্যে তুমিও নিশ্চয় নোটিচ পাইছা। এতিয়া কি
ব্যৱস্থা কৰা—কৰা। যদি মান সম্মতলৈ ভয় থাকে তেন্তে
আপোচতে কোনেও নাজানা ছুণুনাকৈ লেঠাটো মাৰিব
পাৰা। মোৰ এক কথা। পিচত মোক দোষ দিব
নোৱাৰিব বংশী।

বংশী—আপোনাকনো কি দোষ দিম। বজতে মোৰ মূৰত
ৰামটাঙোন মাৰিছে। কিন্তু মোৰ হাতত যে আজি
ফুটাপাই এটিও.....

মহানন্দ—নহবতো। এতিয়াই সেই কপহী ছোৱালীজনীয়ে
যে তিনিশ কপ দি গল। মই হবলা বেবৰ ফুটাৰে চাই
থকা নাই।

বংশী—আপুনি ক'ত ছোৱালী দেখিলে? আশ্চৰ্য্য!

মহানন্দ—পাং পাতি থাকিলে নচলিব। আশ্চৰ্য্য এতিয়াই
বাহিৰ হব। সেই টকা তিনিশ আজি দিয়া নহলে
গোটেই খন গাওঁতে এই কথা জাতিব কৰিম। বাবে
বাৰে মাথো ফাকি—ফাকি—ফাকি।

বংশী—সংযত হৈ কথা কব! চোবৰ দৰে ভদ্ৰলোকৰ ঘৰৰ
বেবৰ ফুটাৰে চোৱা মোকদৰ্শ্য। মই কালিয়েই
কৰিম।

মহানন্দ—ভদ্ৰলোক! হেঃ, ভদ্ৰলোক!

[বেগেৰে মাধুৰীয়ে টকা তিনি শ লৈ প্ৰবেশ]

মাধুৰী—এইয়া লওক তিনি শ টকা। ধনীয়েহে যে ভদ্ৰ
লোক তাৰ কোনো অৰ্থ নাই।

[মাধুৰীয়ে মহানন্দক টকা দি নাউত কৰে প্ৰস্থান কৰে।
বংশীয়ে মহানন্দৰ ফালে খেঁজে কেবাহি কৈ

চাই মাধুৰীক পিচে পিচে খেদি যায়]

মহানন্দ—[বিদ্ৰিয়াই] ও বংশী! বাকী থাকিল আক
পাচ শ।

[স্বৰ্গতঃ] আজি মোৰ কি সৌভাগ্য যে মাহেন্দ্ৰ
ক্ষণত বেবৰ ফুটাৰে দৃষ্টিদান কৰিছিলো। এতিয়া
পলায়ন কৰাহে মঙ্গল।

[প্ৰস্থান]

—ঐক্যভান—

প্ৰথম দৰ্শন

গুন্দা সকলৰ প্ৰমোদ ঘৰ

[গুন্দাসকল, মইনা, বিপুল]

[তিনিজন নগৰীয়া গুন্দাই মইনাক লৈ মনৰ আনন্দেৰে তাচ
খেলি থাকে । তাই সিহঁতক মাজে সময়ে ফটিকা
খুৱাই থাকে । গুন্দাবোৰৰ কোট কাৰ্মিজ
চোলা ইত্যাদি কাপোৰ আলনাত সজাই
পোৱা আছে । সিহঁত অৰ্দ্ধ সজ্জিত
অৱস্থাত থাকে] ।

মিহিবাম—এইবাৰ যাবি কলৈ ? মাৰ ইস্কাবনৰ টেকা ।

চতুৰ্ভূজ—এইয়া চাইল ট্ৰাম কৰিলো ।

গুণধৰ—এইবাৰ হে—এইবাৰ । বৰ মুস্কিল হ'ল । কি
খেলো ঠৈ । মইনা তই মোৰ ওচৰতে বহুচোন ।
আহ্ মোৰ দিলজান । মোৰ প্ৰাণ পিয়াৰা !
অমাবস্যা নিশাৰ চিকিমিকি তৰা !
[মইনাই গুণধৰৰ ওচৰলৈ আহে]

মদ, মদ, মদ দে মইনা । ল ।

[তাচ মাৰে আৰু চতুৰ্ভূজে তাচ বুটলি লয়]

১য় অঙ্ক

অগ্ৰগামী

৫৯

মিহিবাম—[তাচ খেলি খেলি গায়] তুমিতো নাহিলা হয় । নে নে
নে নে..... ।

চতুৰ্ভূজ—আৰু অলপ মদ দে মইনা । গুণধৰৰ ওচৰত কিয় ?

একেবাৰে মোৰ হৃদি মন্দিৰত সোমাই থাক ।

[মইনাই চতুৰ্ভূজকো মদ দিয়ে আৰু ওচৰতে বহে]

গুণধৰ—মাৰ্ চিত্তনৰ গুলাম ।

মিহিবাম—ভায়া ! চিত্তনৰ গুলাম খেলিলে কি হব । এইয়া

চা মোৰ হাতত তোৰ ব্ৰহ্মঅস্ত্ৰ—এ্যাটম বোমা ।

[গুণধৰলৈ চাই] হেৰ বেটা কাপুৰুষ দহ মুণ্ড বাবন

একে কিলে কৰিম টোক কাপোৰ ধোৱা চাবন ॥

হেৰ বেটি হাড়ীত খাইচী শূৰ্পনখা বাই ।

নাক কাণ কাটি পঠাম মইনাৰ কাৰ লুই ॥

কি মইনা ?

চতুৰ্ভূজ—আৰু অলপ মদ দে মইনা । মোৰ কলিজাৰ মইনা !

মোৰ দৰদী মইনা !

—গীত—

মইনা মইনা বুকৰে মইনা ।

তই মোৰ নকৈ আনা কইনা ॥ হাঃ হাঃ হাঃ

[ইতিমধ্যে মিহিবামে গুণধৰৰ জিকা তাচৰ মাজৰ পৰা

এটি তাচৰ পাত চুৰ কৰে । কিন্তু গুণধৰে পিচতে

গমপাই মিহিবামক ধৰেবে কয়]

গুণধৰ—এ মিহি! তই তাচৰ পাত চুব কৰিছ। মোৰ পকা
হিচাপ আছে। চুব কৰিলি কিয়?

মিহিবাম—কৰিলে ডকাইতি কৰিম—চুব নকৰো।

চতুৰ্ভূজ—চুব কৰিছ নেকি অ'?

মিহিবাম—উহু, কিয় চুব কৰিম।

গুণধৰ—[খস্বেৰে] চুব কৰা নাই? বাম শিয়াল! বাপেৰক
চিনি পোৱা নাই হবলা।

(গুণধৰে মিহিবামক গালতে এপাত চৰ মাৰে।)

মিহিবাম—মাৰচোন মাৰ্। আক এবাৰ গা চুই চা।

মইনা—ছিকো। বাম বাবনৰ যুদ্ধখন পাতিলি কিয়?

মিহি—[গুণধৰলৈ চাই] এইবাৰ গা চুই চা চোন।

গুণধৰ—ব'তেনেহলে দগাবাজ জান চুটাই দিওঁ।

(মিহিক আকৌ মাৰিবলৈ উদ্যত।)

মইনা
চতুৰ্ভূজ } —হে হে কি কৰা কি কৰা?

[এনেতে বিপুলৰ প্ৰবেশ। বিপুলক দেখি মিহিতে
কাজিয়া কৰিবলৈ এৰে।]

তিনিওজনে—আমাৰ মেনেজাৰ চাহাব দেখোন। আহক।
আহক। বহক।

বিপুল—তহঁতে কেলেই কাজিয়া কৰিছ।

মিহিবাম—মদৰ ৰাগীত এনেয়ে স্ফুৰ্তিহে কৰিছো। পিচে
খবৰ ভালনে?

বিপুল—এৰা। কোনোমতে জীয়াই আছে।

গুণধৰ—হয়! জীয়াই থকাটোৱেই বৰ ডাঙৰ বহস্য।

মিহিবাম—মইনা মেনেজাৰ চাহাব আহিল যেতিয়া তোৰ শূৰদি
কণ্ঠধৰেবে এটি স্তম্ভৰ নৃত্যগীত আৰম্ভ কৰ।
বকচিচ্ পাৰি। বহুত বকচিচ্।

চতুৰ্ভূজ—মইনা। গৰমে গৰমে লগাই দেচোন। মই আকৌ
এটি হৰিণ মাৰ্কা লৈ আহো।

[নেপথ্যৰ পৰা আক এটি নতুন মদৰ বটল আনে]

মইনাৰ নৃত্যগীত

তুমিতো নাজানা প্ৰিয়

কত আশা গানে গানে।

কত নিশা উজাগৰে

ভবি আকৌ মনে মনে ॥

কত আশা কত ভাষা

হিয়াৰ হিয়াতে গধা—।

আহা আহা প্ৰেমৰ কুমাৰ

হানে হিয়া প্ৰেম বানে ॥

বিপুল—এটি জৰুৰী কামৰ কাৰণে তহঁতৰ সাহায্য বিচাৰি
আছিলো। তহঁতে হৰিপুৰ গাওঁৰ বজত হাজৰিকাক
চিনি পাৱনে?

মিহিবাম—কোন বজত হাজৰিকা মেনেজাৰ চাহাব?

চতুৰ্ভূজ—অ' বজত হাজৰিকা। চিনি পাও।

মিহি }
গুণধৰ } —কোন—কোন চতুৰ্ভুজ ?

চতুৰ্ভুজ—এদিন জেপকাটি মাত্ৰ আঠ অনা পইচা যে
পাইছিলো ।

মিহিবাম }
গুণধৰ } —গ' অ' সেইজন ?

বিপুল—তাক খুন কৰিব লাগে । পাৰিবিতো । পাচ শ টকা
পুৰস্কাৰ পাবি ।

মিহিবাম—সেই নব মনিচটোক খুন কৰা একো কথাৰ কথাই
নহয় । তাতোকৈ কিমান প্ৰতাপী মানুহক জীৱনান্ত
কৰি টকা লুট কৰিলো তাৰ ইয়তা নাই । মানুহজন
কিন্তু বৰ গুণী আৰু সাধু স্বভাবৰ বুলি শুনিছো ।

বিপুল—সাধু অসাধুৰ প্ৰশ্ন মই সোধা নাই । সি মোৰ
ঘোৰ শত্ৰু । তাক খুন কৰিব লাগে । পাৰিবিতো ?

চতুৰ্ভুজ—আপোনাৰ এটি ইচ্ছিতত কিমান মানুহক কাটি
নদীত পেলাই দিছো আৰু সি এটা নগণ্য প্ৰাণী ।

বিপুল—এইয়া ল দুইশ টকা । কাম সমাধা হলে আৰু পাবি ।
কিন্তু অতি শীঘ্ৰে কাৰ্য্যোদ্ধাৰ কৰিব লাগিব ।

তিনিজনে—সেইটোৰ কাৰণে কোনো চিন্তা নকৰিব ।

বিপুল—[স্বগতঃ] মানুহে কয় টকাৰে কৰিব নোৱাৰা কাম
জগতত একো নাই । চাওঁচোন টকাৰ দ্বাৰাই মোৰ

শত্ৰু নিপাত কৰি চিৰ বাঞ্ছিত গোলাপ কুসুম লভিব
পাৰোনে নোৱাৰো বজত ! মোৰ অন্তৰত তই
জিকুৰা জুই জ্বলাইছ, সেই জুইবেই তোৰ মুখাগ্নি
কৰিম । যম সদৃশ হৃন্দাত্তৰ হাততেই তোৰ
মৃত্যু অনিবাৰ্য্য । বীণাক বিয়া কৰাই যথা সম্পত্তিৰ
বাবে দৰকাৰ হলে চৌধুৰীকো গুপ্ত খাটকৰ দ্বাৰা
হত্যা কৰাম । অহ্ কি আনন্দ ।

[কটাই] আহিলো ভাইহঁত । আজিৰ সময়ত আকৌ আহিম ।
আহিলো দেই মইনা ।

মইনা—ভাল । মাজে সময়ে দৰ্শন দি থাকিব । আমালৈ
নাপাহৰিব ।

বিপুল—বাক । কালিলৈ তোৰ কাৰণে এটি ভাল বস্তু
আনিম । (প্ৰস্থান)

[গুন্দাবোৰেও সাজি কাচি ওলায়।]

মিহিবাম—মইনা ! আমিও এতিয়া মানুহ চিকাৰ বিচাৰি যাও ।
এইয়া ল একশ টকা । পঞ্চাশ টকা তোৰ আৰু
বাকী পঞ্চাশ টকাৰ ভাল মদ আনিবি দেই ।

চতুৰ্ভুজ—বুকেৰে মইনা । মোক নাপাহৰিবি দেই ।

মইনা—তোকনো মই পাহৰিব পাৰোনে ?

গুণধৰ—মইনা ! তই মোক সচাকৈ ভাল পাৱ নহয়নে ?

মইনা—তই যে মোৰ কাণৰ কেৰু ।

মিহিবাম—আৰু মোক ?

মইনা—তোক নেদেখিলে মই থাকিবই নোৱাৰো। আছিলো
এতিয়া। [প্রস্থান]

[গুন্দাবোৰে ডকাডিয়া চৰঞ্জামবোৰ ঠিক কৰি লয়]

মিহিবাম—জেপ কটা সক কেচিখন লৈছনে?

চতুৰ্ভূজ—লৈছো—লৈছো। বল এতিয়া।

গুণধৰ—বজতক পালে তাকেই আগতে কুৰ্বানি কৰিম।
বল বল।

[সকলোৰে প্রস্থান]

দৃশ্য পট—

দ্বিতীয় দর্শন

—কিৰণ চৌধুৰীৰ বৈঠকখানা—

[কিৰণ, গোবিন্দ, বংশী, পানীমল]

[কিৰণ চৌধুৰীয়ে দীঘল নলী লগোৱা কপৰ ধোঁৱা খোৱাত
ধপাত ছপি অকলে চিন্তা কৰি থাকে]

কিৰণ—কুকুৰক লাই দিয়া অনুচিত। সিহঁতক লাই দিলে
মূৰতে উঠেগৈ। বীণায়ো দেখো বজতৰ লগতেহে
সদায় মিহলি হৈ থাকে। বজতক এই ভাবে
মোৰ ঘৰত বখা মোৰ নিজৰেই অন্যায় হৈছে
বুলি বিবেচনা হয়। কেতিয়াবা সৰ্বনাশ কৰিব পাৰে।
নহয়—বীণাৰ বয়স হৈছে। তাইৰ শুভপৰিণয়ৰ

শীঘ্ৰে বন্দবস্ত কৰিলেই লেঠাৰ ওৰ পৰে। কিন্তু
বিপুল বীণাৰ লগত মিল খাবনে? বোধ হয় বেয়া
নহব। বিপুল বিলাত ফিৰং, স্বাস্থ্যবান, সুস্তী।

[গোবিন্দৰ প্ৰবেশ]

গোবিন্দ—মোৰ প্ৰণাম লওক। চাউলবোৰ আঠত্ৰিশ টকাকৈ
মাগবমল মাৰোৱাবীয়ে লব খোজে। মোৰ মতে
এই সুবিধাতে বিক্ৰী দিয়া বেয়া নহয়।

কিৰণ—আকালে যেনেকুৱা ভীষণাকৃতি ধাৰণ কৰিছিল ইমান
সোনকালে সাম্যতালৈ অহা উচিত নাছিল। চাউলৰ
মূল্য পঞ্চাশ টকালৈ হোৱা দৰকাৰ আছিল। বাক;
এতিয়া আমাৰ কিমান লাভ হব গোবিন্দ।

গোবিন্দ—লাভৰ টকা হিচাপ কৰি চাইহে আপোনাৰ ওচৰলৈ
আহিছো।

[জেপৰ পৰা সক বহী এটি উলিয়াই] লাভ হয়, দুই
লক্ষা, দুই হাজাৰ, পাঁচশ, পঞ্চাশ টকা।

কিৰণ—[দৈগং হাঁহি] নিচেই কম লাভ নহয়। তেহে বিক্ৰীৰ
ব্যৱস্থা কৰাগৈ

গোবিন্দ—ভাল [প্রস্থান]

কিৰণ—[চিন্তা কৰি] দুই লাখ দুই হাজাৰ পাঁচশ পঞ্চাশ
টকা। হাঃ হাঃ হাঃ কিন্তু আক লাগে—আক লাগে।

[পানীমলৰ প্ৰবেশ]

পানীমল—এজন মানুষে হুজুর লগত সাক্ষাতৰ বাবে
বাহিৰত অপেক্ষা কৰিছে। নাম বংশী শইকীয়া।

কিৰণ— কোন বংশী শইকীয়া? আহিবলৈ দে।

পানীমল— ভাল হুজুর।

(সেৱা জনাই প্ৰস্থান আৰু বংশীৰ প্ৰবেশ)

বংশী— মোৰ প্ৰণাম গ্ৰহণ কৰক। মোৰ নাম বংশীধৰ
শইকীয়া।

কিৰণ— কি লাগে তোমাক?

বংশী— এনেয়ে আহিলো দেউতা। মই বজতৰ মহায়েক
হওঁ নহয়।

কিৰণ— অ' তেন্তে দৰকাৰ একো নাই?

বংশী— মই বৰ গৰিব দেউতা। কোনোমতে দিন গৈ আছে।
ধাৰ ঋণ কৰিছে কোনো প্ৰকাৰে বজতক বি,এ, টো
পাছ কৰাইছো।

কিৰণ— ভাল কথা।

বংশী— পিছে দেউতাই দায় দোষ নধৰিলে এটি গোহাৰী
জনাওঁ বুলি আহিলো।

কিৰণ— বুজিলো। সাহায্য লাগে।

বংশী— সাহায্য দেউতাই কৰিয়েই আছে। কিন্তু দেউতাই
ছখীয়া বুলি ঘিণ নকৰিলে এইফেৰা সাহায্যও হৈ
যায়। মইও বক্ষা পৰো।

কিৰণ— পেংলাই নকৰিবা শীঘ্ৰে কোৱা নহলে গুছি যোৱা

বংশী— দেউতা। বজতৰ মাহিয়েকৰে বৰ ইচ্ছা যে বজতৰ
বিয়াখন সমাধা কৰে। আচলতে ঘৰৰো কাম
কাজ এক প্ৰকাৰ নচলা হৈ আছিলে।

কিৰণ— তেন্তে বিয়া পাতিলেই হয়। মোক সোধাৰ দৰকাৰ
কি?

বংশী— দেউতা! আপোনাক সুস্থিলে চলে কেনেকৈ?
আপুনিয়োই দৰা কল্যা! ছয়োৰো মালিক।

কিৰণ— তাৰ অৰ্থ? মই একো বুজা নাই! স্পষ্টকৈ কোৱা।

বংশী— দেউতা! বজত কোনো বিষয়তে কেঁচা লৰা নহয়।
আপুনিতো জানেই। এতিয়া মোৰ সবিনয়
নিবেদন.....

কিৰণ— কি?

বংশী— তত্পৰি বীণাই বজতক বৰ ভাল পায় দেউতা।

কিৰণ— [ক্ৰোধাঘ্নিত হৈ] কি কলি পাৰও? সাপৰ নেজত
ধৰিব খুজিছ? বাউনা হৈ আকাশ চুবলৈ আহিছ?
ভালে ভালে বাহিৰ হৈ যা। নহলে.....।

বংশী— কথাটো কোৱাত দোষ হ'ল নেকি দেউতা?

কিৰণ— পানীমল। পানীমল। [পানীমলৰ পুনঃ প্ৰবেশ]

পানীমল—হুজুর।

কিৰণ— এই বদ্মাচক কাণত ধৰি বাহিৰ কৰি দে।

বংশী— দোষ মাৰ্জ্জনা কৰক দেউতা।

কিৰণ— কি চাই আছা? লৈ যা উল্লুক।

(পানীমলে বংশীৰ কানত ধৰি বাহিবলৈ তানে)

বংশী— কাণত তুখ পালো এ। কমা কবক দেউতা।
কমা কবক দেউতা।

(পানীমলে বংশীৰ কাণত ধৰি টানিলৈ গ্ৰস্থান)

কিৰণ— অ' তলে তলে ইমানলৈ শিপাইছেগৈ। কথা
বিষম হৈছে। এই মাততেই বীণাৰ বিবাহ বিপুলৰ
সৈতে বন্দবস্ত কৰোঁগৈ। নহলে ভবিষ্যত বেয়া
হবও পাৰে। ইহতে নো কি সাহেবে মোৰ ওচৰলৈ
আহে নাজানো। যিমানবোৰ ছয়তানৰ দল
সকলো গোট খায় হি মোৰ ঘৰত।

—দৃশ্যপট—

তৃতীয় দর্শন

—নদীৰ পাৰ—

[বজত, বীণা, বিপুল, গুণ্ডাবোৰ]

[বীণা আৰু বজতে বিয়লি বেলিকা নদীৰ পাৰে পাৰে ফুৰি থাকে]

বজত—আহোতে আহোতে বতৰুৰ আহিলো বীণা। সন্ধ্যাও
হ'ল। উলটি যাওঁগৈ বলা।

বীণা—বৰচোন। নদীৰ পাৰৰ মলয়া বতাহ খিনি মোৰ
বৰ ভাল লাগিছে। সো মাৰ যাওঁ যাওঁ হোৱা

পশ্চিমৰ বেলিটো চাওঁকচোন! কেনে ধুনীয়া,
কেনে মনোমোহা। পশ্চিম আকাশখন কেনে
সোণবৰণীয়া হৈছে। তাৰেই কেঁটাসোণ যেন আলোক
দিগন্তলৈ বিয়পিছে।

বজত—বীণা!.....

বীণা— আৰু চাওঁক বজতদা। নদীৰ পানীবোৰ দেখিবলৈ
কেনে বিতোপন হৈছে। যেন অলেখ দূৰত থকা
অন্তপ্ৰায় বেলিটোৱে তটিনীক শেষবাৰ চেনেহ
সিলাইছে। আৰু সো পাহাৰখন চাওঁকচোন...

বজত—বীণা। তুমি অসমৰ নামজলা মহিলা কবি তৰা
যেনহে লাগিছে।

বীণা— অসমৰ প্ৰাকৃতিক দৃশ্য বিশ্বৰ জেউতি স্বৰূপ। গতিকে
কবিতাৰ চোঁ উঠা একো আচৰিত নহয়। কিন্তু
আপোনাৰ দৰে স্বদেশ প্ৰাণ আৰু সমাজ সেৱক
হব পাৰিলেহে লাভ আহিল। বজতদা। অলপ
সময় এই ওখ ঠাই ডোখৰতে অলপ বহো আহক।
আহক বজতদা।

বজত—সন্ধ্যাহে আহিল বীণা!

[হঠাৎ বহি] বেজাৰ নোপোৱা যদি এটা কথা কব
থোজো বীণা।

বীণা—কিনো বেজাৰ পাম। কওক! কি কথা?

বজত— শুনা বীণা। আজি কালিকৈ তোমাৰ যথেষ্ট বয়স

হ'ল। তুমি নগরবধু ধনীৰ ঘৰৰ আধুনিক শিক্ষিতা হলেও
ইমান মুকলি মূৰীয়া ভাবে থকা মই পছন্দ নকৰোঁ।

বীণা— সেইটো বুজো। আপোন ভালেই জগৎ ভাল।
আমিতো কোনো অসৎ উদ্দেশ্যৰে ইয়াত বহি থকা
নাই। নাৰীহল বুলিয়েই যে সদায় ঘৰৰ এচুকত
পৰ্দাৰ আড়ত লুকাই থাকিব লাগিব তাৰ কোনো
অর্থ নাই। নাৰীক আপোনালোকে ইমান আলস্য
ইমান দুৰ্বল ভাবি সন্দেহৰ কটকটীয়া আইনেৰে
বান্ধি থোৱা জানো যুগুত? আপুনি নেজ্ঞানেনে?
অসম চানেকি মহাসতী বীৰক্ষনা বাধা কল্পিণীয়ে
স্বদেশ বক্ষার্থে যুদ্ধ কৰিছিল। জয় লাভ কৰিছিল।

বজ্জত— সেইটো সঁচা। কিন্তু আজিৰ সমাজক এৰি থৈ
তুমি একে বাতিয়েই ঘৰৰ চালৰ ওপৰত উঠিব
খুজিলে পিচলি পৰিব। বীণা।

বীণা—আপুনি তেন্তে বক্ষণশীল দলৰ মানুহ?

বজ্জত—বীণা! আজিৰ নাৰীসমাজ অন্ধকাৰত ডুব খাই
আছে। অকলে তুমি শিক্ষিতা হলে নচলিব তোমাৰ
দৰে প্ৰত্যেক নাৰীয়েই শিক্ষাৰ পোহৰলৈ আহিব
লাগিব। সিহঁতক তোমালোকেই আগুৱাই আনিব
লাগিব। নহয় নে বাক?

বীণা - তৰ্কত আপুনি অপবাদেয়। অ' পাহৰিছোঁ, আমাৰ
দেশৰ বৰ্তমান স্বাধীনতা সমন্ধে কালি এখন সভা

হব। মোক বক্তৃতা দিবলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰিছে। এই
সমন্ধে হটামান মোক টোকা দিয়কচোন। সভাত
বক্তৃতা দিয়া মোৰ অভ্যাসেই নাই তত্পৰি বক্তৃতা
দিবলৈ উঠিলে সকলো পাহৰি যাওঁ।

বজ্জত— বাতি হৈ আহিল বীণা বাক চমুকৈ অলপ কওঁ শুনা
গণস্বাধীনতা আৰু নৈতিক স্বাধীনতাই হৈছে—
পবিত্ৰ আৰু প্ৰকৃত স্বাধীনতা। কিন্তু দেশ যদিও
আজি স্বাধীন—সুবিধা সকলোৱে সমভাৱে ভোগ
কৰিব পোৱা নাই। এফালে ধনীৰ ধন যেনেকৈ
বাঢ়িছে আনফালে দুখীয়াৰ দুখ তেনেকৈ বাঢ়িছেহে।
স্বাধীনতাৰ সাৰমৰ্ম্ম হৈছে—সকলোৱে আত্মনিৰ্ভৰ
শীল হৈ ক্ষমতাৰ অপব্যৱহাৰ বন্ধ কৰিব লাগিব।
নিবন্ধৰতা দূৰ কৰি জাতিধৰ্ম্ম নিৰ্বিশেষে ইজনে
সিজনক ভাই ভাই বুলি বুকুত সাৰটি লব লাগিব।
হিংসা, স্বার্থপৰতা, গৰ্ব্ব, অহঙ্কাৰ সকলো পুৰি,
ছাই কৰি, নাৰীপুৰুষ সকলোৱে মহামানৱ মহাত্মাৰ
অত্যাঙ্কন পথত আগুৱান হব লাগিব—স্বদেশ সেৱা
কৰিব লাগিব।

(বজ্জতৰ কথা শেষনোহওতেই চুপি চুপি বিপুলে শুদ্ধাইতক
লগতলৈ আহি বজ্জতক মাৰিবলৈ ইচ্ছিত দিয়ে। শুদ্ধাইতৰ
দুজনে লাঠি আৰু এজনে হাতত ছুৰীলৈ বজ্জতক মাৰিবলৈ
উদ্ধত হয়। হঠাতে পদশব্দ শুনি বজ্জতে কোনবুলি মুখ

বুঝি চোরাৰ লগে লগে সিহঁতে তৎক্ষণাত আঘাত কৰি
প্রস্থান কৰে।

বজ্জত— আহ্ ! বীণা ! মৰিলো ! (জ্ঞানহীন হৈ পৰি যায়।)

বীণা— বজ্জত দা ! বজ্জত দা ! আপোনাৰ কি হ'ল । মূৰফালি
তেজৰ নৈ বৈ গ'ল । কোন আছে । কোন আছে ।
(নিজৰ চাদৰৰ একো ফালি বজ্জতৰ মূৰটো বান্ধিবলৈ উত্তত)

—দৃশ্যপট—

চতুৰ্থ দৰ্শন

—চৰকাৰী হাচপতালৰ এটি কুঠৰী—

[বজ্জত, বীণা, গোবিন্দ, কিৰণ]

[এখন লোহাৰ খাটৰ ওপৰত বজ্জত জ্ঞানহীন হৈ শুই আছে
আৰু তেওঁৰ মূৰ শিতানৰ ওচৰতে এখন সৰু মেজৰ ওপৰত
ঔষধৰ বোটল দুটামান আৰু অন্যান্য বোগী শুশ্ৰূষাৰ দৰ-

কাৰী বস্তু আছে । বজ্জতৰ মূৰত, বুকুত আৰু

হাতত বেলেঞ্চ বন্ধা আছে । বীণাই

বিছনাৰ একাষে বহি চলচলিয়া

চকুৰে একমুখ্যানে বজ্জতৰ

মুখলৈ চাই আছে এনেতে

বড়ীত ঢং ঢং কৈ

পাচটা বাজে ।

[চৰকাৰী ডাক্তাৰৰ প্ৰবেশ]

ডাক্তাৰ—জয়হিন্দু শ্ৰীমতি বীণা দেৱী ।

বীণা— [গম্ভীৰ ভাবে] জয়হিন্দু ডাক্তাৰ চাহাব । ডাক্তাৰ
চাহাব ! পাচ বজ্জাত চেতনা আহিব বুলি কৈছিল
দেখোন । এতিয়াটো পাচটা বাজি গ'ল ।

ডাক্তাৰ— [পৰাক্ষ কৰি কৰি] কোনো ভয় নাই বীণা দেৱী ।
ক্ষণেক পিচতে জ্ঞান পাব । ব্যাকুল নহব চোন ।
[এটা বড়ী [pill] বীণাৰ হাতত দি]

বীণা দেৱী ! চেতনা অহাৰ পিচতেই এই পিলটো
(pill) খুৱাব আৰু তাৰ পাচ মিনিট পিচতেই
মেজৰ ওপৰত থকা এই দৰবটোৰ এদাগ খুৱাব ।
কোনো ভয় নাই । বাক । এঘণ্টামান পিচতে
পাবিলে মই আকৌ এবাৰ আহিম ।

বীণা—জকৰ আহিব ডাক্তাৰ চাহাব ।

ডাক্তাৰ—জয়হিন্দু

বীণা—জয়হিন্দু

[ডাক্তাৰৰ প্ৰস্থান । অলপ পিচতে বজ্জতে বাহে লাহে
চকু মেলে আৰু চাৰিওফালে চাই আচৰিত ভাৱ দেখুৱায়]

বীণা—বজ্জত দা ! এতিয়া কেনে পাইছে ।

বজ্জত— (আচৰিত হৈ বীণাৰ ফালে ব লাগি চাই) বীণা !

বীণা—এই বড়ীটো খাওকচোন ।

(বজ্জতে নিকতৰ হৈ মূৰ মেলে আৰু বীণাই
বড়ীটো মূৰত পেলাই দিয়ে)

বজ্রত—এইখনতো তোমালোকৰ ঘৰ নহয় বীণা।

(হুপাতে বুকুৰ ফালে চাই)

মোৰ বুকুত বেণ্ডেজ বান্ধিছা কিয় বীণা ! হাততো
বেণ্ডেজ । [মূৰ খেপিয়াই] মূৰতো বেণ্ডেজ !

বীণা— অতি সোনকালে আপুনি আৰোগ্য হব ।

বজ্রত— সেই নদীৰ পাৰত ছয়ো বহি আছিলোঁ নহয় !
তাৰ পিচত । তাৰ পিচত ।

বীণা— চিন্তা নকৰিব বজ্রত দা ! আপুনি সকাহ পালে
সকলো বুজিব ।

বজ্রত— [হুনিয়াহ পেলাই] বুজিলো কিন্তু মোৰ
লগতে তুমি বিয় কষ্ট খাইছা বীণা ? ঘৰলৈ
যোৱা । তোমাৰ দেউতাই হয়তো ৰোষ কৰিবও
পাবে ।

বীণা—বজ্রত দা ! এই অৱস্থাত আপোনাক অকলে এৰি
থৈ কেনেকৈ যাম । এইয়া ঔষধ এদাগ খাওঁক ।

[বটলৰ ঔষধ গ্লাচত ঢালি খুৱায়]

বজ্রত— বীণা ! তুমি মোক অতিকৈ ভাল পোৱা নহয়নে ?

বীণা— ভালপাই আপোনাক কোনখন স্বৰ্গতনো তুলি থৈছো !

মোৰ কাৰণেহে আপোনাৰ এই অৱস্থা হ'ল

বজ্রত—বীণা ! মই জানো । তুমি মোক অতিকৈ ভাল পোৱা ।

কিন্তু ইয়াৰ কাৰণে দায়ী কোন ?

বীণা—(অৰ্থ নুবুজি বজ্রতৰ মুখৰ ভালে চাই থাকে)

বজ্রত—আভিজাত্য গব্বী ধনীৰ ঘৰত লাহ বিলাহত ডাঙৰ
হৈছা তুমি—গাওঁৰ আবৰ্জনাৰ মাজত থকা দীন
গীন গৰিব মই । ধনী আৰু গৰিবৰ মিলন
ভগৱানেও সহ্য নকৰে বীণা । তুমি যোৱা বীণা !
নহলে তোমাৰেই বিপদ !

বীণা—(চকুলো টুকি) মনে মনে থাকক আপুনি । ৰোগ বেছি
হব পাৰে । (স্বগতঃ) নাজানো । মোৰ অকণি ছিয়াৰ
কোন এচুকত লুকাই আছে কাৰ অমূল্য দান, কাৰ
চেনেহৰ নিজৰা, জীৱনৰ কিমান আশা, আকাংক্ষা ।

(বহুদূৰলৈ ছয়ো ছয়োৰো ফালে চাই থাকে । এনেতে
নিৰবতা ভেদি কিৰণ, বিপুল, আৰু গোবিন্দৰ প্ৰবেশ)

বিপুল—মই নকৈচোনে ? কাৰ ঘৰলৈ কেতিয়া সিদ্ধি দিবলৈ
গৈ মহাপ্ৰভুৰ এই অৱস্থা হৈছে ।

(কিৰণলৈ চাই) আপুনিটো বিশ্বাসেই নকৰে । কিন্তু
সত্যক কোনেও লুকাই ৰাখিব নোৱাৰে ।

কিৰণ—সি চোৱ, ডকাইত যিয়েই নহওঁক মোৰ কি ? কিন্তু
মোৰ আজলী ছোৱালীটাক নষ্ট কৰিবলৈ সি কোন ?

গোবিন্দ—কিৰণ চৌধুৰীৰ দাৱাই এতিয়াও গলত পৰা নাই
নহয়, দাৱাই পৰিলেই তিতা নে কেহা বুজি পাব ।

বজ্রত—বীণা ! মই কোৱা কথা সত্যনে ?

বীণা—(কান্দি) মইতো কোনো দোষণীয় কাম কৰা নাই
বজ্রত দা ! দেউতা..... !

কিবণ—কিহর দেউতা ! তুমি মোর মান গোবর জাতিকুল
সবাকো বিলুপ্ত করিবলৈ উদাত হৈছা বীণা !
মানুহে গুনিলে কব কি ?

বিপুল—অভদ্র, বর্কব, গকচোর এটার লগত তুমি এইবোর
কি মিতিব কুটম পাতিছা বীণা ?

বীণা—সারধান বিপুল দা, অভদ্র, বর্কব, গকচোর আপুনি
মুখ চাস্তলি কথা কব ।

গোবিন্দ—ছোরালী দেখিছো তলে তলে পকি গৈছে । এতিয়া
মজিবলৈছে বাকী ।

বিপুল—(উদ্বেজিত ভাবে চৌধুরীলৈ চাই) কি চাই আছে ?
এইবোর আপোনাবেই দূর্বলতা ।

বজ্রত—বীণা । মোর অনুবোধ—তুমি মোর কাষলৈ আক নাহিবা ।
বীণা—কিয় ? কিয় ? মই কি দোষ কৰিছো বজ্রত দা !
হায় ! ধনীর ঘৰত জন্ম নলৈ যদি দৃখীয়াৰ পজাত
জন্মিলো হেতেন !

কিবণ—বীণা ! ভালে ভালে কৈছো । এতিয়াই, এই মুহূর্তে
ইয়াৰ পৰা গুছি যোৱা । বজ্রত ! আকৌ যদি
বীণাক তোৰ লগত দেখো তেন্তে তোৰ মৃত্যু
অনিবার্য জানিবি । আহা বীণা !

বীণা—আপোনালোক যাওক । মই অকলে যাম ।

কিবণ—ছুটা ছোরালী । বল ! বল !! বল !!!

(চৌধুরীয়ে বীণাৰ হাতত ধৰি টানি নিবলৈ ধৰে)

বজ্রত—ওঃ (অজ্ঞান হৈ পৰে) ।

বিপুল—জোৰকৈ নাটানিবচোন । কষ্টে পাৰ । আহা বীণা ! মোৰ
লগত আহা ।

বীণাক লৈ সকলোৱে প্রস্থান ।

-দৃশ্য পট-

পঞ্চম দর্শন

-কিবণ চৌধুৰীৰ দালানৰ এটি নিৰ্জৰ্জন ফুঠৰী—
সখীসকল, বীণা, কিবণ, গোবিন্দ, পানীমল, বিপুল, বৰযাত্ৰীসকল ।
[বীণাই এখন পালেছত বহি অতি আকুল ভাবে বৰতৰ এটি
ছবি চাই থাকে । চকুৱেদি অশ্রু নিজৰা বৈ যায় ।
এনেতে বীণাৰ সখী সকল প্ৰবেশ কৰা গম পাই
সারধান হয় । বীণাক কইনা সজোৱা কাপোৰ
আক সৌন্দৰ্য্য সম্ভাৱ লৈ সখীসকলৰ প্ৰবেশ ।

[সখী সকলৰ গীত]

সখীৰ আজি বিয়া বিয়া—

আনিছো আমি সৌন্দৰ্য্য সম্ভাৱ

সখীক পিন্ধাই দিয়া, দিয়া—

সখীৰ আজি বিয়া ॥

পাটৰে বিহা, পাটৰে মেখেলা

তাতে বং সেউজীয়া

উজলি উঠিব ভবা যৌৱন

দবাব জুবাব হিয়া, হিয়া—

সখীৰ আজি বিয়া ॥

বীণা—যোৱা সখী! মোক আমনি নকৰিবা।

সখী সকল—আমনিহে কৰিছো? ববা তেনেহলে।

[গীত]

ওৰণি ন লাজুকী সখীটি অ

আহিছে নিলাজী পবন

চুমিব তোৰে যৌৱন

সখীঅ, চুমিব তোৰে যৌৱন

গোপনে মেলিবা প্ৰেম সফুৰাটী

মিলাবা হিয়াতে হিয়া, হিয়া—॥

সখীৰ আজি বিয়া ॥

১ম সখী—উঠা সখী! এইয়া—চোৱা, তোমাক কইনা সজাবলৈ

পাট মগাব কত বকমৰ ধুনীয়া ধুনীয়া কাপোৰ আনিছো।

২য় সখী—আৰু এই বোৰ সোণৰ অলঙ্কাৰ চোৱাচোন মুকুতা

জিলিকা দি জিলিকি আছে। উঠা এতিয়া। বিয়াৰ

পিচত ছয়োজনে একেলগে কিমান পাৰা কান্দি থাকিবা।

বীণা—[নিরন্তৰ হৈ কোনেৰে প্ৰস্তান কৰে]

৩য় সখী—এইয়া প্ৰেম নে ভেম। বিবাগ নে অন্তৰাগ সখী?

৪র্থ সখী—তাইৰ পেটৰ কামোৰণি তহঁতে নাজান। গুপতে

গুপতে কও আহচোন।

[বীণা ঘোঁৰাৰ বিপৰীত ফালেৰে সখীয়েক সকলৰ প্ৰস্তান।
অলপ পিচতে বীণাৰ আকৌ প্ৰবেশ।]

বীণা—এতিয়া মোৰ কৰ্ত্তব্য কি? হায় বিধাতা! নানী জাতিক
কিয় এনে সহায় হীন, মূল্যহীন, স্বাধীনতা হীন কৰি
শ্রজন কৰিছা। জগতত নানীৰ মূল্য কি আছে?
বিপুল বজতৰ কেঞা আদুলিৰ মূল্যবো নহয়। হায়
মোহাক মানব! তোমালোকে মাত্ৰ ঐশ্বৰ্য্য বিভূতিকেই
উচ্ছৃঙ্খল দিছা। গুণৰ আদৰ আৰু মূল্য উপলব্ধি
কৰিবলৈ শিকা নাই। মোৰ ক্ষুদ্ৰ হিয়াৰ নিজান কোণত
লুকাই আছে বজতৰ ছবি, বজতৰ গুণাৱলী, বজতৰ বাণী।
তেওঁক এৰি বিপুলক বৰণ কৰাতকৈ মৰণ বৰণ কৰাই শ্ৰেয়ঃ।
ওঃ সময় যে হৈ আছিল। এতিয়া উপায়?

(উচুপি উচুপি কান্দে এনেতে চৌধুৰীৰ প্ৰবেশ)

কিৰণ—বীণা, বীণা! কৰিছা কি? সিফালে যে তোমাৰ
কাৰণে হাহাকাৰ। তোমাৰ সখীহঁতে তোমাক সজাবলৈ
বাট চাই আছে। এতিয়াই বৰ আতি পাব যে?
কান্দিছা? কিয় কান্দিছা আই? বুজিছো। বুঢ়া
বাপেৰক এৰি যাবলৈ টান পাইছা। হয়তো আয়েবালৈ
তোমাৰ মনত পৰিছে। কিন্তু উপাই নাই। ছোৱালী
কৰি তোমাক ঈশ্বৰে জন্ম দিছে যেতিয়া তাৰ ব্যবস্থাসমূহ মই
কৰিবই লাগিব; মই হে বুজিছো—মোৰ অন্তৰখন
উতলা পানীৰ দৰে কেনেকৈ দগ্ধমগাৰ ধৰিছে।

[চকুলো মচি দিয়ে]

বীণা—আপুনি যাওক । মই গৈছে ।

[গোবিন্দৰ বেগেৰে প্ৰবেশ]

গোবিন্দ—আপুনিও বীণাৰ লগতে কইনা সাজিছে বোধহয় ।

সিপিনে পাঠক, বকরা—বববকরা, দলৈ—ববদলৈ সকলক
মাত বোল দিবলৈকে কেও নাই ।

কিৰণ—যোৱা ! যোৱা !! তেওঁসকলক সেই সজ্জিত কোঠাত
বহিবলৈ দিয়া । মই গৈছোঁ ।

গোবিন্দ—ভাল কথা । কিন্তু এইবোৰ কৰে কোনে ? কইনাৰ
উপহাৰ বোৰ সজাট খব লাগে । ববক উছৰ্গাত দিও
বোল। মটৰ-কাৰ খন অনাৰ লাগে । ভাৰীহঁতক পইচা
দিব লাগে । এজন মানুহে সকলো পিনে কেনেকৈ
তাল ৰাখে । আপুনি যি কৰে কবক মই আহিলো ।

[কিছুদূৰ গৈ উলটি আহি]

অ' আকৌ এহাজাৰ টকা দিয়কচোন ।

কিৰণ—আক কিয় ?

গোবিন্দ—কিমান বকমৰ দবকাৰ হব পাৰে । হাতত অলপ
বখা ভাল ।

কিৰণ—[ভেপৰ পৰা পইচা উলিয়াই হিচাব কৰে]

গোবিন্দ—[স্বগতঃ] এইয়ে সোণালী সুযোগ । এনেকৈ ছপট
অপহৰণ নকৰিলে গোমস্তাগিৰী কৰি কি লাভ ? বিপুলৰ
পৰাও পাচ হাজাৰ টকা কোনোমতে সবকাইছো । কি
আনন্দ ।

কিৰণ—এইয়া লোৱা এহাজাৰ ।

গোবিন্দ—[টকা লৈ] আপুনি আহক । মই আহিলোঁ । [প্ৰস্থান]

কিৰণ—আহা বীণা ! শীঘ্ৰে আহা । [পানীমলৰ প্ৰবেশ]

পানীমল—[প্ৰণাম জনাই] হুজুৰ দেউ মোণ বসগোল্লা, তিনি-
মোণ জিলাপি, আৰু ছাৰে তিনিমোণ ৰাজভোগ আকৌ
অনা তৈছে । দোকানদাৰে পইচাৰ কাৰণে.....

কিৰণ—[থমে] তহঁতে মোক বাৰে বাৰে জুলুল নকৰিবি ।

গোবিন্দৰ পৰা লগৈ ।

পানীমল—হুজুৰ ! তেখেতৰ হাতত নাই বুলি কৈছে ।

কিৰণ—কি মুশ্কিল ! এতিয়া দুশ-টকা ল । বাকী পিচত দিম ।

পানীমল—এই সুযোগতে পাই পইচাটো উলিৱাৰ নোৱাৰিলে
কুৰিটকীয়া চোকিদাৰী কৰি লাভ কি ? [প্ৰস্থান]

কিৰণ—শীঘ্ৰে শীঘ্ৰে তৈয়াৰ হোৱা বীণা ! আহা !

[গোবিন্দৰ পুনঃ প্ৰবেশ]

গোবিন্দ—এতিয়াই বৰ আহি পাব । আপুনি ইয়াত কৰে কি ?
আপোনাৰ কাৰণে সেইপিনে.....

[পুনঃ পানীমলৰ প্ৰবেশ]

পানীমল—বববাব ! আপোনাক মাতিছে । [প্ৰস্থান]

গোবিন্দ—যি কৰে কবক । মই আক নোৱাৰোঁ । [বেগেৰে প্ৰস্থান]

কিৰণ—বীণা ! তুমি মোৰ নাক-কাণ নাকটিবা । আহা
এতিয়াই । [প্ৰস্থান]

[দূৰৈত বৰযাত্ৰীৰ কোলাহল আৰু বাদ্যবাজনা বাজি উঠে]

বীণা—উঃ ভগৱান্ ! এতিয়া কি কৰোঁ ? মোৰ কি হ'ল।

[বজ্জতৰ ছবি ব্লাউজৰ পৰা উলিয়াই] বজ্জত ! বজ্জত ! তোমাক

যে মোৰ মন প্ৰাণ শপি দিছে। [অলপ ভাবি] বাক ভাগ্যত

যি আছে সেয়েই হব। তাকেই কৰোঁ।

—পটপৰিবৰ্ত্তন—

কিৰণ চৌধুৰীৰ ঘৰৰ সন্মুখ

দুৰীয়াতকৈ বৰসাজি বৰযাত্ৰীৰে সৈতে চৌধুৰীৰ ঘৰৰ সন্মুখত বিপুলক

দেখা যায় বৰৰ সন্মুখত আতচ বাজী মাৰিছে। সকলোৰে

আগত ঢোল, খোল, পেপা, তাল ইত্যাদি বজাই ঢুলিয়া-

পুলিয়াবোৰ আছে বৰযাত্ৰীৰ শোভা বৰ্দ্ধন আৰু

সন্মানাৰ্থে মাজে মাজে দুই এটাকৈ হিলৈ

ফুটাইছে। ইত্যাদি ইত্যাদি.....কিছু

সময়ৰ পাচত বৰযাত্ৰী সকল

ভিতৰলৈ প্ৰস্থান কৰে।

—পটপৰিবৰ্ত্তন—

আগৰ কুঠৰীতে বীণাক দেখা যায়। বীণাই মতা মানুহৰ দৰে

মুৰত টুপী, গাত ওভাৰকোট ইত্যাদি পিন্ধি ঢোলাৰ

বোতাম মাৰি থকা দেখা যায়। হাতত এটি

টচলাইট লৈ বীণাই নিজকে এবাৰ

ভালকৈ চাই লয়।

বীণা—[স্বগত:] মোক এতিয়া কোনোবাই মাইকীমানুহ বুলি

চিনি পাবনে ? এই অন্ধকাৰ নিশা নিশ্চয় কোনেও

চিনি নাপায়।

[বিছনাৰ মূৰশিতানৰ পৰা এখন ছুৰী উলিয়াই লৈ এবাৰ
একধানে ছুৰীলৈ চাই]

জীৱনৰ কাঁইটীয়া বাটেৰে অগ্ৰসৰ হবলৈ তুমি হবা

মোৰ সহায় সাৰথি—একমাত্ৰ সম্বল। হে প্ৰভু ! মোৰ

সহায় হোৱা।

(চাৰিওফালে এবাৰ ভালকৈ চাই প্ৰস্থান)

ষষ্ঠ দৰ্শন

—নগৰৰ আলিবাটৰ এছোৱা—

(গুণ্ডাসকল, বাটকুৱা, বীণা, বিপুল, গোবিন্দ, কিৰণ, দাবোঁগা)

(গুণ্ডাসকলৰ প্ৰবেশ)

মিতি—কিৰণ চৌধুৰীৰ জীয়েকৰ আজি বিয়া। ওৰে নিশা

এই বাটেৰে মানুহ অহা যোৱা কৰিব। আজিয়েই

আমাৰ সূৰ্ণ সূযোগ। ভদ্ৰলোক অহা যেন পালেই

তুয়ো কাজিয়া কৰিবি আৰু মই একৱাই দিয়া ভাও

ধৰিম। বুজিছ !

চতু—ইতিমধ্যে.....

পুণ—হাঃ হাঃ হাঃ। কি মোজ ! কি আনন্দ !

মিহি—[ইফালে সিকালে চাই] চুপ্ চুপ্। এজন মকেল আহি-
লেই। ক্ষুণ্ণ কৰ এতিয়া।

(চতুৰ্ভূজ আৰু গুণধৰে মিহাকৈয়ে কাজিয়া আৰম্ভ কৰে)

চতু—হেথো পামৰ মই তোৰ আজি জান লৈছে এবিম।
টকা দিম দিম বুলি এবছৰ ফাকি দিলি বদ্মাচ্।
আজি সাৰিবি কত? ন ঘৈণীবে সৈতে বাকী
কৰি সেৱে সেৱে দৈ গাখীৰ খাব পাৰ। পইচা
দিবলৈ জ্ঞান নাই।

গুণ—কিহৰ পইচাবে—কিহৰ পইচা? তোৰ পোক লগা দৈ
খাই মোৰ ন ঘৈণী মৰিল তাৰ ক্ষতি পূৰণ তই দিবিনে
মিহি—(একটাই দিৱা ভাঙ ধৰি) তহঁতে অসভ্য বৰ্জবৰ দৰে
ৰাজ আলিত যুদ্ধখন পাতিলি কিয়? এবি দে,
এবি দে।

চতু—এবি দিয়া মোক। পইচাৰ জ্বালা বৰ জ্বালা।

গুণ—মোক নধৰিবা। পাটিমূত্ৰাক পচলা কুটা দিওঁ।

(এনে অৱস্থাতে বাটকৰা এজনৰ প্ৰবেশ)

মিহি—হেৰি ডাঙৰীয়া! অলপ সহায় কৰক। নহলে এই
জন্তু হুটাৰ জীৱনান্ত হয়।

বাট—(পইচাৰ মাজত গুমাই) বাম, বাম, বাম বাম। কাজিয়া
নকৰিবা। কাজিয়া নকৰিবা।

চতু—এবি দিয়ক।

গুণ—মোক নধৰিব।

মিহি—হৈছে। হৈছে। মানুহে বেয়া বুলিব।

বাটকৰা আৰু মিহিবামে সিহঁত দুয়োকে ছফালে টানি নিয়ে কিন্তু
ইতিমধ্যে মিহিয়ে বাটকৰাৰ টকাৰ বেগটো জেপৰ পৰা চুৰ কৰে।

চতু—আপুনি নধৰা হলে তাক যমৰ দক্ষিণ দুৱাৰ দেখালোঁ।
তয়।

গুণ—মোৰ শত্ৰুৰ ঘৰৰ আগৰে তই নাযাবিনে? তেতিয়াই.....

বাট—স্বাধীন দেশৰ নাগৰিক হৈ বাটে পথেও হাই কাজিয়া
কৰানে? কাজিয়া নকৰিবা। বাম বাম বাম বাম।
আহিলোঁ। এতিয়া।

মিহি—ভাল। বৰ সহায় কৰিলে। (বাটকৰাৰ প্ৰস্থান)

[ভেঙুচালি কৰি] স্বাধীন দেশৰ নাগৰিক হৈ বাট পথেও
কাজিয়া কৰানে? বাম বাম বাম বাম।

তিনিও—হাঃ হাঃ হাঃ

চতু—কি পালি অ'?

মিহি—চাও ৰবিচোন। তহঁতৰ কপালৰ জোৰ কিমান।

(বেগৰ পৰা টকা উলিয়াই লেখি চাই) ভায়াহঁত! মাত্ৰ
দহ টকা সাত জনা দুই পইচাহে আছে। যিয়েই
গুণক। তই বটল বিলাতী মদৰ দাম।

তিনিও—হাঃ হাঃ হাঃ

মিহি—[ইফালে সিকালে চাই] চুপ্ চুপ্। আকৌ এজন চাহাব
মকেল আহিছে। লগা লগা! সোনকালে।

(চতুৰ্ভূজ আৰু গুণধৰে আকৌ কাজিয়া কৰে)

চতুঃ—বাপেরক চিনি পোরা নাই নহয় ? লম্পটর চুড়ামণি !
আজি যমর হাতত পবিছ তই । মোর লক্ষীকপিনী
মহাসতী তিকতাক ফুচুলাই ফুচুলাই নষ্ট করিলি ।
গুণ—ভেনো চুলুং ! তোব তিকতা যদি মহালক্ষী মহাসতীয়েই
হয় তেন্তে মই ফুচুলাই কি কবিব পারোহেঁ । আজি
হয় তই মবিবি—নহয় মই মবিম ।

মিহি—বাজ আলিত কুকক্ষেত্ৰখন পাতিলি কিয় ? বাক
কালিলৈ মেল মাতিম । কাজিয়া এব ।

[কাজিয়া একরাই দিয়া ভাঙি ধৰে এনেতে মুনিহৰ
সাজ পিন্ধা বীণাব প্রবেশ]

হেলো চাহাব ! হেলো চাহাব । অলপ ধৰা ধৰি
কবক নহলে হয়ো মবিব । হেলো চাহাব ! হেৰো
চাহাব ।

(বীণাই একো নামাতি সিহঁতৰ কাষেৰে সাউত কৰে
প্রস্থান কৰে) ।

গুণ, চতুঃ—এওঁ কোন ধৰণৰ চাহাব একা ?

মিহি—[বীণাব গতি বিধি লক্ষ্য কৰি] চুপ্ চুপ্ ! বৰ
ডাঙৰ বহুস্ত হৈছে । মোৰ লগতে আহচোন ।

(তিনিও বীণাক অমুসৰণ কৰে কিন্তু বীণাব
হাতত ছুৰী থকা কাৰণে ধৰিব নোৱাৰি
খেদিলৈ পুনঃ প্রবেশ । কোনো ফালে যাব
নোৱাৰাকৈ সিহঁতে তাইক আগচি ধৰে) ।

বীণা—[ছুৰী দেখুৱাই] সাৱধান ! এখোজ আঙুৱাই নাহিবি
বাট এৰি দে ।

[চলচাই মিহিয়ে পিচফালৰ পৰা বীণাব হাতত ধৰি ছুৰীখন
কাঢ়ি লয়]

মিহি—এইবাৰ যাবি কলৈ । হাতখন বৰ কোমল ঠৈ চাহাব
নহয় মেম্ ঠৈ ।

(ক্লেঞ্চকতে গুণধৰেও আনখন হাতত ধৰে আৰু বীণাব টুপী
কাঢ়ি নি নিজে পিন্ধে)

গুণ—মোজিক ! মোজিক ! গাখীৰতে মতৰ খুটি ঠৈ বাঃ
বাঃ বাঃ ।

বীণা—[একৱাবলৈ যত্ন কৰে] এৰি দে । এৰি দে ভাইহঁত

চতুৰ্ভূজ—(বীণাব টেচলাইট কাঢ়িলৈ তাইৰ মুখখন ভালকৈ চাই)
স্বৰ্গৰ অপেশ্বৰী ঠৈ—তিলোত্তমা সুন্দৰী । ভক্তৰ আলাময়ী
আবেগ সহ্য কৰিব নোৱাৰি মঙ্গল মুহূৰ্ত্তত আপোন মনে
দৰ্শন দিছে ।

বীণা—মোৰ হাতৰ কাণৰ যি আছে সকলো ল । মোক এৰি
দে ঐ । উঃ— ।

মিহি—[ঠিকালে মিচালে চাই] চুপ্, গুণধৰ । এইফালে কোনোবা
আহিব ধৰিছে ।

(বীণাক মুখত কাপোৰেৰে বান্ধি ডাঙিলৈ প্রস্থান । আন
ফালেৰে বিপুলৰ প্রবেশ)

বিপুল—[বিদ্রিয়াই] বীণা, বাণা, বীণা, ।

(চতুৰ্দ্ধিকে টচলাইট মাৰে : মূৰৰ পাণ্ডুৱী আৰু গলৰ মাল দলিয়াই দিয়ে)।

এতিয়া কোন পিনে বিচাৰোঁ ? ইমান দূৰলৈ বোধহয় আহিব পৰা নাই। সকলো বজতৰ যড়যন্ত্ৰ। কিন্তু সাধিবি কত ? [প্ৰস্থান]

(হাতত পিষ্টল লৈ চৌধুৰী, গোবিন্দ আৰু দাৰোগাৰ প্ৰবেশ)
কিৰণ—বীণা ! বীণা !!! বিপুল আকৌ কোন বাটে গল ?

বিপুল ! বিপুল !! ওঃ। কি কৰোঁ ?

গোবিন্দ—সকলোবোৰ বেটা বজতৰ কুকৰ্ম্ম : বলক তাৰ ঘৰলৈ কে যাওঁ। উঃ ! বেটাৰ ইমান সাহ।

দাৰোগা—ধৰিব পাৰিলে তাৰ পিঠিৰ চাম নেথাকিব। বলক তাৰ ঘৰ তালোছ কৰোঁগৈ।

কিৰণ—ছয়তানক এতিয়াই গুলীয়াই মাৰিম। বলা ! বলা !
এইফালে বলা। [বেগেৰে প্ৰস্থান]

—দৃশ্যপট—

সপ্তম দৰ্শন

—নদীৰ পাৰ—

[বজত]

(নদীৰ পাৰৰ এডোখৰ ওখ ঠাইত বহি বজতে গীত গাই থকা দেখা যায়)

—বজতৰ গীত—

তোমাৰ শতেক স্মৃতি জাগে কিয় অকাৰণে

চঞ্চল কিয় হিয়া

বেদনাৰ গানে গানে ॥

তোমাৰ গানৰ প্ৰতি স্তবে স্তবে

দিছিল শতেক দান

মেদিছিল তুমি হিয়াৰ হুৱাব

নেপালা যে প্ৰতিদান

তুমি কমিবা শতেক অপৰাধ

ভুলি যোৱা মান আভমান

প্ৰজাপতি জলে তোমাৰ হিয়াত

চিঙিছে যে মোৰ বীণাৰ তাৰ

বেদনাৰ গানে গানে ॥

—দৃশ্যপট—

অষ্টম দৰ্শন

—বংশী শইকীয়াৰ ঘৰ—

(বজত বংশী, মাধুৰী, কিৰণ, গোবিন্দ, দাৰোগা)

(এখন সৰু আলুনাতি কিছুমান কাপোৰ আৰি থোৱা আছে বজতে এখন দীঘল চৌকিত বহি চিন্তা কৰি থাকে)

বজত—আজি বীণাৰ শুভ-পৰিণয় নিশা। বীণা মোৰ কোন

জনমৰ কোন ? কোনো নহয় মই ছখীয়া, অবহেলিত—

বীণা ঐশ্বর্যশালী, গৌরবান্বিত। তেওঁর লগত মোর কোনো সম্বন্ধ নাই, নাছিল আক থকাও অনুচিত—মাত্র গানব শিক্ষকতা করিছিলেন। পেটের দায়ত—ইমানেই। কিন্তু মোর মনে প্রবোধ নামানে কিয়? মোর চকুর আগত উজলি উঠিছে—তটিনী তীব্রত বহি বীণার স্পষ্ট অনুবাহব বিজুলী হাঁহিটা, উজলি উঠিছে হাঁচপতালত অশ্রু নিষ্করা বৈ যোরা দৃশ্য, সমাজ সেবার বারে কণ্ঠহার প্রদানব দৃশ্য। বাস্তবতে সমাজ সেবাত বীণা মোর প্রথম লগবী আছিল। কিন্তু হায়! জীবনত আক তেওঁর সৈতে হয়তো দেখাই নহব। বিপুল মোর প্রতিদ্বন্দী। কিন্তু বীণাই মোর কারণে ভাবিছেন?

(এনেতে বংশীর প্রবেশ কাছাবীর কাকত কলম ইত্যাদি সজ্জাই থৈ থৈ কর)

বংশী—মোর নো আক সংসারত আছে কেইদিন। তঁততক যদি নালাগে মোকে। নালাগে।

বজ্রত—কি হ'ল মহাদেউ?

বংশী—পেক্ পেক্ নকরিব কৈছোঁ। মনে মনে থাক এতিয়া।

বজ্রত—আপোনার হ'ল কি? কিয় ইমান খং করিছে মহাদেউ?

বংশী—সেই কুকুর পোরালী মহানন্দই মাত্র পাচ শ টকাতেই

বলেবে ঘর-মাটি বন্ধক ললে?

বজ্রত—বলেবে বন্ধক ললে?

বংশী—জোর জুলুমকৈতো ললে। আবেলি কাছাবীর পবা আছিছোঁ। বাটতে মহানন্দই লগধরি কলে যে বাইজে মাতিছে। গৈ দেখো কথা বিষমেই। সকলোরে জোরকৈ ধরা বাবে লিখি দিবলৈ বাধ্য হলো।

বজ্রত—চিন্তা নকরিব মহাদেউ। পারিলে কালিয়েই মই কিবা এটা বারস্থা করিম।

বংশী—যি সোপা করিবি মোর জানা আছে। মাহিয়েব গ'ল কলৈ?

বজ্রত—ভাত বান্ধিব ধরিছে।

বংশী—(বিদ্রিয়াই) বোলো ভাত হ'ল নে নাই। এই শেষ বাতিলৈকে গক নে মাছুহ বান্ধিছ।

মাধুবী—(নেপথ্যব পবা) মোক মাতিছে নেকি?

বংশী—হয় তোকে মাতিছোঁ। সেই পুরাতে কাণে নাকে এমুঠি খাই ওলাই গৈছোঁ। এতিয়াই ভাত বাড়ি দে।

মাধুবী—(নেপথ্যব পবা) মোর মূবর চুলিবে ভাত বান্ধি দিব পারোনে? ঘরত খেব খরি এডাল নাই। সেং সেকীয়া খরি সোপাই সেমেনা সেমেনি লগাইছে। ফুরাই ফুরাই মূবর বিষ উঠিল।

বংশী—তোব বব গপ হৈছে। পিঠিত ওঁ এধুমুহা নেপেলালে ঠিক্ নহব।

(বংশীয়ে থসেবে ভিতরলৈ গৈ মাধুবীক টানি আনে)

বজ্রত—কি কবে? কি কবে মহাদেউ?

মাধুবী—(উচুপি) চা বোপা বজ্রত! এলা পাকতে তোব আগতে ইমান। ভগরানে এইডালক লাজ কাজ নিদিলে। ভালতেহে কিবণ চৌধুরীৰ টেকেলাই কাণত ধৰি উলিয়াই দিছিল।

বংশী—(কাঠ হাঁহি মাৰি) হেঃ হেঃ মোক বোলে চৌধুরীৰ টেকেলাই কাণত ধৰি উলিয়াই দিছিল। ভাবি ভাবি তাই একোটা যে কথা বাহিৰ কৰে! চৌধুরীয়ে দেখোন মোক সসন্মানে আদৰি নি একেলগে বহিবলৈ দি পিঠাপনা খুৱাই বিদায় দিলে। কি কয় এলাগী জনীয়ে!

বজ্রত—এৰক সেইবোৰ এতিয়া।

মাধুবী—হয়, হয়, কোলাত লৈ পিঠাপনা খুৱাইছিল। বোলো আদৰ নাদবেই যদি কৰিছিল ছোৱালী নিদিলে কিয়?

বজ্রত—হৈছে, হৈছে, মাহিদেউ! পুং বঢ়াই লাভ নাই। মানুহে শুনিলে কৰ কি?

বংশী—চা বোপা বজ্রত। তাইৰ প্ৰতাপখনকে চা। বোলো ছোৱালী দিয়া নিদিয়াটো মই জানো আৰু চৌধুরীয়ে জানে। তাই মাতিবৰ কোন? এইৰ লগত আৰু মই বাস কৰিব নোৱাৰো। ঘৰ মাটি নাইকিয়া লুঠলুঠীয়া হলো যেতিয়া সন্ন্যাসী হৈ দিহিঙ্গে দিপাঙ্গে গুছিহে যাম।

বজ্রত—কাবো কৰিচো! মনে মনে থাকক মহাদেউ!

বংশী—তইও দেখো তাইৰ ফালেহে আই ফালি ফালি কথা কয়। ছয়ো লগ হৈছ।

(মাধুবীৰ হাতত ধৰি টানি) তোকো ঘৰৰ পৰা বাহিৰ কৰিহে এৰিম।

মাধুবী—চা বজ্রত চা। প্ৰতাপ চা—

বংশী—এলাগী বান্দীক বাহিৰ কৰিহে এৰিম।

বজ্রত—উহ্ এৰি দিয়ক মহাদেউ। এৰি দিয়ক।

বংশী—কিয় এৰি দিম। এৰি দিম নে

বজ্রত—কথা শুনে? যি কৰে কৰক। মই নিজেই ঘৰৰ পৰা বাহিৰ হওঁ। [আলনাৰ পৰা কাপোৰ লৈ প্ৰস্থান কৰে আৰু এটা চুটকেছ হাতত লৈ প্ৰবেশ কৰে] প্ৰণাম মহাদেউ। প্ৰণাম মাহিদেউ। (প্ৰস্থান)

বংশী—(বজ্রত থোৱাৰ ফালে কিছুপৰ কেবাকিকৈ চাই থাকি)

বজ্রত সঁচাকৈ এ গুছি গ'ল নেকি অ'?

মাধুবী—(বংশীৰ বিপৰীত ফালে চাই) সঁচাকৈ নাযাই মিছাকৈ যাবনে? বাম ভাল বজোৱা ঘৰত কোনে শাস্তিৰে থাকিব? (প্ৰস্থান)

(বজ্রত প্ৰস্থান কৰাৰ বিপৰীত ফালেৰে গোবিন্দ আৰু হাতত পিষ্টললৈ দাবোণা ও কিবণৰ প্ৰবেশ। কিবণে বংশীৰ বুকুৰ ফালে পিষ্টল দাঙ্গি ধৰে। বংশীয়ে আতঙ্কিত হৈ থিয় হয়।)

কিবণ—বজ্রত কত? বোণা কত? শীঘ্ৰে ক নহলে গুলীয়াই

মাৰিম। গোবিন্দ! তুমি দাবোগাৰে সৈতে ঘৰৰ চতুদ্দিকে তন্ন তন্ন কৈ বিচাৰি চোৱা। ইয়াতেই কোনোবা এচুকত লুকাই আছে।

(গোবিন্দ আৰু দাবোগাই বিচাৰিব ধৰে)

কিৰণ—বজ্জত, আৰু বীণা কত? শীঘ্ৰে ক।

বংশী—(কপি কপি) ঘ-ব-ত নাই দেউতা।

গোবিন্দ—বিচাৰি নাপালে।

দাবোগা—সি ইমান অজ্ঞান! নহয় যে ঘৰত থাকিব।

কিৰণ—বলা, বলা তোহুে। সিহঁতক উলিয়াবই লাগিব।

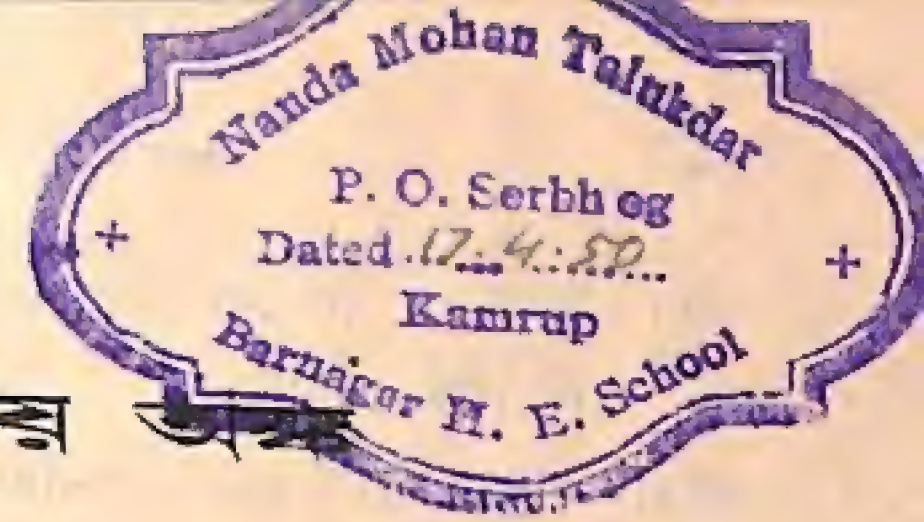
(দাবোগা, গোবিন্দ আৰু কিৰণৰ প্ৰস্থান)

বংশী—মাধুবী! অ' মাধুবী! কানি-কাপোৰে পায়খানা কৰিলে।
হৰপায়। পিন্ধিবলৈ এখন কাপোৰ আনি দে। এবাটি
খোৱা পানীও লৈ আহ মাধুবী!

(আথে-বেথে কাপোৰ আৰু পানী লৈ মাধুবীৰ প্ৰবেশ)

মাধুবী—সিহঁতে কিয় এনেকৈ আহিছিল? হে প্ৰভু বন্ধা কৰা।

—দৃশ্যপট—

তৃতীয় অঙ্ক

প্ৰথম দৰ্শন

—গুপ্তা সকলৰ গুপ্ত ঠাই—

(বীণা, মইনা, গুপ্তাসকল)

(বীণাই পলাব নোৱাৰাকৈ গুপ্তাহতে ভালকৈ ঘৰৰ খুঁটা এটাত
বাধি থয়। ওচৰতে মইনা থিয় হৈ থাকে।)

বীণা—ইহঁতৰ হাতৰ পৰা বন্ধা পোৱাৰ এটি উপায় কৰা!
উপযুক্ত প্ৰস্কাৰ পাবা। তুমি নাৰী! বিপদাপন্ন
নাৰীৰ মৰ্যাদা নাৰীয়ে অনুভৱ কৰা উচিত। তোমাক
চুলি চিঙি কানো কৰিছো মোৰ এটি উপায় কৰা।

মইনা—ভনীটী! মোকো এই মনুষ্যত্বহীন দুৰ্বৃত্তহঁতে এদিন
পলুৱাই আনিছিল। উপায়ান্তৰ হৈ নাৰীৰ নাৰীত্ব
বিসজিছো। কিন্তু মোৰ যেনেকৈ ইহঁতে সৰ্বনাশ
কৰিছে তেনেকৈ মইও কালনাগিনী হৈ ইহঁতক তিল-
তিলকৈ ধ্বংসপ্ৰাপ্ত কৰিবলৈ স্থিৰ প্ৰতিজ্ঞা। বাক।
এতিয়া মোৰ শোকৰ কাহিনী এৰিলোঁ, কিন্তু তোমাৰ
উদ্ধাৰৰ মই কি উপায় সাজোঁ ভনীটী?

বীণা—তুমি হৰিপুৰ গাওঁৰ বজ্জত হাজৰিকাক চিনি পোৱানে?

মইনা—চিনি নাপাওঁ কিন্তু নাম হলে শুনিছো।

বীণা—তুমি যি কোনো উপায়েবে তেওঁক গোপনে খবৰটো দিয়াগৈ যোৱা।

মইনা—চেষ্টাৰ ক্ৰটি নকৰোঁ ভনীটি। অ' নৰপশুহঁত আহিলেই।

মই আছোঁ যেতিয়া কোনো ভয় নকৰিবা ভনীটি।

বীণা—হে ভগৱান! এই বিপদ সাগৰৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰা প্ৰভু!

(শুণ্ডাইতৰ প্ৰবেশ। মিহিয়ে মিচিকিয়া হাঁহিৰে বীণাৰ ফালে কেৰাহিঁক চায়)

মিহি—মইনা। তাই এতিয়া বাজী হৈছেনে ?

চতু—যদি সহজতে বাজী নহয়—তেন্তে বল প্ৰয়োগ।

শুণ—বাঘৰ মুখত গক পৰিছে। আক উপায় আছে ?

মিহি—হেৰোঁ লাহৰি। তোকনো আমি ইচ্ছা কৰি এনেকুৱা শাস্তি দিছোঁনে ? আমি তোক যে কেনে বুকুৰ কলিজা যেন পাওঁ আমিহে জানো। তই অবাধ্য হৈছ কাৰণেহে।

চতু—তোক দেখিলেই মই চেনেহতে পমি যাব খোজোঁ।

শুণ—উত্তৰ নাই কিয় লাহৰি ? আমাক ভয় কৰিছ নহয় নে ভয় নকৰিবি লাহৰি। আমিহে বাফস নহওঁ যে তোক খাই পেলাম। আমাৰ শুণ তই বুজা নাই দেখিহে এনে কৰিছ। আমাতকৈ তিবোতাৰ বেছি মৰম বুজা মানুহ পৃথিবীত বিচাৰি নাপাবি।

বীণা—মোক এৰি দে ভাইহঁত। ধন সোণ যি লাগে তইতক তাকেই দিম। তইতৰ ভৱিত ধৰি কাবো কৰি কৈছোঁ। মোক এৰি দে।

মিহি—হাঃ হাঃ হাঃ। কথা শুনি হাঁহিও উঠে বাখা দেখি কান্দিবলৈও মন যায়। হয়, এৰি দিম যদি কথা

শুন—বাজী হব।

চতু—এই নৰ নিলাজী অ'। আমি তিনিজন পুৰুষৰ কথা সক হ'ল, তাই পলাউৰী মাইকী এজনীৰ কথা ডাঙৰ হ'ল।

শুণ—আজি তিনি দিনে তাই আমাৰ সন্মান নষ্ট কৰি আহিছে মইতো আগেয়ে কৈছিলোঁ—জোৰ জুলুম নকৰিলে নহয় বলি।

মিহি—তেন্তে ধৰিমেই নেকি ?

(বীণাক বল প্ৰয়োগ কৰিবলৈ উদাত হয়, কিন্তু মইনাই বাধা দি মিহিবাক কাণে কাণে কিবা কয়)

মইনা—তইতে কথাৰ আওঁ ভাওঁ একো নুবুজ। মই কও শুন বুজিছ।

মিহি—বুজিছোঁ। বুজিছোঁ। তেন্তেতো কোনো কথাই নাই শুণ, চতু—কি হৈছে ? কি হৈছে মইনা ?

(মিহিয়ে এজনক আৰু মইনাই আনজনক কাণে কাণে কয়)

শুণ, চতু—হাঃ হাঃ হাঃ। তিনিদিন পিচত আত্মসমৰ্পণ। কোনো আপত্তি নাই। কোনো আপত্তি নাই।

মিহি—মন খাই গৈছে হাঃ হাঃ হাঃ। মইনা! লগা। লগা। ক্ষুণ্ণ, আমোদ, ফটিকা, মদ, নাচ-গান।

—দৃশ্য পাট—

দ্বিতীয় দৰ্শন

— গাৰলীয়া পথ—

বজ্জত, মইনা

(চুটকেচ হাতত লৈ বিষয়মানেৰে বজ্জতৰ প্ৰবেশ)

বজ্জত—সকলো সুখ শান্তিৰ মূল অৰ্থ। যাব অৰ্থ নাই,
যি ছখীয়া, তাৰ আশা তাৰ উদ্দেশ্য পানীৰ ও
টেঙ্গা মাথো। মোৰ জীৱনৰ একমাত্ৰ লক্ষ্য—
নতুন গ্ৰাম্য সমাজ গঠন কৰা। কিন্তু পেটৰ
চিন্তাকেই কৰিম নে দেশৰ চিন্তাকেই কৰিম।

(মইনাৰ প্ৰবেশ)

মইনা—আপোনাৰ নাম বজ্জত হাজৰিকা নহয় নে?

বজ্জত—হয়। কোন আপুনি?

মইনা—মোৰ পৰিচয় পিচত পাব। পিচে আপোনাক বিচাৰি
বিচাৰি মই এই খিনি পালোহি।

বজ্জত—কিয়? মোক আপুনি কেনেকৈ চিনিলে?

মইনা—আপোনাৰ নাম আপোনাৰ চুটকেচটোৰ ওপৰত
লিখা থকা কাৰণে অনুমানতে ধৰিছোঁ। এটি
বিশেষ জৰুৰী গোপনীয় কথা আছে।

বজ্জত—কি কথা?

মইনা—আপুনি কিবৰ চৌধুৰীৰ কন্যা বীণাক ভালকৈ চিনি
পায়?

বজ্জত—খুব ভালকৈ চিনি পাওঁ। তেওঁৰ সিদিনা বিয়া হৈ
গ'ল নহয়।

মইনা—নহয় হোৱা নাই। বিয়া হবলৈ নো পাওঁতেই নিশা
তেওঁক কেজনমান নগনীয়া ছুটাই পলুৱাই নি ডোখৰ
গুপ্ত ঠাইত আটক কৰি ৰাখিছে।

বজ্জত—আচৰিত কথা। মোৰ বিশ্বাস নহয়।

মইনা—বিশ্বাস নহয়? এইখা চাওঁক বাতৰি কাকতত বীণাৰ
ছবিৰে সৈতে জ্ঞাননৌ।

(মইনাটো বজ্জতক খবৰৰ কাকত দিয়ে। বজ্জতে পঢ়ি চায়)

বজ্জত—আচৰিত, অসম্ভৱ, কিন্তু সত্য। বীণাক পলুৱাই নিলে
কেনেকৈ? অদ্ভুত বহস্য। হায় ভগৱান! মই
যিপিনেই বাওঁ সেইপিনেই হাহাকাৰ, অশান্তি, উৎপীড়ণ
ঘৰৰ পৰা ওলাই আহিলোঁ বাহিৰত এনখ শান্তি পাম
বুলি কিন্তু অশান্তিয়ে মোৰ পিচে পিচে অনুসৰণ কৰিছে।
এতিয়া বীণাৰ উদ্ধাৰৰ উপায় কি কৰোঁ। কোন
কালে অনুসন্ধান কৰোঁ! আপুনি নিশ্চয় গুপ্ত সন্ধান
জানে। আপোনাক সকাহৰে মিনতি কৰিছোঁ কোনো
গোপন নকৰিব।

মইনা—জানো বাবেই আপোনাৰ অনুসন্ধান কৰিছিলোঁ।
এতিয়া আক কোনো ভয় নাই। কিন্তু কামটো অতি
গোপনে গোপনে কৰিব লাগিব। নহলে দস্যুহঁতে
মোক জীয়াততে তিনিখণ্ড কৰিব। এতিয়া মোৰ

লগতে আহক গোপনে সকলো করি । বাক্য আশিত
এইদবে থকা উচিত হোবা নাই ।

(বজত আক মইনার প্রস্থান । চুপি চুপি পানীমলর প্রবেশ)

পানী—ঠিক ধরিটো । সেইটো হ'ল বজত আক
সেইজনী নির্ধর বীণা । অতএব চিপাতী চতুবিচ চকুত
ধূলি মাঝি ক'ত লুকাই আছে দেখিছ ? কিন্তু
পানীমলর চকুত সকলো পানী হৈ যায় তইতন ফুচ্
ফুচ্ ফুচ্ ফুচ্ প্রেমালপ খন যদি শুনিব পালোহেঁতেন
... । আক অলপ আগুৱাই গৈ বেককপ খন
চাই আহিম নেকি ? উভ—বজতে কেনেবাকৈ দেখিলে
জীৱনটো জীয়াই নেবাখিব । ফিবি যোৱাই ভাল ।
সঠিক খববটো দি পুৰস্কাৰ লাভ কৰোঁগৈ ।

(প্রস্থান)

—দৃশ্য পট—

তৃতীয় দর্শন

—গুণ্ডাসকলর গুপ্ত টাই—

—মইনা, বীণা, গুণ্ডাসকল, বজত—

(বীণা বন্ধা অৱস্থাতে থাকে)

মইনা—চিন্তা নকৰিবা ভনীটী । সকলো ব্যৱস্থা মই কৰিছোঁ ।
আজিয়েই তুমি মুক্তি পাবা । সো অলপ দূৰতে বজতক

মনে মনে লুকাই থৈছোঁ । উপযুক্ত সময়ত তোমাক
লৈ যাব । আক অলপ সময় ধৈৰ্য্য ধৰা ।

বীণা—মোৰ জীৱন—মোৰ ভবিষ্যত—তোমাৰ ককণা আক
বুদ্ধি কৌশলৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিছে । হে ভগৱান ।
নাজানো—অভাগিনীৰ কপালত তুমি কি লিখি থৈছা ।
মইনা—দৈত্য দানবহঁত আগিলেই । সাৱধান হৈ থাক ভনীটি ।
বীণা—সিহঁত আহিলে—যম আহা যেন পাওঁ ! উ,—
বন্ধা কৰা প্রভু ।

[গুণ্ডাসকলর প্রবেশ]

মিহি— মইনা ! মোৰ দিন্ জান্ ! মোৰ লুখুৰী পিঠা !
মইনা— আজিনে! আকৌ মইনা মইনা কৰিলে কি হব ।
কাইলৈ কিজানি নতুন পাই পুৰণিলৈ ফিৰিয়েই
নোচোৱা । মোৰ এতিয়া লৈ লৈ থৈ থৈ অৱস্থাহে হব ।
মিহি— হেবো লাচৰি , প্রাণত বাখা নিদিবি দেই ।

তই যদিও পুৰণি

তই আমাৰ প্রাণ জুৰণি

তই আমাৰ যব গুৰণি

তই আমাৰ—আক জোবা খুৱাব নোৱাৰোঁ
সৰ্বস্ব, সৰ্বস্ব ।

মইনা— তথাপি নতুন এবি তইতে পুৰণিলৈ ফিৰি চাবিনে ?

[কান্দে]

চতু— হেবো আজলী সোণপাতী সখী ! তই এইটোও
না জানানে ? আজি কালির বাব কোরালিটি (war
quality) নতুন বস্তুত্বকৈ পুরণি বস্তু বহুগুণে
খাঁটি ! বুজিছ ! মই এবিলেও মোন চৈধ্য পুরুষেও
তোক এবিব নোরাবে ।

গুণ— ঠেহ্ এর এতিয়া লাহবি ! বক্তকষ্ট কনি আহিলো ।
এতিয়া লাগে ফটিকা আক তোব সুমধুর কণ্ঠ
সুললিত নাচ-গান । মইনা ! কালির পরা নতুন
মইনাকো নৃত্যগীত আক মদ ঢালি দিয়া কায়দা
টো শিকাবি দেই ।

মইন— মই থাকোতে সেইটোলে চিত্তা নকবিবি ।

মিহি— বাক ! মো'র দেহলাউ ! এতিয়া আবস্ত কব ।
হেবো নতুন মইনা । তই ভালকৈ চাই থাকিবি
দেই । কালির পরা তইও মইনার লগতে নাচিব
লাগিব । হাঃ হাঃ হাঃ— ।

[মইনার নৃত্যগীত]

পিয়লা ভবা বঙ্গিন সখা

লোরা তুমি পবাণ ভবাই ।

হে মো পিয়া যাচিছো তিকা

পিয়া মো হেপাই পূবাই ।

চিবাশিব তটিনীত উঠিছে তল

প্রেমব ভবণি তাতে কবে টলবল—

আগাহে প্রেমিক বুকুর লগবী

আজি পিয়া কালি আক নাই ॥

[মইনাই নৃত্যগীত গাই গাই সিঁহঁতক ঘনাই মদ খুদায় আক
মতিকৈ বাগী লাগি সিঁহঁত বেতন তয় ।

মিহি— আক—ক না—লা—গে লা—হ—বি— ।

মইনা— লাগে লাগে, আক অলপ লাগে [আকৌ খুদাই ।

চতুর্ভুজ—হে—উ ! হে—উ ! হে—উ [বতিয়ায়]

— গুণধরন গীত —

ফটিকার গুণ ভূবন নধবে । হে—এ এ

ফটিকা যে অতি মজা

যেয়ে খায় সেয়ে বজা । হে . . . এ . . .

বটল খালি উদর হুপূবে । হে . . . এ . . .

ফটিকার

মইনা— উদর পূবা নাই যদি আক অলপ । ফটিকা দিবে]

গুণ—না-লা-গে-লা-হ-বি ।

মিহি—হে—এ— ফটিকার গুণ কিনো গাম

যত পাও তত খাম—হে . . . এ

বটল খালি উদর হুপূবে ॥ হে এ

মইনা—এতিয়াও শেষ হোরা নাই । খাউ ল । [আকৌ দিবে]

[লাহে লাহে তিনিও প্রায় চেতনাহীন হৈ শুই পবে আক

মইনাই ভিতরলৈ গৈ বজতক লৈ আছে]

মইনা—খুব সোনকালে

বীণা—বজ্রত ! বজ্রত !

বজ্রত—চুপ্ । বিপদ ।

[বজ্রতে ক্ষত্বকতে বীণার বান্ধ সোলোকাই লয়]

আহিলেঁ ভনীচী ।

মইনা—বড়ী বোঁগেৰে যাওঁক ।—নতলে এতিয়াই ইহঁতে
চেতনা পাব ।

[বীণাক লৈ বজ্রতৰ প্ৰস্তান]

মইনা—এতিয়া মোৰ কৰ্ত্তব্য কি ? চেতনা পালেই
দানৱইতে মোৰ বুকুত তীক্ষ্ণ ছুৰী বহুৱাব—তাৰ
আগতেই ইহঁতকে শেষ কৰোঁ ।

[মইনাই এজন গুণ্ডাৰ ককালৰ পাপৰ পৰা ছুৰী উলিয়াই
গুণধৰৰ বুকুত ওপৰত তুলি লয়]

মইনা—নবহত্যা ? কি কৰোঁ ? উঃ—মোৰ বুকুখন
বৰকৈ কপিছে । নহয়—প্ৰতি—শোধ লওঁ ।

[মইনাই গুণধৰৰ বুকুত ছুৰী বহুৱায়]

গুণ—[চিঞৰি] মাৰিলে ঐ... মিহিভাই- : মাৰিলেঁ [মৃত্যু]

[মিহিৰামৰ বুকুত ওপৰত মইনাই ছুৰী তুলি লয় কিন্তু দুয়ো জাগি
উঠে । মইনা পলায়]

মিহি, চতু—শক্ৰ—শক্ৰ—সাধন—হত্যা ।

মিহি—দুয়োজনীকে পলুৱাই নিলে ।

—দৃশ্যপট—

চতুৰ্থ দৰ্শন

—গাৰলীয়া পথ—

[বিপুল, পানীমল, বজ্রত, বীণা, গোবিন্দ, কিৰণ, দাবোণা,

মইনা আৰু গুণ্ডা দুইজন]

[বিপুলে পানীমলক লগতলৈ হাতৰ সাৰে ভৰিৰ সাৰে প্ৰবেশ]

বিপুল—পানীমল ! বজ্রতক বীণাৰে সৈতে ইয়াতেই দেখা

বুলি তই কৈছিলি নহয় ?

পানী—হয় হজুৰ ! এঠ খিনিতে— । তেতিয়া একাৰ্ণতে
আহিছে । মানুহ গৰু চিনিব নোৱাৰা সময় ।

বিপুল—তই ইমান দূৰলৈ সন্ধ্যা সময়ত কিয় আহিছিলি ?

পানী—হজুৰ ! আমাৰ চৌধুৰী দেউতাৰ সেই কলী গাঠিজনী
বৰ ডকাইত । তাইক বিচাৰি বিচাৰি যদিও বা
উলিয়ালোঁ মোক দেখিয়েই পোনেই ভিৰাই মাৰিলে
লৰ্ । মইওতো কম গোসাই নহওঁ—মটৰ গাড়ীৰ
চাকা ঘূৰাদি দিলো পিচে পিচে খেদা । খেদি খেদি
আহোঁতে এই খিনি পাই দেখোঁ যে ভণ্ড তপস্বী
বজ্রত বেটাই এইডাল গছৰ তলতেই ফুচ্ ফুচ্—ফুচ্
ফুচ্ মেল পাতিছে—বীণা আইদেউৰ লগত ।

বিপুল—বীণাক তই ভালকৈ চিনি পাইছিলি নে ?

পানী—তাতেই মোৰ সন্দেহ । আপোনাৰ নবকত পৰি মিছা
কলে হব কি ? ঠিক বীণা আইদেউ যেন—নেদেখিলে ।
বজ্রত চোৰক হলে নিশ্চয়কৈ চিনিছোঁ ।

বিপুল— তার পিচত সিঁততে কোনকালে গৈছিল।

পানী— ভজ্বর। এই ফালেবে—নহয় নহয়—এই ফালেবে।

বিপুল— ঠিক কৈ ক।

পানী— বব ভজ্বর অলপ ভালকৈ ভাবি চাওঁ ! ভজ্বর—
ইয়াতেই অদৃশ্য হ'ল।

(ঠিকাল সিকালে চাই)

বিপুল— চুপ্। এইফালে কোনোবা আঁঠিব ধৰিছে। আহ্
মোৰ লগতে লুকাই থাক।

(ছদ্ম লুকাই। অলপ পিচতে বীণাৰ হাতত ধৰি
বজতৰ বেগেৰে প্ৰবেশ)

বীণা— মই যে আক দৌৰিব নোৱাৰোঁ ?

বজত— আক অলপমান গলেই সোঁ গাওঁখন পামগৈ। গাওঁলৈ
গলে আমাৰ আক বিপদ নাই। আক অলপ.....
(বিপুল আৰু পানীমল হঠাতে ওলাই আহে।)

বিপুল— কত পলাবি ছোৱালী চোৰ। আজি তোৰ মৃত্যু
অনিবাৰ্য্য !

বজত— অ' আপুনি ! ভালেই হল। মোক সন্দেহ নকৰিব।
পিচত সকলো কম। ডকাইতৰ হাতৰ পৰা বীণাক
কোনোমতে সৰুৱাই আনিলোঁ। এতিয়া আমাৰ লগতে
লৰি আহক ! নহলে ডকাইতৰ হাতত প্ৰাণ যাব।

বিপুল— মিথ্যাবাদী, প্ৰভাৱক, প্ৰাণ মোৰ নাযায় প্ৰাণ যাব
তোৰ।

(বিপুলে ইচ্ছিত দিয়াৰ ভগে ভগে পানীমলে বজতক লাঠিৰে
বৰকৈ কোবায়। বজত বাগৰি পৰে)

বজত— ওঃ নামাৰিবা। মই নিৰ্দোষী। বজত জা-হীন হৈ পৰে।

বীণা— কি কৰিলে ? কি হল ? নামাৰিবি ! হায় ভগৱান।

বিপুল— তুমি নাজনা বীণা—তোমাৰ কাৰণে মই কত অশাস্তি
কত অপমান সহ্য কৰিছোঁ। দিনে নিশাই মোৰ
হৃদি মন্দিৰত তোমাৰ মোহিনী মূৰ্ত্তি আঁকি লৈ
অনন্ত সুখৰ সপোন দেখিছোঁ। বীণা ! তুমি মোৰ
হবই লাগিব।

(হাতত ধৰে)

বীণা—এবি দিয়ক ! বজত ! বজত ! উঃ—তেজৰ নৈ বৈ গ'ল।
এবি দিয়ক।

বিপুল—তুমি ভুল পথত অগ্ৰসৰ হৈছা বীণা !

বীণা—মোৰ ওপৰত আপোনাৰ কোনো অধিকাৰ নাই।
এবি দিয়ক।

বিপুল—ভৈৰোৱা মাণিক হাততে পাইছোঁ আকৌ এবি দিম !
বলা এতিয়া।

[বিপুলে বীণাক কোৱকৈ টানি নিয়ে।]

বীণা—উঃ—ভগৱান। ইমান অত্যাচাৰ ! বজত ! বজত !

পট পৰিবৰ্ত্তন

—গাৱলীয়া পথ—

[বিপুলে বীণাক হাতত ধৰি টানি লৈ পুনঃ প্ৰবেশ।
লগতে পানীমল]

বীণা—উঃ ! নারীর ওপৰত ইমান আত্যাচার ভগৱানে কেতিয়াও
সহ্য নকৰে ।

বিপুল—বীণা । জানানে তুমি মোৰ কোন ?

বীণা—জানোঁ । আপুনি মোৰ চিৰশত্ৰু ।

বিপুল—শত্ৰু নে মিত্ৰ পিচত বুজিবা । এতিয়া ব'লা ।

বীণা—নেযাওঁ ।

বিপুল—পানীমল । এই গৰবিনীক তোৰ কান্ধত তুলি ল ।
পাপীক ধৰ্ম্মকথা শুনাই লাভ নাই ।

পানী—ভাল ভজুৰ । আপুনি উঠাই দিব । [বহে]

মিহি, চতুঃ—[নেপথ্যৰ পৰা চিঞৰি]

পালোঁ ! পালোঁ ! শত্ৰু ধৰা পৰিছে ।

বিপুল—সেইয়া আকৌ কোন ?

(মিহিবাম আৰু চতুৰ্ভূজৰ প্ৰবেশ)

মিহি—মইনা চোবৰ বম ।

চতুঃ—হেৰো নতুন মইনা ! পলাই সাৰিবি ক'ত ?

(মিহিবাম চতুৰ্ভূজে বীণাক ধৰিবলৈ যায় কিন্তু বিপুলে
আগভেটি ধৰি সিহঁতৰ গালৈ পিষ্টল ডাঙি ধৰে)

বিপুল—খবৰ দাৰ । যাতে ততে ডকাইতি নচলে মিহিবাম !
এখোজ আগুৱাই নাহিবি ।

পানী—ডকাইতও —ডকাইত..... । [পলায়]

বীণা—বজ্জত ! বজ্জত ! [প্ৰস্থান]

মিহি—সাৱধান মেনেজাৰ চাহাব ! যি গুণধৰে তোৰ স্বাৰ্থ

সিদ্ধিৰ বাবে সহায় কৰিছিল সেই গুণধৰক হত্যা
কৰি আমাৰ উপভোগৰ বস্তু অপহৰণ কৰিছ তই ।

বিপুল—গুণধৰক হত্যা কৰিছোঁ ?

মিহি, চতুঃ—নিশ্চয় হত্যা কৰিছ । এই ল তাৰ প্ৰতিদান ।

হাঃ হাঃ হাঃ [ইতিমধ্যে ছয়ো বিপুলক চল চাই ছুৱী মাৰে ।

বিপুল পাৰ ঘায়]

বিপুল—উঃ ! কি কৰিলি পশুহঁত ! তহঁতকো জীয়াই নেবাখোঁ ।

[বিপুলে ছয়েকে পিষ্টলেৰে গুলী মাৰে । বুকুত গুলী লাগি
চতুৰ্ভূজ পৰি যায় । মিহিবামৰ ভৰিত গুলী লাগে]

চতুঃ—আঃ । বুকুতে মাৰিলে । ম-ৰি-লোঁ । পানী—[মৃত্যু]

মিহি— আঃ । ভৰিখন গ'ল । জীৱন বন্ধা কৰোঁ । পলাও ।
[এনেতে কিৰণ, গোবিন্দ, আৰু দাবোগাৰ প্ৰবেশ ।

দাবোগাই মিহিবামক হাত কেৰেয়া মাৰে]

দাবোগা—পলাই সাৰিবি ক'ত বদ্মাচ্ । হায় ! ক্ষন্তেক
আগতে আহি পোৱা হলে..... ।

কিৰণ— হায় ! হায় ! ইকি দৃশ্য ভগৱান !

গোবিন্দ—শ্ৰীবিষ্ণু ! শ্ৰীবিষ্ণু !

কিৰণ— কোন পাৰওই তোমাৰ এমুৱাবিলাই কৰিলে বিপুল ?

বিপুল— ডকাইতে—ডকাইতে । মোৰ পানীপিয়া সঙ্গীহঁতে ।
ইহঁতে ।

কিৰণ— ইহঁত তোমাৰ সুৰা-পানৰ সঙ্গী ? তুমি ফটিকা খোৱা ?

বিপুল— আচৰিত নহব । মোৰ জীৱন পাপময়—তাবেই এই

বিষময় ফল। জীবনৰ সমতা কামনা, বাসনা পূৰি ছাই
হল। মৰাৰ আগেয়ে সত্য স্বীকাৰ কৰি যাওঁ—বীণাক
বিয়া কৰোৱাৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য আছিল—আপোনাৰ
যথা সম্পত্তিৰ গৰাকী হোৱা। এনেকি দৰকাৰ হলে
আপোনাক গুপ্ত তত্ত্বা কৰি হলেও স্বার্থ সিদ্ধি
কৰিম বুলি নিশ্চয় কৰিছিলোঁ। কিন্তু সকলো মৰ্য্যদা
পণ্ড কৰিলে বজতে।

কিৰণ— বজতে মোৰ প্ৰাণ বচালে ? মই বাস্তব পৃথিবীত
নে সৰ্পোন ৰাজ্যত।

বিপুল— আক কওঁ। বীণাৰ বিয়া সমন্ধে গোবিন্দইও পাঁচ
হাজাৰ টকা ভেটী খাইছে।

গোবিন্দ—মাফ্ কৰক চৌধুৰী ডাঙৰীয়া ! ভুলতেহে কামটো
হ'ল। অৰ্থাৎ.....

কিৰণ— বুজিলোঁ। তোমালোক মোৰ পানীৰ তলৰ কাইট।

বিপুল— পাপ প্ৰকাশ কৰিছোঁ।

মু-ক্-তি দি-য়া-প্ৰ-ভূ...। [মৃত্যু]

মিহি— হায় ! হায় ! কিয় পাপত মজিছিলোঁ। এতিয়া
মোৰ উপায় কি দাবোঁগা চাহাব ?

দাবোঁগা—আদালতত তোৰ বিচাৰ হব।

[মইনাৰ প্ৰবেশ]

মইনা— আক মই ওম সেই বিচাৰৰ প্ৰথম আক প্ৰধান সাক্ষী।

—দৃশ্য পট—

পঞ্চম দর্শন

—বংশী শইকীয়াৰ ঘৰ—

[মাধুৰী, বংশী, কিৰণ, বজত]

মাধুৰী— নিশা কি সমাজিকটো দেখিলোঁ। ধাননি পথাৰ-
বোৰ সেউজীয়া ধানেৰে উপচি পৰিছে। খেতি-
য়কৰ কি আনন্দ ! গাওঁৰ ঘৰ ছুৱাৰ আলি পতুলি
বোৰ যেন চকুত চমকলগা হৈছে। গছৰ ডালত
কুলিয়ে কু কু গীত গাইছে। বাৰীত তামোল
পান ফলমূল—পদূলিয়ে পদূলিয়ে সুন্দৰ সুন্দৰ নানা
ৰং বিৰঙৰ ফুলেৰে সৈতে বাগিচাবোৰ...। আহা
কি মনোৰম দৃশ্য ! উলাহতে ঘৰত বহি আছোঁ
এনেতে এজনী কপতী যুৱতী আমাৰ ঘৰৰ ভিতৰলৈ
মোমাঠ আছিল। আই—ঐ দেহি ! তাইৰ কি হিয়া
বিমোহন কৰ।

[বংশীৰ প্ৰবেশ]

বংশী— মাধুৰী ! আজি আমাৰ আনন্দৰ দিন। মোক-
দ্দমা আজি শেষ—আমাৰ জয়।

মাধুৰী— আমাৰ জয় ? তেন্তে মোৰ সামাজিক মিলিছে।

বংশী— তোৰ সামাজিক আক মোৰ গণনা ছয়োটা মিলিছে।
সেই মইনা নামৰ ছোৱালী জনীৰ কথা যে কৈছিলোঁ।

তাইব মুখৰ পৰা হৈ সকলো বিত্ত খবৰ প্ৰকাশ হ'ল। ডকাইত জনৰ দ্বীপান্তৰ হ'ল। কি চাৰি, কাছাৰীখন আজি লোকে লোকাৰণ্য। সকলোৱে বজতক বৰকৈ প্ৰশংসা কৰিছে। এনেকি কিৰণ চৌধুৰীয়েও নিজৰ দোষ শ্চিকাৰ কৰিছে আৰু অনু-তাপ কৰিছে। নগৰৰ গণ্য মান্য ভদ্ৰলোক সকলেও বীণা আৰু বজতৰ মিলন শব্দ লাগে বুলি মত প্ৰকাশ কৰিছে। মোৰ গাটো আজি সাতখন মান লাগিছে। তই এটি বিলু গীতকে গা আৰু মই এপাক নাচোঁ। তাক্ ধিনা ধিন্—খিত্ তাওঁ খিত্ তাওঁ।

কিৰণ—[নেপথ্যত] বংশীধৰ আছানে ?

বংশী—হেবো মাধুৰী ! কিৰণ চৌধুৰী আহিছে। সোনকালে অলপ জলপানৰ ব্যৱস্থা কৰ গৈ যা।

মাধুৰী—ভাল।। [প্ৰস্থান]

বংশী—[বিস্ময়ত] চৌধুৰী ডাঙৰীয়া আহক।

[চৌধুৰী প্ৰবেশ কৰাত বংশীয়ে বহিবলৈ দিয়ে]

বংশী—পিচে আজি দেখে। দুখীয়াৰ প্ৰকৃত.....।

কিৰণ—এটি অনুৰোধ জনাবলৈ আহিলে। বংশী !

বংশী—অনুৰোধ কিয় ? আদেশ কৰক ডাঙৰীয়া।

কিৰণ—মই নাজানি তোমালোকৰ ওপৰত বহু অত্যাচাৰ, অবিচাৰ কৰিছোঁ। বজতৰ মহৎ গুণ মই উপলব্ধি

কৰিব পৰা নাছিলে।। ধন দৌলতৰ ওপৰত বহি থাকি মই দহজনৰ হকে যিখিনি কৰিব পৰা নাই বজতে এসাজ ল'বোনে থাকিও তাৰ সহস্ৰ গুণ কৰিছে। তাৰ সামান্য পুৰস্কাৰ স্বৰূপে মই মোৰ কন্যা বীণাক বজতৰ হাতত অৰ্পণ কৰিব খোজোঁ।

বংশী—সেই প্ৰস্তাবটো মইতো আগতেই ডাঙি ধৰিছিলোঁ। পিচত আপুনিহে মোক.....।

কিৰণ—তোমাক অযথা ল'বু-লাধনা কৰা বাবে মোক ক্ষমা কৰা। সেই পুৰণি কথা পাহৰণিৰ বুকুত উটাই দিয়া।

বংশী—মইনে। আৰু সেই কথাটোকে মনত ৰাখি আছোঁনে ?

[বজতৰ প্ৰবেশ]

কিৰণ—বোপা বজত ! নাজানি তোমাৰ ওপৰত যি অত্যাচাৰ কৰিছোঁ সকলো ক্ষমা কৰিবা। বীণাক তোমাৰ হাততে গটালোঁ। আৰু এই দান পত্ৰ মই লিখি আনিছোঁ। মোৰ আৰু কোনো ল'ৰা ছোৱালী নাই যেতিয়া সকলো সম্পত্তি আজিৰ পৰা তোমাৰ। এই লোৱা দান পত্ৰ।

[দানপত্ৰ দিয়ে]

বজত—তেন্তে আজিৰ পৰা সকলো সম্পত্তিৰ মালিক মইহে হলে।।

কিৰণ, বংশী—নিশ্চয় নিশ্চয়।

বজ্রত—এই সম্পত্তি মই যি ইচ্ছা কৰিব পাৰোঁ?

কিৰণ,) নিশ্চয় পাৰা।

বংশী)

বজ্রত—কিন্তু আপোনাৰ এই সম্পত্তিৰ গৰাকী মই হ'ব নোখোজেঁ। এই সম্পত্তি মই বাইজৰ মঙ্গলার্থে, দেশৰ উন্নতিৰ অৰ্থে—দৰিদ্ৰ গাঁৱলীয়াৰ হিতাৰ্থে আগ বঢ়ালেঁ। চলিব পৰাকৈ আপোনাৰ কাৰণে অলপ বাখি বাকী সকলো সম্পত্তিৰ সকলো অংশৰ গৰাকী আজিৰ পৰা বাইজ।

বংশী—তই কি কৈছ বজ্রত?

বজ্রত—আচৰিত নহ'ব মহাদেউ! জাতিৰ উন্নতি কামনা কৰিবলৈ হ'লে নিজৰ স্বার্থ ত্যাগ কৰিবই লাগিব।

কিৰণ—বজ্রত! তোমাৰ এলুৱা মহান ত্যাগ মই কল্পনাও কৰিব পৰা নাছিলোঁ। তোমাৰ আত্মত্যাগ চিৰদিন জগতত জল্ জল্ লট্ পট্ হৈ বৈ থাকিব। আশাকৰোঁ তোমাৰ আদৰ্শ সকলোৱে গ্ৰহণ কৰি দেশ গঢ়াৰ পথত অগ্রগামী হ'ব। সেউজীয়া অসম সোণেৰে গঢ়ি উঠিব। মই আহিলোঁ।

বংশী—এতিয়া অলপ চাওপানী

কিৰণ—নালাগে বাক। বিয়াৰ পিচত পেট পূৰাই ভাতকে খাম।

বংশী—বজ্রত! বিয়েক গাওঁৰ মূৰলৈ আগবঢ়াই থৈ আহ।

[বজ্রত আৰু কিৰণৰ প্ৰস্থান]

বংশী—অ'মাধুৰী! বোলো আলাপ শুনিলিনে নাই।

[মাধুৰীৰ পুনঃ প্ৰবেশ]

মাধুৰী—কাণ নপতাকৈ আছোঁনে? কথা শুনি আনন্দতে হিয়া উপচি পৰিছে।

বংশী—হেঃ হেঃ। পৰিবৰ্তো। মই দেখোঁ তোৰ সৈতে কাজিয়া হোৱাৰ দিনাই কেছিলোঁ। যে ছোৱালী দিয়া নিদিয়া কথা মই জানোঁ। আৰু চৌধুৰীয়ে জানে। কিন্তু বজ্রত এক নগ্নৰ গাথা। হায়! হায়! লোকে উপযাচি দিয়া অজস্ৰ ধনদৌলত পাইও হাততে তেৰালোঁ। এতিয়া যিয়ে শুক বিয়াৰ দিহাটো শীঘ্ৰে কৰিব লাগে। মই এতিয়াই ঢুলিয়া জোৰ বন্দবস্ত কৰি আহোঁগৈ ব।

[প্ৰস্থান]

—দৃশ্যপট—

বৰ্ষ দৰ্শন

—বংশী শইকীয়াৰ ঘৰ—

[বীণা; বজত আৰু গাৱলীয়া ল'ৰা ছোৱালী]

(বীণাই মৰত ওৰণি লৈ বঁতৰত সূতা কাটি থাকে । এনেতে গাওঁৰ ল'ৰা ছোৱালী বোৰৰ প্ৰবেশ)

বীণা—মইনাইত তোমালোকক শিকোৱা গীতটো এবাৰ মোক গাই শুনোৱাচোন ।

ল'ৰা ছোৱালীবোৰ—বাক ন খুৱীদেউ শুনক

—গীত—

আমি অগ্ৰগামীৰ দল ॥

নতুন অসম গঢ়াৰ পথত

আগুৱাই ব'ল ব'ল

আগুৱাই ব'ল ॥

উৰাম আমি বিজয় নিচান

জয় যে আমাৰ আমি কৃষাণ ।

দেশ বিদেশত উঠিব চৌ

হাঁহি উঠিব জননী সৌ

মাতৃ পূজা লক্ষ্য আমাৰ

আগুৱাই ব'ল ব'ল

আগুৱাই ব'ল ॥

আমি অগ্ৰগামীৰ দল ।

বৰ্ষ দৰ্শন

অগ্ৰগামী

১১৭

ল'ৰা ছোৱালীবোৰ—কেনে শুনিলে ।

বীণা—অতি সুন্দৰ । বাক মইনাইত ! মোক কিছুমান ফুল চিঙি আনি দিয়াচোন ।

ল'ৰাছোৱালী—ভাল ! [প্ৰস্থান]

বীণা—বিয়া যাৰৰ আজি এমাহ হ'ল । গাওঁত থাকি মোৰ বৰ ভাল লাগিছে । ইয়াৰ প্ৰকৃতিক দৃশ্য কি মনোৰম ! কি হিয়া বিমোহন ! মানুহবোৰ কেনে সৰল । নগৰত ইমান সুখত থাকিও মই এনে শান্তি অনুভৱ কৰিব পৰা নাছিলোঁ । নগৰৰ কোলাহল, নগৰৰ নকল বস্তুৰ ঠাই এই শান্তিৰ বাজ্যত নাই ।

(বজতে প্ৰবেশ কৰি বীণাই কটা সূতা লাৰিচাৰ)

বজত—বীণা ! তুমি দেখিবলৈ যেনে গুৱনী সূতাবোৰা তেনে মিঠি আৰু সন্মান হৈছে ।

বীণা—হয়নে ? কিন্তু আপুনি যেনে সুন্দৰ তেনে সুন্দৰকৈ এতিয়াও সূতা কাটিব পৰা নাই । চেষ্টাহে কৰিছোঁ ।

বজত—বীণা ! তুমি কামত যেনে পাকৈত কথাটো তেনে সুনিপুণ । বাস্তৱতে বীণা । তুমি ইমান সোনকালে যে গাওঁৰ জীয়াবী, বোৱাবী সকলৰ লগত খাপ খাই সিহঁতৰ সঙ্কলো কাম শিকিব পাৰিবা—মই কল্পনাও কৰিব পৰা নাছিলোঁ ।

বীণা—সেইটো মনৰ বল আৰু ধৈৰ্য্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে ।

বজত—বীণা । মই ভাগ্যৱান যে তোমাক মোৰ সহযাত্ৰী

কপে পাই বাউজৰ সেৱাত নতুন উৎসাহ উদ্যম
লৈ আগবাঢ়িছে।।

বীণা—মঠ যেন জনমে জনমে আপোনাক পাওঁ।

বজ্জত—আমি আকৌ কিছুমান নতুন আঁচনি হাতত লৈছোঁ।

বীণা ! এইবেলি উন্নত ধৰণেৰে ট্ৰেক্টৰৰ দ্বাৰাই মাটি

চহু কৰা হব। গাওঁৰ আলি পদলিবোৰ নতুনকৈ

বন্ধোৱা হব। পুথি ভৰাল, স্কুল, ডাকঘৰখানা, নৈশ

বিদ্যালয়, সূতাকটা এইবোৰতো হলেই। আৱশ্যকীয়

সকলো পৰিকল্পনাকেই কামত লগোৱা হৈছে।

শাসনতন্ত্ৰৰ ভাৰো চৰকাৰে আংশিক কপে আমাৰ
হাততেই দিছে।

বীণা—অতি আনন্দৰ কথা। বাইজৰ সুখেই আমাৰ সুখ।

বজ্জত—তুদিন পিচত দেখিবা বীণা ! আমাৰ ধাননি পথাৰ

হীৰা মুকুতাৰ পাহাৰ হব। শিল্প-কলাৰ সৌন্দৰ্য্য

উজলি উঠিব। তৰুণ তৰুণী সকলে নতুন পথৰ

সন্ধান দিব। ধনে ধানে দেশ নদন-বদন হৈ

উঠিব। চৌপাশে জয় ঢোল বাজি উঠিব।

জননীৰ মুখত হাঁহি বিৰিঙিব।

এবাৰ মুক্ত কৰ্ণে কোৱা বীণা !

জয় অসমৰ জয়।

জয় অসমীয়াৰ জয় ॥

[নেপথ্যত শঙ্খ ঘণ্টা আদি বাজি উঠে]

আ—বঁ—কা—পো—ৰ